

МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ
РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ»**

(14-15 жовтня 2016 року)

УДК 340(477)(063)
ББК 67.9(4Укр)я43
П 76

Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України.

П 76 Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14-15 жовтня 2016 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 156 с.
ISBN 978-966-916-147-5

У збірнику представлені матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, конституційного, муніципального права, цивільного, господарського, адміністративного права та процесу, фінансового, інформаційного, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології а також, питання кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 340(477)(063)
ББК 67.9(4Укр)я43

ISBN 978-966-916-147-5

© Колектив авторів, 2016
© Видавничий дім «Гельветика», 2016

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Головатий В.Я. УНІФІКАЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В КОНТИНЕНТАЛЬНОМУ ТА ЗАГАЛЬНОМУ ТИПІ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	7
Жуган Д.М. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ НА НОВІТНЬОМУ ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	11
Приходько А.В. СТАНДАРТИ ТА МЕХАНІЗМИ ООН У СФЕРІ ЗАБЕПЕЧЕННЯ ПРАВ КОРИННИХ НАРОДІВ	13
Саповський Б.Л. КОНФЛІКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЯК ПРОБЛЕМА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ	16

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

Бутенко В.А., Зыкин А.С. ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ СТАЛИНА И ВОЗМОЖНОСТЬ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	19
Гоголь Е.С., Зыкин А.С. НОВАТОРСТВО ВЗГЛЯДОВ НИККОЛО МАКИАВЕЛЛИ	22

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Кисель А.С. ПРАВО НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ НА ЖИТТЯ ЧИ СВОБОДА ВИБОРУ	25
Клочок В.В. ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	28
Подлісник І.С. ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА.....	31
Ячменська М.М. ПРОБЛЕМА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД».....	34

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Андрущенко К.А. ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «MARGIN OF APPRECIATION» В УКРАЇНІ	37
Гольбін М.І. ХАРАКТЕРИСТИКА КОНВЕНЦІЙ МОП У СФЕРІ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МОРЯКІВ	39
Федорук Ю.А., Нигреева А.А. ЗАЩИТА ПРАВ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ВООРУЖЁННОГО КОНФЛИКТА.....	42

Ярова А.О. ЗАХИСТ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ВІД ЗАБРУДНЕННЯ НА ПРИКЛАДІ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ УГОД	45
---	----

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Бзезян К.А. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СУДУ ЄС У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	49
--	----

Костенко А.С. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ.....	53
--	----

Маммедова А.А. СУЧАСНИЙ СТАН ВІДНОСИН УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ	56
---	----

Шафорост Т.В. ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	59
---	----

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Кисель А.С. МІЖНАРОДНА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	62
---	----

Лушпаєв С.О., Козак Н.П. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	64
---	----

Ячменская М.М. АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕКОЛОГІЧЕСЬКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА К ПРАВУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗА.....	66
--	----

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Бурденюк С.І. ІНДИВІДУАЛЬНА ЗАЯВА ОСОБИ ПРИ ЗВЕРНЕНІ ДО ЄСПЛ В КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	70
---	----

Груба М.С. СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ	73
--	----

Косьмій Л.Р. ДОГОВІРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКЛАДЕННЯ УГОДИ В МАЙБУТНЬОМУ	75
--	----

Майка М.Б. РЕАЛІЗАЦІЯ УМОВ МИРОВОЇ УГОДИ: СПОСОБИ ПРИВЕДЕННЯ УХВАЛИ ПРО ВИЗНАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ ДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ.....	78
--	----

Розгон О.В. ЕЛЕМЕНТАРНА МОДЕЛЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА США.....	80
--	----

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Мала А.Л. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ	83
---	----

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Цемко С.О. ВИДИ ПРАВОВИХ СТАТУСІВ ДИТИНИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛЛОЙДА ДЕМОСА.....	87
--	----

**ТРУДОВЕ ПРАВО,
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Борох А.Ю. ТРУДОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ВИМОГА СУЧАСНОСТІ.....	91
Войтюк Д.Я. «ГЕНДЕР» ТА «СТАТЬ»: ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ	93
Годованець Ю.С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ АМОРАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ.....	95
Дочинець А.М. НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ.....	98
Різун Р.Л. СТАБІЛЬНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	101

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Бабінська А.В. ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ.....	105
Бабяк Н.В. АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ВІДНОСИНАХ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	107
Косова Е.В. ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ.....	110
Павліченко Є.В. НАПРЯМИ ЗМІН ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	112

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ**

Бутенко В.А. СОДЕРЖАНИЕ ВИЧ-ИНФИЦИРОВАННЫХ ЗАКЛЮЧЕННЫХ В ТЮРЬМАХ УКРАИНЫ	116
Гоголь Є.С. ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК	119
Радзівіл А.В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КАТУВАННЮ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	122

Сарнавський М.О.

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ
ЯК МЕТОД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ..... 125

Сероветник В.С., Шармар О.М.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАМАХУ НА ЗЛОЧИН 127

Терещенко А.О.

НАСИЛЬНИЦЬКЕ ДОНОРСТВО: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД ЗЛОЧИНУ 128

Тищенко Є.В.

ПОНЯТТЯ ПРОФІЛАКТИКИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ 131

Топчий О.Ю.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ..... 134

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Ковтун Л.Ю.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗБИРАННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 139

Куцій М.С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКОГО ЗВ'ЯЗКУ
В КОНФІДЕНЦІЙНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ 141

Перун С.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ
ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 145

Пономаренко В.С.

СУДОВІ НОВЕЛИ: ЧОГО ЧЕКАТИ УКРАЇНІ
ВІД РЕФОРМИ ПРАВОСУДДЯ..... 148

Северенчук Т.М.

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ
ЯК ОДИН ІЗ КОМПОНЕНТІВ ЕФЕКТИВНОГО
ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ 150

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Головатий В.Я.

аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка

УНІФІКАЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В КОНТИНЕНТАЛЬНОМУ ТА ЗАГАЛЬНОМУ ТИПІ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Процеси глобалізації та інтеграції в Європі сприяли створенню специфічного правового простору у межах якого спостерігається зближення правових систем загального та континентального права, уподібнення під впливом європейських міжнародних правових стандартів правового регулювання у всіх європейських національних системах. Не стоїть осторонь цих процесів і сучасна правова система України, яка ідентифікується з континентальним типом. Реформування правової системи України в цілому, її судової системи, зокрема під кутом зору цих процесів, ставить питання про створення дієвої системи захисту інтересів учасників суспільних відносин, якісного судочинства, ефективного правосуддя. Важливу роль у цих процесах відіграє уніфікована судова практика, а кращі здобутки у цій сфері, що досягнуті у сучасних правових системах континентального та загального права, можна використати для реформування судової системи України. Як у зарубіжній, так і в українській юридичній літературі питанням судової практики та правової уніфікації приділяється належна увага, проте малодослідженими і на даний час залишаються питання природи уніфікації судової практики, її видових особливостей, подібних та відмінних її ознак, що є характерним для різних правових систем.

Аналіз уніфікації судової практики дозволяє виокремити такі притаманні їй ознаки: 1) вона є різновидом правової уніфікації; 2) її метою є забезпечення ефективного правосуддя, правозастосування; 3) вона є способом створення системи типових моделей правової кваліфікації та інтерпретації норм права; 4) основний спосіб містить прийоми створення типових моделей правової кваліфікації, а також прийоми створення правил – роз'яснень змісту норм права (їх інтерпретації); 5) факультативним способом уніфікації для низки систем є узагальнення судової практики; 6) об'єктивуються результати уніфікації в рішеннях суду та інших судових актах; 7) здійснюється уніфікація судової практики компетентними суб'єктами судової системи (професійним суддею, суддями, його колегіальними чи іншими спеціально уповноваженими органами судової системи); 8) їх діяльність передбачена чинними джерелами права; 9) матеріали судової практики публікуються в офіційних друкованих

джерелах; 10) призначення уніфікації – забезпечення стабільності судової практики завдяки створенню єдиної її системи [1, с. 22].

Ці ознаки характерні для уніфікації судової практики як явища, проте для кожної національної системи будуть притаманні відповідні особливості. Такі особливості притаманні і для двох класичних типів правових систем: загального (англо-американського) та континентального (романо-германського) права.

Аналіз уніфікації судової практики в цих типах правових систем свідчить про наявність у них як відмінних, так і подібних ознак. До подібних ознак слід віднести такі: для обох типів притаманним є використання як нормативно-правової, так і правозастосовчої та правотлумачної уніфікації; для нормативно-правової, правозастосовчої та правотлумачної притаманні елементи як матеріальної, так і процесуальної уніфікації; результатом нормативно-правової уніфікації є судові рішення, що об'єктивують прецедентну норму права, тобто, створюється судовий нормативно-правовий прецедент (джерело права); вищі судові інстанції наділяються правотворчими повноваженнями; уніфікація судової практики містить елементи правозастосовчої та правотлумачної уніфікації; уніфікована судова практика є системою типових моделей правової кваліфікації та інтерпретації норм права, що створюються уповноваженими на те вищими судовими інстанціями в межах їх юрисдикції та компетенції; результати уніфікації (правозастосовчі та правотлумачні типові моделі) фіксуються у судових рішеннях, що приймаються у процесі розгляду справи (правозастосовчих чи правотлумачних прецедентах, що не визнаються джерелами права); ці рішення публікуються у друкованих джерелах; призначення уніфікації в обох типах – досягнення правової стабільності з метою забезпечення ефективності правосуддя.

Разом з тим, уніфікації судової практики в континентальному та загальному типах правових систем притаманні і відмінні ознаки. Так, хоча і для нормативно-правової і для правозастосовчої та правотлумачної уніфікації притаманні елементи і матеріальної і процесуальної уніфікації, проте у континентальному праві завжди переважає матеріальна, а в загальному використовується як матеріальна, так і процесуальна. Що ж до нормативно-правової уніфікації, то її частка є значно меншою у континентальному праві, але спостерігається її велика питома вага у загальному праві.

У юридичній літературі уніфікація трактується як спосіб створення уподібнених (однакових) нормативно-правових приписів із метою забезпечення ефективного правового регулювання [2, с. 207], а уніфіковані норми права – як однотипні юридичні правила, що однакового регулюють суспільні відносини або створюють уподібнену основу для цього [3, с. 97].

Наявність незначної частки нормативно-правової уніфікації у континентальному праві пов'язано з питоною вагою нормотворчих повноважень у вищих судових інстанцій. Такі повноваження у вищих судів цього типу є винятковими, чітко визначені законом, а відтак і результатом такої уніфікації може бути лише судові рішення, а саме, модифіковані судові прецеденти та прецеденти за аналогією (*ad hoc*).

У юридичній літературі судові прецеденти поділяються на: судові рішення за аналогією, що приймаються у кожному конкретному випадку (*ad hoc*); переконливі рішення Верховних судів; судове звичаєве право (послідовні однотипні рішення Верховного Суду, що приймаються впродовж тривалого часу); модифіковані судові прецеденти (прийняття яких дозволяється законом); класичні судові прецеденти [4, с. 175].

Уніфікація судової практики в континентальному праві містить елементи як правозастосовчої, так і правотлумачної уніфікації. Водночас у загальному типі правових систем переважає правотлумачна уніфікація. Так, зокрема, у Великобританії така уніфікація здійснюється на підставі спеціального Закону «Про правила тлумачення» [5, с. 210].

Уніфікація судової практики у континентальному типі правових систем здійснюється вищими судовими інстанціями та органами конституційного правосуддя, що передбачено законом. У системах загального права уніфікацію судової практики здійснюють лише вищі суди і це визначається як законом так і процесуальними правилами, що створені Верховними судами. Так, в Італії скеровує судову практику Пленум Державної Ради, рішення якої не є обов'язковими для інших адміністративних судів [6, с. 148]. А найвищий суд Італії – касаційний, забезпечує чітке дотримання та однотипне тлумачення закону [6, с. 144]. А згідно ст. III Конституції США – судова влада поширюється на всі справи, які розглядаються за загальним правом, правом справедливості і виникають на підстав Конституції, законів та договорів укладених від імені держави [7, с. 292-293].

Основні типові моделі правової кваліфікації та інтерпретації норм права у континентальному типі фіксуються, насамперед, у судових рішеннях, а саме – переконливих судових прецедентах, а також прецедентах судового звичаєвого права (*customary law*). В англо-американському типі ці типові моделі об'єктивуються у рішеннях суду, зокрема, в Англії у переконливих (необов'язкових) прецедентах; в США – в ненормативних (необов'язкових) судових прецедентах.

Такі судові рішення, на думку Р. Леже, у системах континентального права, зокрема Німеччини та Франції, мають переконливе значення для вирішення наступних конкретних справ, але це не позбавляє суддю в майбутньому свободи у прийнятті рішення та можливості змінити свою думку [8, с. 84-85].

А Ж.-Л. Бержель зазначає, що роль судді у цій системі в основному полягає у застосуванні закону, інтерпретації та заповненні прогалін, тому судові рішення не повинні мати юридичної сили для будь-кого [9, с. 136-137].

Важливі судові рішення публікуються, насамперед, на сайтах судових інстанцій, як і результати судової практики. В континентальному праві судові рішення, що містять типові моделі публікуються в офіційних джерелах. В англо-американському типі правових систем вони публікуються і в неофіційних джерелах, але згодом можуть стати загальноновизнаними. Наприклад, Інкорпоративна рада судових звітів Англії та Уельсу публікує судові прецеденти в «Судових звітах». І хоча вона не має статусу офіційного суб'єкта видання цих звітів, проте її публікації вважаються офіційними [5, с. 117].

Вищевикладене дозволяє констатувати, що хоча категорія «уніфікація судової практики» притаманна, в основному, континентальному праву, проте є доволі затребуваною і в загальному праві. І хоча для загального права характерною є категорія «судовий прецедент», проте питання уніфікації та забезпечення однотипності правозастосування вона в повній мірі не дозволяє проаналізувати. Втім, це можливо здійснити за допомогою категорії «уніфікована судова практика».

Судові рішення, які об'єктивують типові моделі правової кваліфікації та інтерпретації права, не визнаються джерелами права ні в континентальному ні в загальному праві, але є затребуваними для аргументації майбутніх судових рішень (часто під загрозою їх скасування).

Аналіз уніфікації судової практики як діяльності по формуванню типових моделей правової кваліфікації та інтерпретації норм права у загальному та континентальному праві, дозволяє констатувати, що вона здійснюється різними шляхами, проте в обох системах є однакова мета – забезпечення ефективності правосуддя, правозастосування, правового регулювання в цілому.

Список використаних джерел:

1. Головатий В.Я. Загальнотеоретична характеристика уніфікації судової практики. Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія право. – 2016. – Вип. 37 – Т. 1 – С. 19-23.
2. Монастирський О.П. Нормативно-правова уніфікація: загальнотеоретична характеристика // Митна справа. – № 4(70) 2010, частина 2. – С. 204-208.
3. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения – М.: Издательство НОРМА. – 1996. – 432 с.
4. Осакве К. Сравнительное правоведение: схематический комментарий. – М.: Юристъ, 2008. – 830 с.
5. Романов А.К. Право и правовая система Великобритании: учебное пособие. – М. 2010, 288 с.
6. Судебные системы европейских стран. Справочник / Перевод с франц. Д.И. Васильева и с англ. О.Ю. Кобякова. – М.:Международные отношения, 2002. – 336 с.
7. Боботов С.В., Жигачев М.Ю. Введение в правовые системы США – М.: Издательство НОРМА. – 1997. – 333 с.
8. Леже Р. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход / Раймон Леже: пер. с фр. [Грядов А.В.] – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 584 с.
9. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под общ. ред. В.И. Даниленко / Пер. с фр. – М.: Издательский дом NOTA BENE. – 2000. – 576 с.

Жуган Д.М.

магістр права, аспірант,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ НА НОВІТНЬОМУ ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Розуміння сутності права або праворозуміння, є початковою, вихідною категорією юриспруденції. Кожне з тлумачень права відображає лише певні його сторони, аспекти тією мірою, в якій право є предметом дослідження окремої науки, тому тільки синтез, інтеграція всіх визначень права здатні відобразити його характеристики як цілісного суспільного явища.

Для того щоб зрозуміти, що є правом, необхідно мати чітке узагальнююче визначення, яке інтегрувало б в собі сутнісні параметри всіх відомих типів праворозуміння та визначити в яких історичних умовах склався певний тип праворозуміння, яка мораль та ідеологія панувала в суспільстві та що саме визначалося у якості джерела права.

Право за своєю природою є ноуменальним явищем, що відображається у певних історичних феноменах, у зв'язку з цим не позбавлене внутрішньої (змістовної) та зовнішньої (формальної) сторін. Формальною стороною права виступає його місце як регулятора певних суспільних відносин. Разом з цим, змістовною стороною – те, які інтереси даний регулятор обслуговує.

Право є незалежним від держави: його виникнення відбувається в глибинах суспільного організму і проявляється у вигляді стійких, повторюваних соціальних відносин і актів поведінки, які фіксуються суспільною свідомістю. У зв'язку з чим, роль законодавця повинна обмежуватися тільки виявленням стійких громадських прагнень і, ґрунтуючись на принципах соціальності справедливості, зведенням їх в закон, тобто оформленням в офіційних джерелах як загальнообов'язкові правила поведінки. Адже право – це не спеціальний інструмент застосування сили або засіб реалізації приватного інтересу, право – є відображенням буття самої людини. Як зазначав російський правознавець С. С. Алексєєв, «Право у найширшому його розумінні, полягає в тому, що надає визнану в цьому суспільстві, його практичному житті обґрунтованість, виправдання певної поведінки людей, свободи (можливості) такої поведінки» [1, с. 6].

Визначаючи місце права в суспільній системі та співвідношення системи права з іншими системними суспільними явищами, слід виходити з визнання провідної ролі політичної системи, яка задає загальні параметри і напрямок розвитку економічної і правової системи через механізми економічної та правової політики. Саме внаслідок нерозвинутості політичної системи України, відсутності громадянського суспільства, а отже і правової держави право не здатне повною мірою виявити свій конструктивно творчий потенціал, що в свою чергу негативно позначається на розвитку економічної системи. Відсутність концептуальної чіткості та послідовності в законотворчості, ніяк не сприяє її юридично-технічній досконалості [2, с. 143].

На сучасному етапі трансформації суспільства одним із основних завдань юридичної науки є вироблення оптимальної моделі права, тобто того правового ідеалу, до якого треба прагнути. Однак, сучасне українське суспільство не рухається до ідеалу майбутнього, а втікає від ідеалів минулого.

До цього слід зазначити, що право є явищем, що динамічно розвивається під впливом різних соціальних, політичних ідеологічних та інших факторів і відповідно до стану соціально-економічних та інших відносин, потреб суспільного розвитку. Взаємодія цих та інших факторів створює основу формування права. Право їх не тільки уособлює, а й відображає.

Юридична діяльність має спрямовуватись на право, здійснюватися за допомогою правових засобів, регулюватися правовими нормами. Конвертування принципів справжнього права і правильного використання індивідуальної автономії – це шлях, який ґрунтується на розумних рішеннях совісті і сприяє демократичному праворозумінню [3, с. 15].

Однак, на відміну від різних правових концепцій саме правовий позитивізм став панувати в багатьох країнах світу протягом останніх двохсот років. Вічні духовні цінності в праві були замінені чистим прагматизмом, і замість спрямування на духовно-моральні орієнтири, право стало інструментом політичної і економічної еліт, які фактично є єдиними. Замість служіння Богу, природних прав, розуму, природі речей, вищих духовних цінностей право переорієнтується на такі поняття, як індивідуалізм, влада над іншими людьми, користь, заздрість і т.п.

Право у позитивізмі знає лише позитивну дію й ігнорує інший вимір права – вимір який називається значимістю, на відміну від дієвості. У цьому й полягає різниця між нормативним підходом та дескриптивним, адже нормативні судження мають елемент справедливості, який у судженнях суто дескриптивних відсутній [4, с. 10].

А все тому, що навіть на теперішній час люди все ще не засвоїли основну аксіому всякої політики, згідно з якою, право і держава створюються для внутрішнього світу. Про це, ще в 1919 р. російський релігійний філософ, національний мислитель, правознавець, публіцист і літературний критик І.О. Ільїн зазначав, що в науці, і в житті все ще панує формальне розуміння держави, дотримуючись цього розуміння, люди будують державне життя так, якби воно зводилося до механічно здійснюваних, зовнішніх вчинків, відірваних від внутрішнього світу і від духовних коренів людини [5, с. 105].

У зв'язку з чим, прийняті закони, як вихідна ціль правотворення, не обов'язково можуть бути правовими. У цьому твердженні, зокрема, міститься відповідь на питання про те, чи можна вважати правовими закони (а заодно і державу, яка їх приймає) тільки тому, що ці закони прийняті вищим – обраним народом – органом влади. Посилаючись на відомий вислів древніх римлян про те, що «справедливість і благо є закон законів», ми приходимо до висновку, що саме складає зміст правових законів. Отже, закони, які не відповідають принципам добра, справедливості та іншими подібними їм категоріями, не є правовими. Праворозуміння є визначальним для розуміння концепції і забезпечення прав людини, так як вихідною фундаментальною категорією юриспруденції є законність. Її дослідження має практичне значення,

так як існує ще й зворотний зв'язок даних категорій: вимоги законності і їх виконання визначають реально існуючий тип праворозуміння.

Для того, щоб визначити оптимально дієву модель сучасного праворозуміння, перш за все треба зрозуміти, що «вихідне розуміння сутності права пов'язане з сутністю людини. Сутність людини наддержавна – не держава створює людину, а людина державу. Тому визначальним праворозумінням для всієї юриспруденції є наддержавне праворозуміння» [6, с. 17]. Будь-яке праворозуміння має спиратися на правове буття людини в об'єктивно існуючій правовій системі конкретного суспільства. З моменту свого виникнення, право починає активно впливати на правову реальність суспільства. Однак, при цьому впливові, вирішальна роль належить суспільству, яке зумовлює направлення розвитку права. Тому право, його створення та застосування є чітким відображенням духовного рівня даного суспільства та не може його перевершити, так як розвивається разом з ним.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Философия права: История и современность. Проблемы. Тенденции. Перспективы. – М.: НОРМА, 1998. – 336 с.
2. Плавич В.П., Плавич С.В. Вироблення концептуальних підходів правотворчості, законотворчості, ефективної правової політики // Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління і Україні, Київ. Інститут законодавства Верховної Ради України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – С. 143-155.
3. Плавич В.П. Право і економіка: Проблеми функціонування та розвитку: Навч. посіб. студ., магістрам, асп., викл. екон.-прав. ф-тів і юрид. вузів // В.П. Плавич; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Каф. загальноправ. дисциплін і міжнар. права. – О.: Астропринт, 2003. – 102 с.
4. Дудченко В.В. Про «сущє» та «належне» у праві // Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 39. – К.: інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – С. 3-10.
5. Ильин И.А. О сущности правосознания. [Текст] / Подготовка текста и вступительная статья И.Н. Смирнова. – М.: «Рарогъ», 1993. – 235 с.
6. Алаїс С.І. Проблема праворозуміння в основних школах права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С.І. Алаїс; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 20 с.

Приходько А.В.

аспірант,

Інститут законодавства Верховної Ради України

СТАНДАРТИ ТА МЕХАНІЗМИ ООН У СФЕРІ ЗАБЕПЕЧЕННЯ ПРАВ КОРИННИХ НАРОДІВ

Аналіз шляхів розвитку, нормативного забезпечення та організаційних форм механізмів ООН з питань корінних народів дозволяє констатувати наступне. Увага до відповідної проблематики виникла у експертних документах КПЛ ООН на початку 70-х рр. ХХ ст. та станом на початок

80-х рр. XX ст. невирішеність цієї проблематики у міжнародному праві та на рівні ООН стала очевидною, завдяки позиції представників корінних народів, як залучених у систему КПЛ, так і тих, що відвідували заходи КПЛ ООН. Утворення у 1982 р. під егідою КПЛ Робочої групи з питань корінного населення [1] із можливістю прямого залучення до її роботи представників корінних народів та їх організацій зробило питання корінних народів невід'ємною складовою порядку денного органів ООН.

Утворення у 1985 р. Фонду добровільних внесків ООН для корінного населення, якій мав сприяти залученню представників корінних народів у роботу окремих механізмів та органів ООН та протягом 30 років функціонування мав поступове розширення відповідного мандату, призвело до практичної потреби ідентифікації спільноти як корінного народу [2]. Здійснення такої ідентифікації шляхом мовчазної згоди як механізмів ООН так і представників інших корінних народів світу призвело до формування критеріїв визнання певної спільноти як корінного народу та водночас до чіткого розуміння на рівні ООН неможливості утворення абстрактного всеохоплюючого визначення корінного народу у міжнародному праві.

Визнання у 1985-1988 р. на рівні Робочої групи з питань корінного населення потреби у опрацюванні зводу колективних та індивідуальних прав корінних народів призвела до початку роботи над проектом Декларації прав корінних народів. Цей процес мав еволюційний характер та призвів до утворення в 1995 р. Робочої групи КПЛ з розробки проекту декларації, із широким залученням в діяльність групи організацій корінних народів світу. Проголошення ООН 1993 р. Міжнародним роком корінних народів світу та наступне проголошення Першого та Другого Міжнародного десятиріччя корінних народів світу [3] призвело до програмування зусиль ООН у розбудові механізмів захисту прав корінних народів та опрацюванні тексту Декларації про права корінних народів та її наступної імплементації.

Схваленню в 2007 р. Декларації ООН про права корінних народів резолюцією Генеральної асамблеї [4] сприяло утворення у 2006 р. Ради з прав людини ООН та потреби завершення процесів, які відбувалися під егідою КПЛ ООН. Затвердженню тексту Декларації передували інтенсивний політичний діалог між країнами, що підтримували цей акт, державами, що чинили спротив його схваленню та організаціями корінних народів світу. Після 2007 р. сформувалася унікальна процедура визнання Декларації тими державами, що голосували проти цього документу або утрималися під час голосування 13 вересня 2007 р. Становлення відповідної процедури та її дотримання низкою країн свідчить про особливе правове, політичне та моральне значення Декларації, визнане серед іншого у наступних рішеннях конвенційних органів ООН з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини та у експертних документах ООН.

Сприйняття норм Декларації як кодифікації звичаєвих норм міжнародного права щодо прав корінних народів або/та як відображення імперативних норм міжнародного права стає все більш поширеним у міжнародних доктрині та практиці [5]. На розвиток приписів Декларації з 2010 р. за пропозицією її Третього комітету Генеральна асамблея щорічно

схвалює грудневі резолюції, присвячені правам корінних народів, із повторенням в цих актах низки тез, які щорічно доповнюються новими приписами [6]. Важливою віхою у імplementації норм Декларації стало пленарне засідання високого рівня Генеральної асамблеї ООН «Всесвітня конференція з корінних народів» у вересні 2014 р. із залученням корінних народів світу [7].

Трьома основними механізмами ООН, які займаються проблемами корінних народів, є Постійний форум ООН з питань корінних народів, що діє під егідою ЕКОСОП ООН [8], та підзвітні Раді з прав людини Експертний механізм з прав корінних народів ООН [9] та Спеціальний доповідач ООН з питань корінних народів [10]. Усі ці органи мають як контролюючі так і експертні функції; вони позбавлені нормотворчих повноважень, тому вплив на схвалення відповідних резолюцій ООН здійснюється насамперед шляхом подання відповідних доповідей. Дублювання повноважень зазначених органів спостерігається насамперед у сфері їх експертно-аналітичної роботи, водночас рівень взаємної координації їх діяльності є задовільним. Ці механізми діють в межах загальних організаційних та правових вимог до експертів та персоналу ООН; основним документом, що створює матеріальне підґрунтя їх діяльності є Декларація про права корінних народів. Делегування експертів здійснюється із дотриманням рівного географічного представництва та пріоритету для представників корінних народів.

Список використаних джерел:

1. Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations: Economic and Social Council Resolution 1982/34 on May 7, 1982; URL: <http://ap.ohchr.org/documents/E/ECOSOC/resolutions/E-RES-1982-34.doc>
2. United Nations Voluntary Fund for Indigenous Populations: Resolution 40/131 adopted by the UN General Assembly on 13 December 1985, 116th plenary meeting; URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r131.htm>
3. Programme of Action for the Second International Decade of the World's Indigenous People: Resolution 60/142 adopted by the UN General Assembly on 16 December 2005; URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/142
4. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 вересня 2007 р. // Голос України. – 2015. – 31 жовтня. – № 202. – С. 6.
5. Making the Declaration Work. The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples / Luis E. Chávez Augusto W. Diaz, Asbjørn Eide and oth., eds. Claire Charters, Rodolfo Stavenhagen. – Copenhagen: IWGIA, 2009. – 390 p.
6. Human rights and indigenous peoples: Resolution of the UN Human Rights Council 30/4 on 1 October 2015; URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/232/49/PDF/G1523249.pdf?OpenElement>
7. Outcome document of the high-level plenary meeting of the General Assembly known as the World Conference on Indigenous Peoples: Resolution 69/2 adopted by the UN General Assembly on 22 September 2014; URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/468/28/PDF/N1446828.pdf?OpenElement>
8. Establishment of a Permanent Forum on Indigenous Issues: Resolution of UN Economic and Social Council 2000/22 July 28, 2000; URL: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/E_2000_22.pdf

9. Expert mechanism on the rights of indigenous peoples: Resolution of the UN Human Rights Council 6/36 on 14 December 2007; URL: http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_6_36.pdf

10. Human rights and indigenous peoples: mandate of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples: Resolution of the UN Human Rights Council 24/9 on 26 September 2013; URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/178/61/PDF/G1317861.pdf?OpenElement>

Саповський Б.Л.

студент,

Інститут прокуратури та слідства

Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНФЛІКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЯК ПРОБЛЕМА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Починаючи з давніх часів і до сьогодні людина створювала право і вона ж його тлумачила. Створювала право одні люди, а розуміли та інтерпретували його зовсім інші. Ми в рамках науки герменевтики (теорія розуміння) поглянемо на питання конфлікту інтерпретації як проблеми правозастосування.

Дослідженням даної проблеми займалися такі відомі вчені як Ю.М. Оборотов, П. Рикьор, П.М. Рабінович, Ю.В. Мелякова та інші.

Герменевтика є наукою яка покликана показати новий спосіб інтерпретації правових актів. Як визначав П. Рикьор: «Я називаю герменевтикою будь-яку дисципліну, яка розпочинається з інтерпретації, а слову інтерпретація я надаю його справжнього смислу: виявлення затаєного смислу в смислі очевидному» [5, с. 408]. Ми використаємо думку Ю.М. Оборотова щодо можливостей теорії герменевтики в межах застосування позитивістського підходу до тлумачення чи природно-правового [1, с. 83]. Бо перший, пов'язаний із буквальним тлумаченням тексту, а другий – з «духовним», пошуком призначення права. Ми погоджуємося з думкою Ю.М. Оборотова щодо заданого вектору дослідження проблеми. Разом з цим уточнимо проблематику цих підходів у правозастосуванні.

Канони герменевтики передбачають наявність герменевтичного кола: для розуміння цілого потрібно розуміти його частини, а для розуміння частин потрібно розуміти ціле [7, с. 20].

По-перше, застосовуючи лише позитивістський або природно-правовий підхід, ми зможемо побачити лише одну сторону права [4, с. 87]. Неповне розуміння права призводить до такого його застосування, яке матиме негативні наслідки. Розглядаючи право лише через текст або через «дух» чи призначення інтерпретатор приречений на однобічне уявлення про нього. Це уявлення спричинить також неповне розуміння як структури права, так і його взаємозв'язків. Тобто, як «сніговий ком»: спочатку він маленький, проте з

часом, набираючи оберти, стаючи все більше і більше, він поглине самого інтерпретатора.

По-друге, обмеження в позитивістському підході починається з самого інтерпретатора. Від того, наскільки він знає мову, якою написано право, семантики та контексту речень, слів, пунктуації залежить як саме інтерпретує текст особа. Навіть одна кома, яку інтерпретатор зрозуміє по-своєму, а не за задумом автора, створить наслідки, які неможливо передбачити. Наша думка ґрунтується на твердженні Р. Якобсона: «Хтось говорить дещо комусь про щось, спираючись на визначені правила – фонетичні, лексичні, синтаксичні, стилістичні» [5, с. 27]. Так і в нашому випадку, від внутрішніх навичок особи залежить і відповідна інтерпретація права в межах позитивістського підходу.

По-третє, обмеження в природно-правовому підході залежить від моралі інтерпретатора. Під мораллю Гегель розумів самовизначення волі індивіда, що виявляється в його намірах та уявленнях [2, с. 581]. Від того, яку він бачить мету та покликання права – буде залежати і інтерпретація останнього. Особливість моралі полягає в тому, що вона виражає внутрішню позицію індивіда, його вільне та самосвідоме вирішення того, що є добро і зло, справедливість і несправедливість, достойне (належне) і недостойне у вчинках так стосунках [2, с. 582]. Таким чином, право буде інтерпретоване як відображення моральних якостей інтерпретатора. Чи це матиме наслідком досягнення мети за якої проводиться інтерпретація? На нашу думку це залежить від поставленої мети. Коли метою є здійснення інтерпретації для особистих потреб – можливі позитивні наслідки. Особа інтерпретує право в рамках природно-правового підходу відповідно до своїх внутрішніх переконань. Так вона задовольнить особисті потреби. Коли метою є здійснення інтерпретації для потреб іншої особи – можливі як позитивні так і негативні наслідки. Бо внутрішні переконання інтерпретатора можуть не збігатися з переконаннями особи, для потреб якої здійснюють інтерпретацію.

На нашу думку застосування жодного підходу поодиноці є недоречним. Натомість, ми пропонуємо діалектику позитивістського та природно-правового підходу при здійсненні інтерпретації права. Але з однією суттєвою поправкою: залежно від ситуації, слід надавати невелику перевагу одному з підходів. Це ключ до входження в герменевтичне коло [3, с. 60].

Діалектика як вчення про єдність та боротьбу протилежностей [6, с. 171]. У випадку інтерпретації, діалектика позитивістського та природно-правового підходів покликана цією боротьбою підкреслювати кращі сторони кожного з підходів та прикривати гірші. Буквальне тлумачення тексту підкріплюється відчуттям «духу» права, його призначення. Це допомагає не тільки рухатися у вірному напрямку інтерпретації, а й врівноважувати дві сторони інтерпретатора. Бо, по-перше, інтерпретатор не зловживає буквальним тлумаченням тексту, на основі власних навичок. А по-друге, його моральні цінності, на основі яких відбувається інтерпретація «духу» покликання права, обмежується буквальним тлумаченням тексту. Такою є система противаг двох підходів.

Нарешті, чому потрібно надавати перевагу одному з підходів, і чому саме невелику, то відповідь на це запитання криється в природі діалектики. Дві сили постійно борються між собою (в нашому випадку два підходи) і

переможця нема і не має бути. Саме під час боротьби народжуються нові ідеї, нові теорії, нові течії. В нашому випадку мова йде про інтерпретацію, її завершену форму, котра ідеально підходить до вирішення конкретної ситуації. Тож, уявімо конкретну ситуацію. Особа здійснює інтерпретацію права. Застосовуючи діалектику позитивістського і природно-правового підходу вона не дозволяє жодному з них переважати. Це мало б мати наслідком нову інтерпретацію. Але такого наслідку не може бути, бо діалектика не передбачає переможця з двох сил які борються. В конкретній ситуації кожен з підходів буде мати свою кінцеву версію інтерпретації, яка не тотожна протилежному підходу. І в такому становищі опиняється особа – не знаючи в якому напрямку будувати інтерпретацію. Для цього ми і вказали, що залежно від ситуації, потрібно надавати перевагу конкретному з підходів. Притримуючись нашої рекомендації, особа, оцінивши який з них краще застосувати, будує нову інтерпретацію на основі інтерпретації обраного підходу. І тут ми використовуємо другу нашу пропозицію, щодо надання невеликої переваги. Якщо особа обравши один з підходів, інтерпретує право – кінцева інтерпретація несуттєво відрізняється від інтерпретації обраного підходу і не може претендувати на статус нової ідеальної інтерпретації. Використовуючи нашу пропозицію, та надаючи невелику перевагу одному з підходів, особа бере за основу інтерпретацію обраного підходу і паралельно коригує недоліки інтерпретації цього підходу протилежним.

В рамках даних тез ми зробили спробу розглянути конфлікт інтерпретацій як проблему правозастосування. Цей погляд ґрунтується на основі думки Ю.М. Оборотова. Продовжуючи її ми пропонуємо дещо зміщений фокус погляду на цю проблему завдяки висвітленим у тезах пропозиціям.

Список використаних джерел:

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 492 с.
2. Гуртієва Л. М. Поняття етичних основ процесу доказування у кримінальному судочинстві. / Людмила Миколаївна Гуртієва // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 67. – С. 578–584.
3. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2015. – 488 с.
4. Мелякова Ю. В. Класична і неklasична парадигми епістемології права / Ю. В. Мелякова // Вісник Національного університету. – 2015. – № 3. – С. 85–101.
5. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій. Очерки о герменевтике. – М.: Медиум, 1995. – С. 408.
6. Сепетий Д. П. Діалектика versus метафізика: переоцінка дилеми / Д. П. Сепетий // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2006. – № 24. – С. 168–184.
7. Хайдеггер М. Феноменология и трансцендентальная философия ценности / М. Хайдеггер; пер. с нем. – М.: Cartel, 1996. – С. 18–106.

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

Бутенко В.А.

студент;

Зыкин А.С.

кандидат юридических наук, доцент,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ СТАЛИНА И ВОЗМОЖНОСТЬ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Политико-правовое учение марксизма-ленинизма в своём историческом развитии связано с И. В. Сталиным (1879-1953), воплотившим его в жизнь в доктрине под названием «сталинизм». Политическая доктрина Сталина такая же противоречивая и неоднозначная, как и всё его учение.

В основе модели социализма лежали:

- 1) подмена обобществления огосударствлением всех средств производства;
- 2) отсутствие гражданского общества в условиях системы;
- 3) административно-командные методы принудительной организации труда;
- 4) закрытость страны [1, с. 27].

Данная концепция с каждым годом всё больше поддаётся критике. Но настолько ли она неэффективна?

По мнению Сталина, марксистская доктрина в своём чистом виде была абсолютно непригодна для государственного строительства. Он всегда повторял, что марксизм не догма и подходить к нему следует творчески [2, с. 151].

Сталин был в принципе против демократии – «буржуазной стихии», а под «пролетарской демократией» подразумевал в основном участие трудящихся в управлении страной [3, с. 281]. Однако, стоит отметить, что идеи Вождя легко и с энтузиазмом воспринимались народом. Он, как никто другой, понимал значение политической популяризации.

Иосиф Виссарионович вёл борьбу против внутрипартийных распрей, воспринимал оппозицию как исключительное зло. На XIII конференции РКП(б) Сталин в заключительном слове заявил: «У оппозиции шло дело не столько о демократии, сколько о том, чтобы идею демократии использовать для расшатывания ЦК» [4, с. 182].

Сталин, так же как и Ленин, отвергает демократический принцип разделения властей. И далеко не случайно выпячивает Сталин идею диктатуры пролетариата. В ней он выделяет несколько аспектов. Прежде всего, он усматривает в ней власть, которая жизнедействует как насилие, подавление, принуждение. Насилие в любых ситуациях остаётся имманентным и важнейшим признаком пролетарской диктатуры. Однако у

Сталина встречаются заявления относительно того, что не всегда и не везде диктатура пролетариата суть исключительно насилие [5, с. 636].

Еще один аспект диктатуры пролетариата, по Сталину, – организационный. Пролетарская революция, утверждает он, не достигнет намеченных целей, если не создаст «специального органа в виде диктатуры пролетариата в качестве своей основной опоры». Чем же в осязаемо-предметном воплощении является диктатура пролетариата теперь как «специальный орган» пролетарской революции? Она представляет собой «новое государство, с новыми органами власти в центре и на местах, государство пролетариата, возникшее на развалинах старого государства, государства буржуазии». Обозначает Сталин и иные аспекты диктатуры пролетариата. Например, социальный (союз рабочего класса с крестьянством), хронологический («целая историческая эпоха» перехода от капитализма к коммунизму) и др. [5, с. 637].

При этом стоит отметить, что в 1940-х годах И. В. Сталин совершает поворот к русскости: происходит примирение с православием, обращение к истории и деятелям культуры вроде Пушкина и Суворова, их воспевание. Это была определенная корректировка революционного курса, который предполагал, что история страны начинается именно с революции, что все дореволюционные ценности обречены на отмирание. Жизнь оказалась намного сложнее. Огромная страна не может существовать без глубокой исторической традиции, а люди нуждаются в традиционных ценностях, прежде всего культурных, религиозных. Война, необходимость сплочения нации перед лицом врага сыграли свою важнейшую роль. Именно в годы войны произошло знаменитое «примирение» Сталина с иерархами Русской православной церкви [3, с. 295].

По мнению Уинстона Черчилля, «Сталин является крупной и сильной личностью, соответствующей тем бурным временам, в которых ему приходится жить. Он является человеком неистощимого мужества и силы воли, простым человеком, непосредственным и даже резким в разговоре (...), человеком с тем спасительным чувством юмора, который имеет исключительное значение для всех людей и для всех наций, и в особенности для великих людей и для великих вождей». При этом Черчилль подчёркивает, что Иосиф Виссарионович «принял Россию с сохой, а оставил – с атомной бомбой».

Несмотря на жестокость (часто оправданную), Сталин был популярен в народе. А всё это благодаря особой политико-правовой системе, созданной Вождём и включающей:

- 1) неразрывную связь идеологии сталинского социализма с экономической практикой;
- 2) постулаты марксизма-ленинизма-сталинизма регулярно подкреплялись реальными достижениями и благами, которые приобретало подавляющее большинство граждан СССР;
- 3) истинное равенство возможностей и повышенную вертикальную мобильность, когда многие выходцы из самых низов народа, причём чаще всего молодые, так называемые сталинские выдвиженцы, крайне быстро

становились руководителями промышленности и колхозного движения, попадали в государственное управление;

4) очевидное социальное и бытовое равенство представителей власти и собственно народа, что и обеспечивало реальную социалистическую демократию; власть воспринималась как своя, народная;

5) чувство особой национальной гордости, которую формировали все перечисленные условия и факты жизни сталинского СССР.

Главным показателем развития и строительства страны все 30 лет правления Сталина, да и после него, оставался рост собственного производства, а не смутный показатель инфляции. Сталина обвиняют в крови. Но вождь хорошо знал закон жизни полководца: ради спасения армии жертвуют дивизией. При этом другим законом работы Сталина было понимание того, что жертвы должны быть оправданы [3, с. 361].

Одним из проблемных вопросов является возможность применения политико-правовых взглядов Сталина в современных условиях. Действительно, диктатура, отсутствие плюрализма, уничтожение научной мысли, нарушение прав человека, имеющие место в период правления Иосифа Виссарионовича, являются неприемлемыми для сегодняшнего демократического государства. Однако неготовность чиновников действовать исключительно в интересах народа приводит к подмене понятия «демократия». При этом неверно считать взгляды Сталина устаревшими. Модель экономики, предложенная Вождём, строилась на принципе получения доходов по трудовому вкладу, по трудовому участию, что на сегодняшний день является ключевым моментом в развитых странах. Ориентация на собственную культуру и собственную историю также выступает положительным аспектом, ведь в эпоху мировой глобализации важно сохранить народную идентичность.

Таким образом, можно сделать вывод, что синтез действующих демократических постулатов и некоторых положений концепции Сталина мог бы привести к улучшению устройства государства в целом, экономического благосостояния и социальной стабильности.

Список использованных источников:

1. Шестаков С. Ю. История политических и правовых учений [Текст]: учебное пособие / С. Ю. Шестаков. – М.: ТК Велби, 2005. – 40 с.
2. Березко В. Э. Ленин и Сталин: тайные пружины власти. Государственно-правовая идеология левого авторитаризма [Текст]: учебное пособие / В. Э. Березко. – М.: Алмаз, 2007. – 400 с.
3. Карпов В. В. Генералиссимус. Книга первая [Текст] / В. В. Карпов. – Калининград: ФГУИПП «Янтар. сказ», 2002. – 464 с.
4. Сталин И. В. Об основах ленинизма. Сочинения. – Т. 6. [Текст] / И. В. Сталин. – М.: ОГИЗ, 1947. – 408 с.
5. Нерсесянц В. С. История политических и правовых учений [Текст]: учебное пособие / В. С. Нерсесянц. – М.: НОРМА–ИНФРА, 1998. – 736 с.

Гоголь Е.С.

студентка;

Зыкин А.С.

кандидат юридических наук, доцент,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

НОВАТОРСТВО ВЗГЛЯДОВ НИККОЛО МАКИАВЕЛЛИ

На смену Средневековью, закрепившему в политико-правовой жизни схоластику, пришла эпоха Возрождения. Италия первой прочувствовала на себя влияние этой эпохи. И именно здесь, во Флоренции, родился политический деятель нового толка – Никколо Макиавелли.

Его учения – это не разрозненные труды, а целостная политико-правовая концепция, в которой дается объяснение природы государства, его сущности, форм государственного устройства, а также способов осуществления государственной власти и других политических проблем. Это было первое четкое, систематическое и сравнительно глубокое учение. Поэтому Макиавелли называют основоположником политической науки Нового времени [1, с. 345].

Макиавелли первым ввёл понятие государства. По его мнению, государство возникло в результате эгоистической природы человека. Люди создают его, руководствуясь инстинктом самосохранения [1, с. 347].

При этом Макиавелли постулирует новый, по существу не известный ни античным писателям, ни мыслителям средневековья, закон: политические события, изменения в государстве, смена его форм происходят не по воле божьей, не по прихоти или фантазии людей, но совершаются объективно, под воздействием «действительного хода вещей, а не воображаемого» [2, с. 166].

Постулат самостоятельной трактовки политики, принятый Макиавелли, побудил его отделить государствоведение не только от теологии. Это же он делает по отношению к этике. С его точки зрения, неуместно, нереалистично осмысливать и решать политические проблемы, находясь в кругу моральных критериев и суждений, ибо власть, политика, технология политического господства (им в первую очередь посвящен «Государь») – изначально явления внеморального плана [2, с. 166].

В своих произведениях, особенно в «Истории Флоренции», Макиавелли близко подходит к пониманию значения классовой борьбы в истории. По его мнению, борьба классов, порожденная борьбой материальных интересов людей, в области политики принимает характер борьбы за власть, причем экономические мотивы лежат и в ее основе. Начиная третью книгу своей «Истории Флоренции». Макиавелли пишет: «Серьезные и естественные столкновения между народом и знатными имеют причиной желание последних командовать и нежелание первых подчиняться» [3, с. 205]. Однако такое командование должно осуществляться с помощью как жестокости, так и милосердия: «Если государь желает удержаться в повиновении подданных, он не должен считаться с обвинениями в жестокости. Учинив несколько расправ, он проявит большее милосердие, чем те, кто по избытку его потворствуют

беспорядку. Ибо от беспорядка, которое порождает грабежи и убийства страдает всё население, тогда как от кар, налагаемых государем, страдают лишь отдельные лица. Новый государь ещё меньше, чем всякий другой, может избежать упрека в жестокости, ибо новой власти угрожает множество опасностей. Однако он не должен быть легковерен, мнителен и скор на расправу. Во всех своих действиях он должен быть сдержан, осмотрителен и милостив, так чтобы излишняя доверчивость не обернулась неосторожностью, а излишняя недоверчивость не озлобила подданных». Применение жестких мер Макиавелли оправдывал только в необходимых и неизбежных обстоятельствах, и то, он советует при этом быть «осмотрительным и милостивым» и применять их направленно, целесообразно и карать именно тех, кто этого заслуживает.

Диктатура «нового государя» в понимании Макиавелли является лишь временной властью. Диктатура государя должна была служить только завоеванию и укреплению власти буржуазии, которая видела в буржуазной республике лучший пример формы государства и способа правления. «Мудрость и добродетель человека, овладевшего властью, – пишет Макиавелли, – проявляются в том, что он, учредив государство, не передает его наследственно своему потомству: ибо люди более склонны ко злу, чем к добру, и наследник его может воспользоваться для своего личного честолюбия властью, которой сам он пользовался добродетельно» [4, с. 140].

При этом, стоит отметить, что Никколо Макиавелли одним из первых уделил внимание психологической характеристике политики и дал оригинальную типологию лидеров («львы» и «лисицы»), показав, сколь велика их роль в укреплении государственного могущества [5, с. 27].

Им впервые были вскрыты социальные корни установления тирании и показано, что ее приход подготавливают национальная раздробленность, ослабление государства от иноземных захватчиков, явления, которые Макиавелли называет «распущенностью» и «развращенностью». Флорентийский мыслитель достаточно подробно анализирует социальные основания различных политических систем, обращаясь за примерами не только к европейской, но и к восточной действительности. Можно сказать, что в этом отношении он выступает предшественником М. Вебера, сделавшего данную тематику основной в своем творчестве. Согласно Макиавелли, явления «распущенности» неизбежны в условиях становления новой государственности, а поэтому ее становление будет проходить две ступени: 1) установление единоличной власти «нового государя», монархической диктатуры в целях объединения и возвышения обескровленного государства; 2) введение смешанной формы правления, умеренной республики, не только отличающейся стабильностью устоев, но и соединяющей в себе идеалы свободы и равенства [5, с. 27].

Значение Макиавелли следует видеть не только в том, что он учил установлению новой власти, созданию нового государства, но не в меньшей мере и том, что он учил сохранению уже существующего крепкого государства.

По существу, Макиавелли излагает своеобразный кодекс поведения и действий нового государя, его стратегию и тактику во внутренней и внешней политике.

Творчество Макиавелли имеет конкретно-историческую и культурную ценность. Его произведения положили начало политико-правовой идеологии Нового времени. Из его трудов перед нами предстает вся интеллектуальная, социально-политическая картина эпохи Возрождения, со всеми ее гуманистическими достижениями и конкретно-исторической ограниченностью, со всеми ее противоречиями, исканиями и борьбой. Заслугой его стали трезвые оценки особенностей политического развития разных народов, умение выявлять причинно-следственные связи важнейших событий прошлого и настоящего, стремление определить закономерности эволюции государственных форм – все это вне теологического контекста, характерного для средневековой политической мысли. Как политический мыслитель, он произвел переворот в устоявшейся традиции, сделав учение о государстве последовательно светским, освободив его от официальной церковной морали. Он сближал политику с наукой и искусством на основе изучения самой действительности и отказа от ее идеализации. Макиавелли строил теорию, обобщающую не воображаемый, а реальный конкретный государственный опыт. В результате его труды определили ведущую роль Макиавелли в ренессансной науке о государстве.

Список использованных источников:

1. Баткин Л. М. Люди и проблемы итальянского Возрождения. Том 1 [Текст]: учебное пособие / Л. М. Баткин. – М.: Новый хронограф, 2015. – 832 с.
2. Нерсесянц В. С. История политических и правовых учений [Текст]: учебное пособие / В. С. Нерсесянц. – М.: НОРМА–ИНФРА, 1998. – 736 с.
3. Макиавелли Н. История Флоренции [Текст] / Н. Макиавелли. – М.: Эксмо, 2014. – 640 с.
4. Макиавелли Н. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия [Текст] / Н. Макиавелли. – М.: Азбука-классика, 2009. – 272 с.
5. Цыганков А. П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика [Текст]: учебное пособие / А. П. Цыганков. – М.: Интерпракс, 1995. – 293 с.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Кисель А.С.

студентка,

Науковий керівник: Кузнєцова З.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ПРАВО НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ НА ЖИТТЯ ЧИ СВОБОДА ВИБОРУ

Сьогодні загально визнано, що серед природних, невід'ємних прав людини найголовнішим є право на життя. Зміст його полягає в тому, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Це право у всьому світі вважається найважливішою нормою для суспільства.

Природним законом обґрунтовується заборона людині шкодити своєму життю, обов'язок керуватися законом самозбереження та невідчужуваний характер права самозахисту. З XVIII ст. право на життя стає однією з проблем філософської рефлексії та критичних пошуків інших наук. На відміну від попередньої історії людства, із XVIII ст. відбувається поступове опрацювання ідеї права на життя як багатоаспектної категорії [1, с. 55].

Різні аспекти історії формування ідей, сутності та гарантій права людини на життя привертали увагу багатьох дослідників, серед них: С. Алексєєв, В. Гацелюк, К. Гориславський, О. Домбровська, Н. Шепелева та ін. [2, с. 65].

Закріпивши в конституціях багатьох країн світу право на життя, законодавці не вказали момент виникнення цього права, що потребує наукового обґрунтування і вирішення питання, чи володіє цим правом ще не народжена дитина. Навіть Конвенція про права дитини не містить положень, які зобов'язують держав гарантувати життя ще не народженій дитині. Отже, проблему правового статусу ненародженої дитини загалом пов'язують насамперед з правом на життя.

Л. А. Ольховик прийшла до висновку, що право дитини на життя – це забезпечена законом можливість фізіологічного існування шляхом закріплених у законі правомочностей: збереження життя та розпорядження ним [3, с. 79]. З визначення видно, що авторка наділяє правом на життя вже народжену дитину.

Н. І. Бєсєдкіна вживає термін «наситурус» – тобто той, хто має народитися. Цим терміном авторка охоплює людську істоту в цілому до моменту народження.

Сучасна спільнота, коли говорить про міжнародний захист права людини на життя, керується положенням статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, яка містить заборону умисного позбавлення життя, а також Протоколом № 6 до Конвенції від

28 квітня 1983 року та Протоколом 13 до Конвенції від 03 травня 2002 року, що передбачають скасування смертної кари. Серед важливих нормативно-правових актів міжнародного характеру також Загальна декларація прав людини (ст. 3), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 2, 23, 24), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 6, 10) та ін.

Положення щодо права на життя, закріплене в міжнародних документах, знайшло своє відображення і в національному законодавстві. Згідно статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; а згідно статті 21 всі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах. Конституція України (ст. 27), ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001, ст. 281 Цивільного кодексу України констатують можливість кожного мати право на життя, що є свідченням вибору Україною європейських природно-правових цінностей. Проте Конституція України не вказує на момент виникнення у людини права на життя та всіх інших прав, незважаючи на гарантії цих прав Основним Законом.

Репродуктивні права жінки здійснюються насамперед від часу народження дитини. Це природна і найважливіша соціальна функція жінки, тому дитинство і материнство охороняються державою (ч. 3 ст. 51 Конституції України). У ст. 57 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. вказано, що з метою охорони здоров'я жінки їй надається право самій вирішувати питання про материнство [4]. Однак законодавче закріплення правомірності проведення операцій зі штучного переривання вагітності за бажанням жінки суперечить ч. 3 ст. 51 та ст. 27 Конституції України в частині охорони дитинства та невід'ємного права людини на життя. Виникає нерозв'язний конфлікт між репродуктивним правом жінки на переривання вагітності і правом на життя зачатої нею дитини.

Порівняння наукових і правових джерел дозволило виявити низку питань, що не мають на сьогодні належного правового вирішення і регулювання у вітчизняному законодавстві: відсутність юридичного визначення поняття «ненароджена дитина»; проблема визначення початку людського життя як моменту початку його правового захисту. Для визначення правового статусу ненародженої дитини слід установити, чи можна її вважати особою.

З 1 січня 2005 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до статті 281 Цивільного кодексу України», згідно з яким переривати вагітність можна лише до 22-го тижня; згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 р. № 179, новонароджений – це живонароджена дитина, яка народилася або вилучена з організму матері після повного 22-го тижня вагітності. У ч. 6 ст. 281 ЦК вказано, що штучне переривання вагітності є можливим, якщо строк не більше 12 тижнів. У Постанові Кабінету Міністрів від 15.02.06 № 144) зазначається, переривання вагітності у деяких випадках можливе і при наявності терміну від 12 до 22 тижнів.

Тобто в Україні за людиною визнається право на життя з моменту народження. Однак в деяких європейських країнах (Польща, Чехія, Німеччина, Ірландія, Словаччина та ін.) право на життя захищається з моменту зачаття.

Ступінь правової захищеності життя ненародженої дитини за українським законодавством залежить від терміну вагітності і зростає пропорційно її термінам. Закон України «Про охорону дитинства» в ст. 6 говорить, що кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. «...Народження фіксується відповідними медичними органами в момент відділення життєздатної дитини від організму матері». Такі формулювання фактично «розв'язують руки» медичному персоналу не тільки для проведення абортів: достатньо не дати дитині зробити перший вдих і крик, щоб визнати її мертвнонародженою, і не нести за це відповідальності. Якщо внаслідок штучних пологів такий плід було вилучено з утроби матері живим, а вже потім позбавлено життя, такі дії будуть розглядатися як свідоме вбивство. Наявна парадоксальна ситуація, коли одна і та ж сама дія в одному випадку є припустимим явищем, а в іншому – особливо тяжким злочином, залежно від місця здійснення злочину (в утробі матері або поза нею).

У зв'язку з розвитком нових суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням репродуктивних прав людини, перед суспільством постає етична та правова необхідність у визначенні правового статусу ембріона людини. Враховуючи певну законодавчу невизначеність в Україні як щодо принципів тлумачення і захисту права людини на життя, так і правових меж досліджуваного права, доцільним є прийняття відповідного закону, що врегулює всі основні питання щодо права людини на життя [5, с. 37].

На конституційному рівні в Україні певним чином закріплено права дітей. Конституція, зокрема, проголошує охорону дитинства (ст. 51), рівність прав дітей незалежно від походження, заборону насильства над дитиною та її експлуатації, захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52) [6]. Із наведеного вище впливає беззаперечний висновок, що будь-яке посягання на життя як новонародженої, так і ще не народженої дитини, є надзвичайним суспільно небезпечним діянням і таким, що має суворо каратися законом. Тому доцільно захищати життя на певному етапі внутрішньоутробного розвитку, який дозволяє дитині надалі автономно існувати поза материнським організмом. На нашу думку, враховуючи реформування українського законодавства на сучасному етапі, стаття 27 Конституції України могла б вказувати на те, що кожна людина має право на життя від моменту зачаття.

Оскільки право на життя є першоосновою усіх інших прав, воно являє собою абсолютну цінність світової цивілізації. Враховуючи сьогоденний етап соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства в Україні, навряд чи така суперечність може бути вирішена на користь ненародженої дитини. Але поступова гуманізація суспільства, дають можливість сподіватися на вирішення цієї суперечності в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Карась А. Етика свободи і солідарності у громадянському суспільстві / А. Карась // Незалежний культурологічний часопис «І». – Львів, 2001. – № 21. – С. 110–140.

2. Кузьміна Е.И. Психология свободы: теория и практика / Е.И. Кузьмина. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с.

3. Ольховик Л.А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2006.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ у редакції від 01.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

5. Рогова О.Г. Про час виникнення права людини на життя: загальнотеоретичний аналіз / О.Г. Рогова // Вісник АПРНУ. – 2005. – № 4(43). – С. 198–207.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – Ст. 52.

Клочок В.В.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Державне фінансування політичних партій в Україні було запроваджене 8 жовтня 2015 року законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції № 731-VIII» в рамках голосування так званого «безвізового пакету» [1].

Не зважаючи на те, що такий механізм характеризує демократичне і прогресивне політичне життя країни і є однією з вимог отримання Україною безвізового режиму з ЄС, представники політичної верхівки ставляться до нього неоднозначно. Одним з останніх проявів протесту проти демократизації української політики став поданий на розгляд Верховної Ради України законопроект від 06.09.2016 року «Про внесення змін до Закону України «Про політичні партії України» (щодо відміни державного фінансування політичних партій) [2].

Державна підтримка діяльності політичних партій є невід'ємною частиною сучасного європейського парламентаризму і особливо розвинена в країнах Західної Європи. Вперше державне фінансування політичних партій було запроваджене саме там, в Німеччині, в 1959 році. На той час партії встигли перетворитися на впливового посередника між державою і громадянами, активізували свою діяльність і, тим самим, почали потребувати більше коштів, щоб забезпечити свою діяльність. За таких обставин збільшилися корупційні ризики, і незалежність партій опинилася під загрозою. Так постала необхідність втручання держави у фінансування політичних партій. Державне фінансування діяльності партій поставило за мету не допустити появи тіньових джерел доходів і впливу на їх діяльність [3].

За півстоліття було напрацьовано декілька основних підходів до реалізації цього механізму.

Перший підхід полягає у прямому державному фінансуванні. Такий спосіб полягає у наданні фінансової допомоги від держави у формі власне грошових коштів. За цього підходу кошти можуть надаватися на фінансування статутної діяльності партій у повсякденному житті та на відшкодування витрат під час проведення виборчої кампанії. При цьому вирішальне значення для обсягів фінансування має рівень підтримки конкретної політичної партії серед населення, і зазвичай визначається пропорційно до кількості голосів за політичну силу на останніх виборах. В свою чергу, на відшкодування витрат, пов'язаних з виборчою кампанією, можуть, як правило, претендувати тільки партії, які пройшли в парламент. Але, наприклад, в Німеччині таку компенсацію отримують всі політичні сили, які набрали більше 0,5% від загальної кількості голосів.

Другий підхід передбачає непряме державне фінансування. Такий спосіб полягає у наданні не грошових коштів, а певних засобів, які сприятимуть діяльності політичних партій. До непрямого фінансування зазвичай відносять: надання безкоштовного ефірного часу на радіо чи телебаченні; податкові пільги (звільнення від оподаткування пожертвувань на політичні цілі).

Важливим аспектом державного фінансування політичних партій є суворозвітність та контроль за використанням наданих коштів. Держава на нормативному рівні встановлює єдину обов'язкову форму звітності, яка обов'язково публікується, що дає змогу громадськості контролювати цей процес.

Положення щодо державного фінансування політичних партій міститься в Законі України «Про політичні партії в Україні» (Розділ IV-1) [4]. Вищезгаданим законопроектом було запроваджено виключно пряме фінансування політичних партій. За рахунок державних коштів передбачено як фінансування статутної діяльності політичних партій, так і відшкодування витрат, пов'язаних з фінансуванням їх передвиборчої агітації під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України.

Право на отримання державних коштів на здійснення статутної діяльності мають лише ті партії, які на останніх чергових чи позачергових виборах народних депутатів України набрали не менше 2% голосів від загальної кількості виборців. В свою чергу, на відшкодування витрат на передвиборчу агітацію мають право лише ті політичні партії, які пройшли до парламенту.

Таким чином, в Україні запроваджено виключно пряме державне фінансування політичних партій.

Крім того, положенням Закону передбачають ряд вимог до політичних партій, засоби контролю за витрачанням державних коштів, а також санкції у разі порушення ними вимог Закону.

Так, рішення про надання політичній партії державного фінансування її статутної діяльності, або про відмову у наданні приймається Національним агентством з питань запобігання корупції. Підставами для відмови у відшкодуванні політичній партії витрат, пов'язаних з фінансуванням її передвиборної агітації, є встановлення ЦВК, НАЗК або судом у разі порушення партією вимог щодо подання звітності. Підставами для

припинення державного фінансування статутної діяльності політичної партії є, зокрема, застосування до політичної партії заходів кримінально-правового характеру, передбачених Кримінальним кодексом України, нецільове використання коштів, неподання звітності про майно, доходи та видатки, а також отримання внесків з незаконних джерел.

На перший погляд в Законі закріплений цілком європейський підхід, створені механізми його реалізації, а головне – гарантії прозорого використання наданих державою коштів. Але опоненти наголошують на тому, що в українських реаліях він не працюватиме. Основна теза полягає в тому, що олігархічний вплив на політичну ситуацію в Україні дуже значний, а тому «подвійна бухгалтерія» партій нікуди не зникне. Громадяни змушені будуть віддавати свої кошти на діяльність партій, а реального впливу не матимуть.

Українські законодавці пішли шляхом централізованого фінансування партійних організацій національного рівня. Такий підхід притаманний Чехії та Бельгії. Але існує другий підхід, за якого на рівні з національними місцеві та регіональні партійні осередки також отримують пряме державне фінансування. Він характерний для Данії, Німеччини, Іспанії, Швеції та Австрії. В останніх двох країнах, до речі, на місцеві та регіональні партійні осередки припадає переважна частина всього обсягу державного фінансування. Переваги такого підходу полягають в тому, що фінансуватися така допомога може не лише з державного бюджету, але частково і з місцевого. Така система надає громадянам реальну можливість контролювати прозорість тих партійних осередків, діяльність яких стосується саме їх.

Вдосконаливши механізм державного фінансування, можна зменшити обсяг партійних видатків, а отже і олігархічну залежність політичних сил.

Українські автори закону обійшли увагою непрямі методи державного фінансування, такі як, наприклад, безкоштовний ефірний час на ТБ чи радіо чи публікації в газетах. На кожних виборах до Верховної Ради України із загальних видатків політичних партій приблизно 90% йде саме на передвиборчу рекламу та агітацію. Для того щоб зменшити обсяг витрат політичних сил, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Ірландія, Іспанія, Мальта, Норвегія, Португалія, Швеція, Швейцарія та Великобританія, Чехія та Румунія повністю заборонили політичну рекламу на телебаченні та радіо. Ще низка країн застосовують суттєві обмеження щодо її вартості, тривалості та кількості [5].

Ті країни, для яких ці методи занадто радикальні, запроваджують безкоштовний рівний доступ до ТБ і радіо, і завдяки цьому зменшують фінансове навантаження на партії. А якщо врахувати, який обсяг коштів політичні партії в Україні витрачають на агітацію, такий непрямий метод може значно зменшити обсяги державної компенсації витрат, пов'язаних з виборчою кампанією.

Іншим дієвим непрямим методом може стати так званий «депутатський податок». Це одна з популярних форм непрямого фінансування, яка використовується в Європі. Вона полягає в тому, що з діючих парламентарів стягується певна грошова сума на користь їхніх партій, що становитиме ще одне прозоре джерело фінансування.

Як бачимо, державне фінансування політичних партій є позитивним явищем, і широко розповсюджене в країнах Європи. Для України цей механізм може стати основою демократизації політики, сприяти збільшенню довіри громадян до політичних партій та боротися з їх тіншовими спонсорами – олігархами. За умови виваженого підходу до вибору методів, державне фінансування політичних партій буде ефективним. Партії лобіюватимуть інтереси громадян, своїх виборців, а не олігархічних груп, як того і вимагає Конституція України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції: Закон України від 08.10.2015 р. № 731-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2015. – № 49-50. – 449 с.

2. Проект Закону Про внесення змін до Закону України «Про політичні партії в Україні» (щодо відміни державного фінансування політичних партій) [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3X800A.html

3. Романюк А. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна / А. Романюк, Ю. Шведа, О. Шумельда. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 161 с.

4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2365-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 23. – 118 с.

5. Совгіря О. Фінансування політичних партій: правовий аспект / О. Совгіря // «Право України». – 2003.

Подлісник І.С.

студент,

Науковий керівник: Кузнєцова З.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА

Україна розвивається як незалежна демократична держава, для якої пріоритетними є загальнолюдські цінності. Серед них виділяють таке поняття як свобода. Свобода – можливість чинити вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. Як універсальна характеристика людського буття, свобода стосується здатності людини обирати своє буття та керувати ним і безпосередньо пов'язана з відчуттям залежності, відчуження та відповідальності [1, с. 311-315]. Так, принцип свободи слова є засадничим у розбудові демократичної держави, тому наразі йому приділяється значна увага, яка полягає у приведенні українського законодавства у відповідність європейським стандартам. Свобода слова – це основа громадянських та політичних прав людини. Однак сьогодні в нашій державі досить часто виникає потреба певного обмеження свободи слова у

діяльності засобів масової інформації. Ці випадки потребують чіткого законодавчого регламентування, аби такі обмеження були правомірними і відповідали вимогам загальновизнаних міжнародних актів. Актуальність цієї проблеми також засвідчує велика кількість рішень Європейського Суду з прав людини, наприклад, «Джерсілд проти Данії», «Яновський проти Польщі», «Нільсен і Джонсен проти Норвегії», «Фуентес Бобо проти Іспанії» [2].

Сучасний зміст принципу свободи слова закріплено в низці міжнародних документів. Відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-яким способом і незалежно від державних кордонів» [3]. Аналогічно п. 1 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод декларує, що «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримування своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [4].

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права п. п. 2 та 3 ст. 19 передбачено, що «кожна людина має право на вільне вираження своїх поглядів; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір» [5].

Ці положення міжнародних актів знайшли закріплення і в Конституції України, зокрема ст. 34 містить наступне: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [6].

Також при аналізі цього питання слід звернути увагу і на те, що ще у Декларації прав людини і громадянина, прийнятої Національними Зборами Франції 26 серпня 1789 року, у ст. 4, а також у Конституції Франції від 24 червня 1793 року у ст. 6-7 визначається, що «свобода складається з можливості робити все те, що не приносить шкоди іншому. Таким чином, реалізація природних прав кожної людини відбувається в межах тих кордонів, які забезпечують іншим членам суспільства можливість користуватись такими ж правами, межі ці можуть бути визначені тільки законами» [3].

Проте слід розуміти, що демократія – це не вседозволеність телебачення і радіо, прикрита гаслами плюралізму думок, ідеологій, релігій, світоглядів, а розумні межі і форми державного втручання у діяльність засобів масової інформації. Саме тому й існує таке явище як цензура, що у широкому значенні означає контроль офіційної влади за змістом, випуском і поширенням друкованої продукції, творів сценічного та образотворчого мистецтва, телевізійних та радіопередач, який здійснюється шляхом попереднього чи наступного перегляду для того, аби не допустити або ж обмежити поширення ідей та інформації, що визначаються цією владою небажаними або шкідливими, у вузькому ж значенні, це система органів, які здійснюють контроль та нагляд за потоками інформації.

Розуміється, що такий контроль не може бути безпідставним, зважаючи на те, що свобода слова є основоположним громадянським правом, то і його обмеження повинно відбуватися лише у чітко встановлених законом межах. Так, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. у п. 2 ст. 10 та ст. 34 Конституції України визначають випадки обмежень, які можна поділити на такі, що покликані захищати: 1) суспільні інтереси; 2) інші права осіб; 3) авторитет і безсторонність суду.

Та обмеження, зазначені у наведених нормах, мають досить широкий характер, тому Європейський суд з прав людини встановив наступні правила тлумачення та застосування цих обмежень. Обмеження можливе лише у випадках, передбачених законом. Так дії і заходи держави визнаються законними, коли вони відповідають вимогам доступності і передбачуваності, а також здійсненні у законних цілях. Наприклад, запровадження воєнного стану в державі, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 9 липня 2016 року у ст. 8 ч. 1 п. 11-12, передбачає, що при введенні воєнного стану, такі заходи правового режиму дозволяють державі регулювати роботу підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати їх для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення [7].

Тож, свобода слова, як засадничий принцип демократичного суспільства, може бути обмежений, але лише у випадках, що чітко врегульовані законом. Законодавець не повинен створювати інших обмежень, крім тих, які необхідні для свободи інших людей.

Список використаних джерел:

1. Васильева Т. Дионис-Либер, бог свободных // Васильева Т. В. Комментарии к курсу истории античной философии. – М., 2002, с. 311–315.
2. Jersild v. Denmark, № 15890/89, від 23.09.1994; Janowski v. Poland, № 25716/94, від 21.01.1999; Nilsen and Johnsen v. Norway, № 23118/93, від 25.11.1999; Fuentes Bobo v. Spain, № 39293/98, від 29.02.2000.
3. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Міжнародний документ від 10.12.1948 // Голос України. – 2008. – № 236.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – № 3.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 09.07.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389_19 № 389-VIII

Ячменська М.М.

студентка,

Науковий керівник: Кузнєцова З.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ПРОБЛЕМА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД»

В юриспруденції часто трапляються випадки, коли науковці, законодавці неоднозначно трактують певну категорію. З цієї причини, звичайно, виникає проблема розуміння поняття, а отже і його застосування в практичній діяльності. Безперечно, вимагає обговорення визначення поняття «конституційний лад», адже воно зустрічається в Основному Законі України тричі, в статтях 5, 17, 37, і до того ж вчені по-різному визначають зміст даної категорії, що в значній мірі впливає на розуміння положень Конституції України. Суттєвою причиною проблеми є те, що це поняття є достатньо новим для вітчизняної науки конституційного права, оскільки термін «конституційний лад» вперше з'явився в Конституції СРСР 1977 року: «Не допускаються створення і діяльність партій, організацій і рухів, які мають на меті насильницьку зміну радянського конституційного ладу і цілісності соціалістичної держави, піддрив її безпеки, розпалювання соціальної, національної і релігійної ворожнечі» [1].

У 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття глибокими дослідженнями проблем теорії та практики конституційного ладу займалися Погорілко В.Ф., Тодика Ю.М., Шаповал В.М. та інші вітчизняні правознавці. В роботах Погорілка В.Ф. ми знаходимо визначення конституційного ладу як порядок, встановлений і гарантований Конституцією України. Козлова Є.І. і Кутафін О.Е. вважають конституційний лад як певну форму або спосіб організації держави, який закріплений в Конституції. Вони вказують, що кожна держава характеризується певними ознаками, тобто держава може бути демократичною чи тоталітарною, республікою чи монархією. Саме сукупність цих ознак дозволяє визначити певну форму, спосіб організації держави, сутність державного та конституційного ладу [2]. Румянцев О.Г. розглядає це поняття значно ширше, а саме як цілісну систему соціально-правових відносин та інститутів, які підпорядковані беззаперечним моральним і конституційним вимогам та засновані на сукупності основних регуляторів, що сприяє закріпленню в суспільній практиці і правосвідомості стабільних, справедливих, гуманних та правових зв'язків між людиною, громадянським суспільством та державою [3]. Кабишев В.Т. вважає конституційний лад системою конституційних відносин як предмет конституційного регулювання, а також систему конституційних норм і принципів, що регулюють окремі види суспільних відносин існуючого ладу [4].

Проблема визначення категорії «конституційний лад» спричинила виникнення труднощів в розумінні деяких положень Основного Закону України.

Згідно з ч. 2 ст. 5 Конституції України право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Але при цьому незрозумілим залишилось те, що має вкладатись у поняття «конституційний лад»? Відповідно до ст. 156 Конституції України внесення змін до розділу I («Загальні засади»), розділу III («Вибори. Референдум») і розділу XIII («Внесення змін до Конституції України») затверджується всеукраїнським референдумом, тобто зміни в цих розділах можуть бути здійснені виключно народом, а не законодавчим органом. Тут доречно згадати зауваження вченого Цвікома М.В., який вказав, що з огляду на зміст ст. 156 Конституції України «конституційний лад складається з основних засад Конституції, її положень щодо виборів і референдуму в Україні, а також порядку внесення змін до неї [5].

Але чи дійсно сутність конституційного ладу є такою обмеженою?

Аналізуючи рішення Конституційного Суду України також не можна дійти висновку щодо того, як однозначно зрозуміти поняття конституційного ладу, а отже і які розділи, які статті народ може змінювати в Конституції шляхом всеукраїнського референдуму.

Коли в 2000-му році Президентом був проголошений всеукраїнський референдум, одним з питань було визначення способу прийняття Конституції в майбутньому: «Чи згодні Ви з тим, що Конституція України повинна прийматися на всеукраїнському референдумі?». Конституційний Суд, розглянувши Указ Президента про проголошення референдуму, визнав таку постановку питання неконституційною. На думку Суду, винесення такого питання на референдум ставить під сумнів чинність Основного Закону України, що може призвести до послаблення встановлених ним основ конституційного ладу в Україні, прав і свобод людини і громадянина [6].

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6-ри/20051 положення ч. 3 ст. 5 Конституції України треба розуміти так, що «народ як носій суверенітету і єдине джерело влади може реалізувати своє право визначати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі», тобто народ має право змінювати усю Конституцію, а не окремі розділи [7].

Постає питання, чи дійсно право народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні обмежується трьома розділами, а право вносити зміни до всіх частин Конституції України, крім I, III, XIII, має виключно Верховна Рада України, або ж народ України має беззаперечне право щодо змін усієї Конституції?

Зважаючи на те, що в нашому законодавстві під розумінням конституційного ладу використовується більш вузький підхід, то за період незалежності України конституційний лад не зазнав жодних змін.

Але якщо під конституційним ладом ми розуміємо систему суспільних відносин, врегульованих Конституцією, то Основний Закон вже зазнав безліч змін щодо цілої низки розділів, без затвердження цих змін єдиним джерелом влади – народом України.

Список використаних джерел:

1. «Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Закон від 07.10.1977. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77>
2. Козлова Е. И., Кутафин О. Е. «Конституционное право России». – М., 1996.
3. Румянцев О. Г. «Основы конституционного строя России». – М., 1994.
4. Кабышев В. Т. «Становление конституционного строя России». – Саратов, 1993.
5. Конституція України. Науково-практичний коментар. – Х.: Право, 2011.
6. Рішення Конституційного Суду України (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). Рішення від 27.03.2000 № 3-рп/2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-00>
7. Рішення Конституційного Суду України (справа про здійснення влади народом). Рішення від 05.10.2005 № 6-рп/2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Андрущенко К.А.

здобувач,

*Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «MARGIN OF APPRECIATION» В УКРАЇНІ

Права та свободи, які містяться в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), – це визначальні європейські стандарти прав людини, покладені в основу діяльності держав-учасниць Ради Європи (РЄ) в галузі дотримання прав людини. У той же час за кожною окремо взятою державою-членом РЄ залишається свобода вибору щодо засобів застосування цих стандартів [3, с. 45], тобто, реалізується розсуд («margin of appreciation») національних органів влади при здійсненні ними своїх повноважень.

Актуальність проблеми розуміння й ефективного застосування дискреційних повноважень правозастосовних органів держав-членів РЄ визначається такими обставинами: конвенційні положення, щодо яких є допустимим широкий розсуд правозастосовних органів, становлять у кількісному відношенні ледь чи не половину приписів «матеріальної» частини Конвенції, причому захищені цими положеннями права людини досить часто є предметом розгляду Європейського суду з прав людини (далі – Суд). За значенням ці права належать до фундаментальних у демократичному суспільстві, а, отже, рівень їх дотримання з боку держави впливає і на формування відповідного іміджу країни, особливо на міжнародній арені. Практика Суду свідчить про особливу відповідальність держав за порушення цих прав, що виражається у значних фінансових санкціях, покладених на винних відповідачів. Приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини є неможливим без з'ясування суті останніх, частиною якого є й розуміння меж розсуду правозастосовних органів держав-учасниць при вирішенні питань щодо обмеження та тлумачення змісту прав людини [5, с. 40-41].

Кожна посадова особа національних органів влади, приймаючи рішення у справі, повинна зважати на положення Конвенції та можливість звернення особи до Суду у випадку, коли рішення не відновлює порушені права цієї особи. Однак система права України потребує внесення змін відповідно до застосування норм Конвенції на законодавчому та правозастосовному рівнях [1, с. 33].

Оскільки Конвенція є самовиконуваною у національній правовій системі, тобто не потребує додаткових імплементуючих законів, то це тільки

підкреслює необхідність узгодження або гармонізації практики Суду та українських судів у сфері захисту прав людини. Наступним фактором узгодження практики застосування норм, які стосуються прав людини та основних свобод, судами України з практикою Суду є те, що неможливо розраховувати лише на окремі «конкретизуючі» закони України, які регулюють згадані питання, тому впливає необхідність визначення змісту фундаментальних прав та свобод у процесі правозастосування та тлумачення відповідних норм, які їх стосуються, судами України та іншими державними органами. При тлумаченні конституційних та конвенційних норм необхідно враховувати практику їх тлумачення, напрацьовану Судом. Ця практика має потужний практико-методологічний потенціал у процесі розуміння юридичної природи основних прав і свобод українськими суддями [6, с. 88-92].

Можна навести наступну практику застосування концепції свободи розсуду, коли національний суд діяв в інтересах захисту прав людини. У постанові Окружного адміністративного суду міста Києва від 24 березня 2015 року по справі № 826/2411/15 звертається увага на співвідношення свободи розсуду державних органів при виконанні ними своїх повноважень та захисту прав й законних інтересів особи. Позов було подано шукачкою притулку щодо скасування рішення про відмову Державної міграційної служби України у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Суд посилався на Рекомендацію № R (80) 2 Комітету Міністрів державам-членам стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень від 11.03.1980 р. Відповідно до даної Рекомендації, під дискреційним повноваженням слід розуміти повноваження, яке адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду тобто, коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за даних обставин. Суд зазначив, що дискреційним є повноваження, «коли у межах, які визначені законом, адміністративний орган має можливість самостійно (на власний розсуд) вибрати один з кількох варіантів рішення». Далі міститься висновок, що суд, «дотримуючись принципів законності, поділу влади, а також компетенції, визначеної Конституцією та законами України, не має права перебирати на себе повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту щодо вирішення питання про прийняття рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Однак, в силу приписів ч. 2 ст. 11 Кодексу адміністративного судочинства України та з огляду на те, що під час розгляду справи судом встановлено протиправність рішення про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, з метою повного захисту прав та інтересів позивача, суд вважає за необхідне вийти за межі позовних вимог та зобов'язати відповідача повторно розглянути заяву позивача з урахуванням висновків суду, викладених у даному рішенні» [4].

На нашу думку, позиція суду у наведеній вище постанові, яка «переступає компетенцію адміністративного суду і виходить за межі завдання адміністративного судочинства», відповідає практиці Європейського суду з

прав людини, який визнав, що національні органи влади вільні обирати правові заходи, які вони вважають доцільними, проте у визначених Конвенцією рамках, а Суд лише розглядає, чи відповідають ці правові заходи положенням Конвенції [7].

Враховуючи наведене вище, ми погоджуємося із висновком, що хоча практика застосування конвенційних норм і використання рішень Європейського суду з прав людини національною судовою системою ще знаходиться в стадії становлення, все ж суди України впритул підійшли до їх використання, а деякі і до застосування прецедентних рішень Суду [2, с. 21].

Список використаних джерел:

1. Заблоцька Л.Г., Федорова А.Л., Шинкаренко Т.І. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи: Навч. посіб. – К.: Фенікс, 2007. – 224 с.
2. Куц Г. Застосування норм Європейської Конвенції та прецедентної практики Європейського суду з прав людини судами України // Право України. – 2002. – № 2. – С. 18-24.
3. Лавринович О. Європейська конвенція з прав людини – надійний дороговказ гуманістичного розвитку України // Право України. – 2010. – № 10. – С. 43-47.
4. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 24 березня 2015 року по судовій справі № 826/2411/15 // Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43384640> – 04.10.2016 р.
5. Рісний М. Проблеми розсуду застосування національними державними органами норм Конвенції // Право України. – 2000. – № 11. – С. 40-42.
6. Шевчук С. Європейський суд з прав людини та українська судова система: необхідність узгодження судової практики // Право України. – 2011. – № 7. – С. 88-92.
7. CASE «RELATING TO CERTAIN ASPECTS OF THE LAWS ON THE USE OF LANGUAGES IN EDUCATION IN BELGIUM» v. BELGIUM (MERITS), judgment of 23 July 1968, §10, available at <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> [accessed 4 October 2016].

Гольбін М.І.

здобувач

*Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України*

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНВЕНЦІЙ МОП У СФЕРІ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МОРЯКІВ

За своєю природою умови роботи моряків такі, що вимагають міжнародно-правового регулювання. Особливе значення в цьому процесі належить Міжнародній Організації праці (МОП) (International Labour Organisation – ILO), яка була заснована в 1919 р. згідно Версальського мирного договору в рамках Ліги Націй з метою об'єднання спільних зусиль урядів, підприємців і представників профспілок для сприяння соціальної справедливості та встановленню єдиних стандартів у сфері трудових відносин [1].

Взяті разом «морські» конвенції та рекомендації МОП складають так званий Міжнародний трудовий кодекс моряків – неофіційному зводі конвенцій і рекомендацій МОП, що регулюють працю моряків [2].

На підставі аналізу норм міжнародного права, практики та досвіду країн, поглядів таких вчених-дослідників у сфері трудових та соціальних прав, як В.С. Венедіктов, О.С. Савич, В.Г. Торський, О.М. Шемякін, Ю.В. Сергєєв та інших, надамо загальну характеристику конвенцій МОП у сфері захисту трудових та соціальних прав моряків, що і становить мету статті.

До міжнародних актів МОП, які регулюють питання охорони праці моряків необхідно віднести такі, як: Конвенції МОП «Про працевлаштування моряків» № 9 від 10.07.1920 року; «Про трудові договори моряків» № 22 від 07.06.1926 року; «Про заробітну плату, робочий час на борту суден та склад суднового екіпажу» (переглянута у 1958 році) № 109 від 14.05.1958 року; «Про безперервність зайнятості моряків» № 145 від 13.10.1976 року; «Про інспекцію умов праці та побуту моряків» № 178 від 08.10.1996 року; «Про найм та працевлаштування моряків» № 179 від 08.10.1996 року; «Про робочий час моряків і склад суднового екіпажу» № 180 від 08.10.1996 року; «Про зобов'язання судновласників у разі хвороби, травми або смерті моряків» № 55 від 06.10.1936 року; «Про медичний огляд моряків» № 73 від 06.06.1946 року; «Про запобігання виробничим нещасним випадкам серед моряків» № 134 від 14.10.1970 року; «Про мінімальні норми на торговельних суднах» № 147 від 13.10.1976 року; «Про соціально-побутове обслуговування моряків в морі та в порту» № 163 від 24.09.1987 року, а також Рекомендації МОП: «Щодо забезпечення судновласниками суднового екіпажу постільними, столовими та іншими речами» № 78 від 06.06.1946 року, «Щодо заробітної плати, робочого часу на борту суден і складу суднового екіпажу» № 109 від 29.04.1958 року, «Щодо безперервності зайнятості моряків» № 154 від 13.10.1976 року, «Щодо захисту молодих моряків» № 153 від 13.10.1976 року, «Щодо заробітної плати моряків, робочого часу та складу суднового екіпажу» № 187 від 08.10.1996 року, «Щодо найму і працевлаштування моряків» № 186 від 08.10.1996 року. Крім того, Міжнародною морською організацією (далі – ІМО) були прийняті Міжнародні конвенції: з охорони людського життя на морі від 01.10.1974 року; «Про підготовку і дипломування моряків та несення вахти» від 1978 р.; «Про пошук і рятування на морі» від 1979 р.; Міжнародний кодекс по управлінню безпечною експлуатацією судів і запобіганням забрудненню, прийнятий Резолюцією ІМО від 09.11.1993 року; Кодекс по розслідуванню морських аварій та інцидентів, прийнятий ІМО від 27.11.1997 року; Переглянуте керівництво по застосуванню Міжнародного кодексу з управління безпекою 29.11.2001 року.

Але найвагомим досягненням МОП є Конвенція про працю у морському судноплаванні (MLC) від 23.02.2006 року (далі – Конвенція 2006 року) [3]. Нова Конвенція 2006 року об'єднує і проводить у відповідність з вимогами сьогодення положення 36 конвенцій, що діють, починаючи з 1920 року. Більш того, цього ж року кількість країн, які ратифікували Конвенцію 2006 року (відому як Біль про права моряків) досягла необхідної кількості для набрання нею чинності.

Як відзначає О.С. Савич, «у практиці конвенцію називають «Зведеною Конвенцією» оскільки, у ній у єдиному новому форматі, разом зведені практично всі з існуючих документів про працю в морському судноплаванні» [4, с. 108].

Попередні конвенції будуть закриті для подальшої ратифікації. Держави, що не приєдналися до нової Конвенції 2006 року, мають виконувати положення конвенцій, які вони ратифікували раніше.

Конвенція 2006 року побудована так, щоб стати глобальним правовим інструментом, доповнюючи основні конвенції ІМО, такі як Міжнародна конвенція 1974 р. з охорони людського життя на морі (СОЛАС), Міжнародна конвенція 1978 р. про підготовку й дипломування моряків та несення вахти (з поправками) (ПДМВ) та Міжнародна конвенція 1973–1978 рр. про попередження забруднення з кораблів (МАРПОЛ).

Ці конвенції ІМО лише опосередковано торкаються теми захисту трудових та соціальних прав моряків. У зв'язку з цим, і була створена Конвенція 2006 року, оскільки, відповідно до Преамбули, її прийняття базується на бажанні «створити єдиний погоджений акт, що охоплює, у міру можливості, всі сучасні норми існуючих міжнародних конвенцій і рекомендацій про працю в морському судноплаванні».

Як вважає Ю.В. Сергєєв, Конвенція 2006 року покликана сприяти дотриманню стандартів і норм праці капітанами і власниками судів на всіх рівнях. Мова йде і про процедуру подачі моряками скарг на дії капітанів суден і власників, у тому числі, які пов'язані з умовами праці на цих суднах, із здійсненням контролю над суднами, а також юрисдикцією держав прапора [5, с. 72–73].

Конвенція 2006 р. визначає вимоги до умов зайнятості моряків, а саме: тривалості робочого дня і відпочинку, мешканню, місцям відпочинку, харчуванню, медичним послугам і соціальному захисту. Крім того, вона встановлює мінімальні вимоги до моряків, що працюють на судні.

Одна із новин конвенції – її форма і структура, що поєднує обов'язкові для виконання юридичні норми з рекомендаціями.

Ця особливість істотно відрізняє новий документ від традиційних конвенцій МОП. Процедура внесення змін в нову конвенцію відрізняється оперативністю. Дуже важливо, що нова конвенція встановлює систему сертифікації умов праці моряків. Відповідно до нового стандарту, судна більше 500GT, здійснюють міжнародні рейси або рейси між закордонними портами, зобов'язані мати на борту «Морський трудовий сертифікат» і «Декларацію відповідності морським трудовим стандартам». В декларацію на постійній основі вносяться плани і заходи власників суден щодо виконання відповідних національних законодавчих і нормативних актів, прийнятих відповідно до нової конвенції МОП. На капітанів покладається обов'язок безпосередньо здійснювати заявлені судновласниками заходи, а також ретельно документувати всі дії, направлені на дотримання нової конвенції. Держави прапора повинні аналізувати заявлені судновласниками заходи, контролювати і реєструвати їх здійснення. Таким чином, створюються важелі впливу на тих судновласників, які не дотримуються закону.

У новій Конвенції 2006 року основні права моряків на гідну працю сформовані у твердих формулюваннях, але передбачено значну міру гнучкості для країн, що її ратифікують, у тому як вони імплементуватимуть ці норми щодо гідної праці у національне законодавство.

Таким чином, враховуючи, що Україна ратифікувала багато конвенцій МОП у сфері захисту трудових та соціальних прав моряків, залишається нагальним питання ратифікації та успішної імплементації Конвенції про працю у морському судноплаванні (MLC) від 23.02.2006 року, що сприятиме підвищенню іміджу України як морської держави, яка виконує міжнародні норми щодо захисту трудових та соціальних прав моряків.

Список використаних джерел:

1. International Labour Organization. Origins and history. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm>
2. Международный трудовой кодекс моряков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.seajobs.ru/articles1.php?id=109>
3. Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплаванні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_519/page
4. Савич О. С. Деякі питання імплементації та ратифікації конвенції МОП про працю у морському судноплаванні 2006 р. / Савич О. С. // Вісник Маріупольськ. держ. ун-ту. – Сер.: Право. – 2011, Вип. 1. – С. 108.
5. Сергеев Ю. В. Правове регулювання праці і захист прав моряків / Сергеев Ю. В. // Судноплавание. – 2008. – № 4–5. – С. 72-73.

Федорук Ю.А.

студентка;

Нигреева А.А.

кандидат юридических наук, доцент,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ЗАЩИТА ПРАВ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ВООРУЖЁННОГО КОНФЛИКТА

Одной из наиболее актуальных и сложных проблем во всём мире является проблема обеспечения защиты гражданского населения во время вооружённых конфликтов. Особое внимание в данном вопросе уделяется детям, ведь они, в силу своей уязвимости, нуждаются в особом уходе и повышенной защите.

По словам Грасы Машел, бывшей первой леди Мозамбика и Южной Африки: «Война нарушает все права ребенка – право на жизнь, право находиться со своей семьей и общиной, право на здоровье, право на развитие личности и право на заботу и защиту» [1].

В соответствии с положениями Конвенции о правах детей 1989 года, ребёнком является каждое человеческое существо до достижения 18-летнего

возраста... [2]. Следует отметить, что если лицо достигает совершеннолетия по национальному законодательству до наступления 18 лет, то изменяется лишь его гражданская правосубъектность, а в условиях войны эти лица будут признаваться детьми и пользоваться особой защитой.

Впервые вопрос о законодательном закреплении защиты детей как особой категории населения был поднят после Второй мировой войны. Результатом стало проведение 12 августа 1949 году Дипломатической конференции, в ходе которой были приняты четыре Женевские конвенции о защите жертв войны.

IV Женевская конвенция в своих положениях закрепила общую защиту детей в качестве лиц, которые не принимают непосредственное участие в военных действиях. Согласно статье 3 данной Конвенции, со стороны государств, находящихся в конфликте, в отношении гражданского населения, в том числе и детей, должен применяться принцип гуманного обращения с людьми, который включает в себя уважение к жизни, физическую и психическую неприкосновенность, уважение человеческого достоинства, запрещение осуждения и применения наказания без суда. Конвенция содержит также специальные положения о защите детей от последствий военных действий. Так, статья 14 Конвенции закрепляет, что дети до 15 лет и матери детей до 7 лет подпадают под категории гражданского населения, для которых могут создаваться специальные санитарные или безопасные зоны. Аналогичным образом дети и роженицы входят в категорию гражданских лиц, которые должны быть эвакуированы из осажденных или находящихся в окружении зон [3, ст. 17]. На оккупированных территориях дети, не достигшие 15 лет, беременные женщины и матери детей до 7 лет должны продолжать пользоваться любыми преимуществами в отношении питания, медицинского ухода и защиты от последствий войны, которые предоставлялись им в соответствии с мерами, принятыми до оккупации [3, ст. 50]. Дети до 15 лет и матери с детьми до 7 лет, принадлежащие к стороне противника, пользуются специальными преимуществами в той же степени, что и граждане данного государства [3, ст. 38]. Согласно положениям Женевской конвенции, стороны обязываются «принимать необходимые меры, чтобы дети до 15 лет, осиротевшие или разлученные со своими семьями вследствие войны, не были предоставлены сами себе, и чтобы облегчить при всех обстоятельствах их содержание, выполнение обязанностей, связанных с их религией, и их воспитанием» [3, ст. 24]. Оккупирующая держава должна способствовать установлению личности детей и регистрации их родственных связей, она не имеет права изменять семейное или гражданское состояние детей [3, ст. 50]. Конвенция запрещает выносить смертный приговор в отношении лиц, не достигших 18-летнего возраста [3, ст. 68].

Таким образом, IV Женевская конвенция о защите гражданского населения впервые на законодательном уровне закрепила, но чётко так и не изложила ни в одной из статей принцип защиты детей как особой части гражданского населения во время вооружённых конфликтов международного характера. Кроме того, положения Конвенции не регулировали вопросы, связанные с участием детей в военных конфликтах [4].

Законодательные пробелы Женевских конвенций компенсировались принятием в 1977 году на дипломатической конференции двух Дополнительных протоколов. Первый дополнительный протокол регулировал вопросы, касающиеся защиты жертв международных вооруженных конфликтов, а Второй дополнительный протокол – защиту жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера. В соответствии с Первым протоколом, дети пользуются особым уважением, и им обеспечивается защита от любого рода непристойных посягательств. Стороны, находящиеся в конфликте, обеспечивают им защиту и помощь, которые им требуются ввиду их возраста или по любой другой причине. Оба Дополнительных протокола указывают на то, что должны быть приняты все возможные меры для того, чтобы дети, не достигшие 15-летнего возраста, не принимали непосредственного участия в военных действиях. «Если, в исключительных случаях, дети, не достигшие пятнадцатилетнего возраста, принимают непосредственное участие в военных действиях и попадают во власть противной стороны, они продолжают пользоваться особой защитой, независимо от того, являются ли они военнопленными или нет», – гласит ч. 3 ст. 77 Протокола I.

Декларация прав ребёнка_1959 года, ставшая первым актом ООН, касающимся прав детей, закрепляет в преамбуле, что ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в специальной охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту. В соответствии с Факультативным протоколом к Конвенции о правах ребенка и Конвенцией о запрещении и немедленных мерах по искоренению наихудших форм детского труда, лица, не достигшие 18-летнего возраста не подлежат обязательному призыву в вооруженные силы, а вооруженные группы, отличные от вооруженных сил, ни при каких обстоятельствах не должны вербовать или использовать в военных действиях лиц, не достигших 18 лет. Римский статут Международного уголовного суда 1998 года в статье 8 (2б (xxvi)) закрепляет, что набор или вербовка детей в возрасте до пятнадцати лет в состав национальных вооруженных сил или их использование для активного участия в боевых действиях является военным преступлением.

В настоящее время действует представитель Генерального секретаря по вопросу защиты детей в вооружённых конфликтах, в задачи которого входит усиление защиты детей, пострадавших в вооружённых конфликтах, повышение осведомленности, содействие сбору информации о бедственном положении детей, пострадавших от войны, и укрепление международного сотрудничества для улучшения их защиты. «Глобальный ландшафт в сфере безопасности меняется... Однако печальная реальность остается прежней: за войны, в первую очередь, приходится расплачиваться детям», – заявил Генеральный секретарь, выступая на заседании Совета Безопасности ООН по защите детей в условиях вооруженных конфликтов в 2016 году. Он напомнил о страданиях детей в Ираке, Нигерии, Сомали, Южном Судане, Сирии и Йемене. Глава ООН призвал все государства мира защитить детей от ужасов войны [5]. Дина Гуд, главный специалист по правовым вопросам Датского совета по делам беженцев: «...Около 250 000 детей–солдат берут участие в более чем 30 военных конфликтах во всем мире» [6].

Таким образом, исходя из данных, существующих на сегодняшний день, можно прийти к выводу, что, несмотря на действие многочисленных международно-правовых актов, нередко дети продолжают вовлекаться в вооружённые конфликты по всему миру как косвенно, так и непосредственно.

Поэтому для решения данной глобальной проблемы международному сообществу необходимо усилить меры, направленные против участия детей в вооружённых конфликтах путём ужесточения санкций в отношении государств, нарушающих такие права детей. Ведь дети – это будущее каждой страны!

Список использованных источников:

1. Дети в условиях конфликта [Электронный ресурс]: Операции ООН по поддержанию мира – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/peacekeeping/issues/children/> – Название с экрана.
2. Конвенция о правах ребёнка от 20 ноября 1989 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Название с экрана.
3. Женевская конвенция о защите гражданского населения во время войны от 12 августа 1949 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian.shtml – Название с экрана.
4. Старовойтов О. М. Защита детей в период вооружённых конфликтов [Текст] / О. М. Старовойтов // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1999. – № 3 – С. 20–24.
5. Ежедневные новости [Электронный ресурс]: Центр новостей ООН – Режим доступа: <http://www.un.org/content/news/dh/ru/2016/20160802-ru.pdf> – Название с экрана.
6. Гуманитарное право и защита детей в вооружённом конфликте на востоке Украины [Электронный ресурс]: Ukraine crisis media center – Режим доступа: <http://uacrisis.org/ru/15960-pravo-ta-zakhist-ditejj-u-zbrojjnomu-konf> – Название с экрана.

Ярова А.О.

аспірант,

Науковий керівник: Переверзєва О.С.

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

ЗАХИСТ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ВІД ЗАБРУДНЕННЯ НА ПРИКЛАДІ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ УГОД

На сьогоднішній день забруднення морського середовища є однією з основних проблем міжнародного морського права, оскільки саме море є надбанням людства, його життєдайною артерією.

На міжнародному рівні захист моря від забруднення здійснюється за допомогою міжнародних договорів універсального характеру, таких як Міжнародної конвенції про запобігання забрудненню із суден 1973 р. із протоколом, який змінює її, від 1978 р. (МАРПОЛ 1973/1978/, Конвенції про

запобігання забрудненню моря в результаті захоронення відходів та інших матеріалів 1972 р., Конвенції про втручання у відкритому морі на випадок аварій, які загрожують забрудненням нафтою 1969 р., Конвенції про цивільну відповідальність за збитки, від забруднення нафтою 1969 р. та ін. [1, с. 39-45].

На регіональному рівні є також велика кількість угод, укладення яких мало на меті захист морського середовища окремого регіону чи держави.

Так, подальша регламентація захисту морського середовища від забруднення стала результатом укладення в 1974 р. рядом західно-європейських держав Паризької Конвенції щодо запобігання забрудненню моря із джерел, розміщених на суші, дія якої поширюється на відповідний географічний регіон, що і дія Конвенції щодо захоронення відходів 1972 р., яка була укладена в Осло.

Створення конвенційного режиму, який би включав будь-яке джерело забруднення моря, так само і будь-який інший вид шкідливих речовин, було здійснено Балтійськими державами, які прийняли в 1974 р. в Гельсінкі Конвенцію щодо захисту морського середовища району Балтійського моря. Швидке забруднення вод Балтійського моря призвело в 1969 та 1970 рр. до встановлення контактів між прибережними державами. Конвенція застосовується до «регіону Балтійського моря», який включає власне Балтійське море, Фінську затоку і вхід до Балтійського моря [2, с. 169-178].

Балтійські держави підтримали держави Середземного моря. В лютому 1976 р. на конференції шістнадцяти середземноморських держав в Барселоні була прийнята Конвенція щодо захисту Середземного моря від забруднення, яка за багатьма параметрами нагадує Гельсінську Конвенцію. І в цьому випадку переговори, хоча вони і були дещо ускладненими у порівнянні з підготовкою Гельсінської конвенції, були проведені у порівняно короткий термін.

Барселонська конвенція, хоча і в більш загальному вигляді, стосується різних джерел забруднення Середземного моря. Вона містить також положення, які мають відношення до моніторингу, співробітництва в надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із забрудненням та співробітництва в галузі науки і техніки [3, с. 45-52].

Для практичного здійснення конвенції Барселонська конференція прийняла два протоколи. Протокол щодо запобігання забрудненню Середземного моря в результаті захоронення відходів із суден та літаків та Протокол про співробітництво в боротьбі із забрудненням Середземного моря нафтою та іншими шкідливими речовинами в надзвичайних ситуаціях.

Іншим успішним прикладом регіонального співробітництва було проведено в квітні 1978 р. Кувейтської регіональної конференції повноважених представників по захисту і розвитку морського середовища та прибережних районів, яка прийняла ряд документів, стосовно захисту району Перської затоки, який підпадає під значну загрозу забруднення в результаті видобутку в цьому районі нафти та її перевезення на танкерах.

Конференція прийняла: План дій щодо захисту та розвитку морського середовища та берегових районів прибережних держав; Кувейтську регіональну конвенцію про співробітництво в справі захисту морського середовища від забруднення; протокол про регіональне співробітництво в

боротьбі із забрудненням нафтою та іншими шкідливими речовинами в надзвичайних ситуаціях, а також ряд відповідних резолюцій [4, с. 76-79].

У відповідності до Конвенції, заснована регіональна організація по захисту морського середовища (ст. XVI-XVIII).

Окрім вищезгаданих регіональних угод, розроблялись і продовжують розроблятися на даний час плани інших заходів на регіональному рівні, деякі з них здійснюються ЮНЕП у відповідності до його програми регіональних морів. Відповідні регіони включають Червоне море та Аденську затоку, Карибське море, Південно-східну та південно-західну частину Тихого океану, моря Західної та Центральної Африки, а також Східної Азії.

Такий режим надає розпочатому півстоліття тому процесу нового, хоча ще і не завершеному змісту: розпочавши з регулювання забруднення, яке викликається якимось одним специфічним чинником з одного джерела забруднення, міжнародне договірне право охопить всі сторони забруднення моря, де б, з якого б джерела і як би воно не відбувалося. Варто в той же час підкреслити, що дана обставина ніяким чином не применшує важливості регіональних заходів. Навпаки, може передбачити, що і в майбутніх зусиллях по запобіганню, скороченню, збереженню під контролем забруднення моря регіональне співробітництво займе в рамках глобального підходу центральне місце [5, с. 80].

Конвенція ООН з морського права, подібно до того, як це роблять регіональні конвенції, ділить «матеріальні зобов'язання» щодо запобігання забрудненню моря на дві категорії: загальні зобов'язання та зобов'язання, які стосуються окремих джерел забруднення. Що стосується загальних зобов'язань, які стосуються питання, що розглядається, то є стаття, яка гласить, що «держави зобов'язані захищати та охороняти морське середовище» (ст. 192). Ця фундаментальна норма відбиває головну задачу – закласти основи режиму загальної боротьби із забрудненням: всі держави, незалежно від розміру їхньої території, географічного положення чи особливих національних інтересів повинні нести відповідальність за запобігання, скорочення та збереження під контролем забруднення середовища [6, с. 95-100].

Незважаючи на деяку неясність, п. 2, ст. 194 Конвенції з морського права містить, тим не менше, загальні принципи, достатні для розв'язання проблеми забруднення морського середовища в цілому. З неї, без сумніву, випливає, що держава несе відповідальність за транс територіальне забруднення, викликане приватною діяльністю, здійснюваною під її юрисдикцією чи контролем, незалежно від того, проявила чи ні вона «належну турботу» про запобігання таким наслідкам. Що стосується практичного застосування, то формулювання пропозицій, що розглядається, видається надто загальним для того, аби можна було зробити висновок стосовно конкретних заходів ефективного захисту морського середовища [7, с. 15-20].

Як відомо, велика кількість забруднювачів потрапляє до моря з внутрішніх вод. За місцем свого походження такі води розділяються на чисельні річкові басейни, географічні кордони яких визначаються водорозділом між різними водними системами, кожна з яких складається з води, які течуть в спільний басейн.

В разі випадків договірна практика дотримувалась принципу справедливого використання водних ресурсів. Стосовно забруднення цей принцип замінює політику справедливої участі у використанні вод, що може означати певну заборону їх забруднення (чи повну свободу прибережних держав здійснювати забруднення).

Рядом угод передбачається заснування спільних органів для контролю за встановленим режимом. Проте, як правило, такі органи поділяються обмеженими правилами. Часто це стосується також і двосторонніх угод заснованих на довготерміновому співробітництві у відповідних районах [8, с. 225-230].

Зрозуміло, що вразливість морського середовища в різних районах, морях може бути різною. Тому рівень встановлених для його захисту стандартів, придатний для більшості морських районів, для деяких районів може виявитися недостатнім. Для цих районів, в які входять моря, які мають обмежений зв'язок з океаном, і в яких судноплавство до того ж часто буває інтенсивним, повинні встановлюватися режими, які враховують їх особливі умови. На такі «особливі райони» повинні не лише поширюватись загальні норми охорони морського середовища, але діяльність в них, враховуючи виняткову створювану нею тут небезпеку, повинна регулюватися більш суворими правилами.

Хоча початкові елементи концепції «особливих регіонів» можна побачити вже в Конвенції по запобіганню забруднення моря нафтою 1954 р., яка встановила «заборонені зони», своє оформлення вона отримала лише на Конференції ІМКО по запобіганню забруднення моря 1973 р. В прийнятій на цій конференції Конвенції МАРПОЛ передбачені п'ять «особливих районів» – Середземне море, Балтійське море, Чорне море, Червоне море та район «заток» (Персидська затока) – хоча не всі ці регіони підпадають під одні і ті ж положення конвенції [9, с. 160-172].

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю. С. Охрана морской среды // Юридическая энциклопедия: В 6 т. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. ецикл.», 2002, С. 104.
2. Ефремов В. С., Ефремов Н. В. Международное морское право о защите и сохранении морской среды. – В кн.: Международно-правовой режим использования научно-исследовательских судов: Научное издание / Кол. авторов, рук. авт. кол. А. А. Щипцов. – К.: «Наукова думка», 1996. – 383 с.
3. Чечот Д. М. Как защитить свое право (Юридические советы гражданам) / Д. М. Чечот. – М.: Юрид. лит., 1988.
4. Стукаленко О. В. Соотношение понятий «административно-правовая охрана» и «административно-правовой правовую защиту» [Электронный ресурс] / В. Стукаленко. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Pravo/2_83407.doc.htm
5. Соколова А. К. Правовая охрана, использование и воспроизводство вод // Экологическое право Украины: учеб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009.
6. Задорожный А. В. Международное право окружающей среды: учеб. для вузов / В. Подорожный, М. А. Медведева; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т междунар. отношений. – К.: Вид. дом «Лучи», 2010. (Б-ка кафедры международного права).
7. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву: (теоретические проблемы) / А. Э. Лейст. – М.: Изд-во МГУ, 1981.

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Бзезян К.А.

студентка,

Науковий керівник: Амарян М.Х.

кандидат історичних наук, доцент,

Криворізький факультет Національного університету

«Одеська юридична академія»

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СУДУ ЄС У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Подальший розвиток права, необхідність деталізації положень установчих договорів, забезпечення беззастережного застосування засад реалізації права міжнародної організації та дотримання права ЄС державами-членами, викликають необхідність у функціонуванні органів, які забезпечуватимуть виконання зазначених завдань. Серед органів визначальна роль належить Суду ЄС, який у процесі тлумачення норм права ЄС забезпечує розвиток правової системи ЄС.

Враховуючи те, що право Європейського Союзу наділене значно більшою самостійністю, ніж право інших міжнародних організацій [4, с. 110], можна вважати, що саме ця обставина зумовила необхідність наділення судового органу компетенцією, яка істотно відрізняється від компетенції інших міжнародних судових органів. Питання щодо з'ясування змісту та сутнісних ознак правозастосовчої діяльності Суду ЄС є найважливішим у контексті дослідження впливу рішень Суду ЄС на розвиток права Європейського Союзу. Реалізуючи визначену установчими договорами компетенцію Суд ЄС тісно співпрацює з іншими органами Європейського Союзу як наднаціонального, так і урядового характеру.

Незважаючи на загальну дослідженість питання правового статусу та компетенції Суду ЄС, можна стверджувати про відсутність комплексних досліджень, які визначатимуть роль і місце Суду ЄС, засади співпраці Суду ЄС з іншими органами Європейського Союзу. Питанням правового статусу Суду ЄС, його компетенції присвячено праці таких вчених, як В. Муравйов, Т. Анакіна, О. Андрійчук, Е. Арнула, К. Робер, Бержерон, М. Бернат, Г. де Бурка, С. Везеріл, Ж. Вейлер, С. Вентковський, Р. Давид, А. Дашвуд, Ф. Джейкобс, П. Крейг, Р. Крос, російських вчених Л. Ентіна, С. Алексеева, Я. Андрієнка, А. Верещагіна, Н. Ебралідзе, Н. Крилова, І. Лукашука, А. Манукяна, В. Маргієва, М. Марченко, А. Моїсеева, та ін.

На сьогоднішній день актуальним є науковий аналіз місця і ролі Суду ЄС у системі органів Європейського Союзу. З цією метою розглянуто засади співпраці Суду ЄС з Радою ЄС, Комісією ЄС, Парламентом ЄС та іншими органами Європейського Союзу.

Судова система Європейського Союзу покликана забезпечити вирішення суперечок між суб'єктами європейської інтеграції, безконфліктність взаємодії норм права Європейського Союзу та внутрішнього права держав-членів як необхідної засади функціонування організаційно-правового механізму європейської інтеграції. З'ясовано, що за загальними принципами організації та функціонування судова система ЄС відповідає класичному міжнародно-правовому підходу, однак має помітний оригінальний характер у самій організації правосуддя у питаннях юрисдикції [6].

З моменту створення на підставі Договору про Європейське об'єднання вугілля і сталі 1951 [6, с. 12] року компетенція Суду ЄС невпинно розширювалися, а його роль у регулюванні інтеграційних процесів невпинно зростала. З набранням чинності Лісабонським договором компетенція Суду Європейських Співтовариств (тепер – Суду Європейського Союзу) набула значного поширення внаслідок скасування «триопорної» системи ЄС.

Якщо вести мову про судову систему ЄС, закріплену Лісабонським договором, то вона не зазнала істотних змін, що обумовлено як консерватизмом договору, так і небажанням руйнувати утворений механізм наднаціонального правосуддя ЄС, який функціонує вже півстоліття і забезпечує його авторитет у суспільстві.

Грицаєнко Л. Л. пропонує два визначення інституційного механізму ЄС. Автор стверджує, що у широкому значенні під інституційним механізмом Євросоюзу слід розуміти сукупність інститутів, органів та установ, які разом забезпечують реалізацію завдань ЄС і сприяють досягненню поставлених ним цілей. У вузькому розумінні він охоплює сім інститутів: Європейський парламент, Європейську раду, Раду, Комісію, Суд ЄС, Рахункову палату та Центральний європейський банк. Що стосується допоміжних органів ЄС, то загалом можна виокремити їхні три категорії: органи і фінансового, й адміністративного контролю; органи управління; консультативні органи. До установ належать ті відомства Євросоюзу, які створено для виконання спеціальних функцій та наділено самостійною правосуб'єктністю як юридичні особи. До підписання Лісабонського договору ці установи вважали різновидом органів ЄС.

Інституційний механізм відрізняється від організаційної структури класичних міжнародних організацій і водночас має певні спільні риси з організацією влади у державі. Безперечно, функції, які виконують інститути ЄС, аналогічні тим, що їх здійснюють законодавчі, виконавчі, судові, адміністративні органи держави, проте у Євросоюзі реалізацію цих функцій покладено на різні інститути [5, с. 58]. Модель організації влади у ЄС передбачає розподіл функцій між його інститутами й унеможливорює концентрацію однієї з гілок політичної влади в межах одного інституту. Наприклад, законодавчі повноваження розподілені між Радою і Європарламентом. Водночас право законодавчої ініціативи має Комісія. Крім того, Суд ЄС виступає правотворчим органом, який у своїх рішеннях формулює нові принципи та норми [1]. Попри те, що після прийняття Лісабонського договору Європейська рада набула статусу інституту з правом приймати юридично зобов'язальні рішення, вона не здійснює жодних

законодавчих функцій. Реалізацію виконавчих повноважень покладено на Комісію ЄС і Раду ЄС [4]. Судову владу покладено на Суд ЄС (Суд, Трибунал і спеціалізовані суди).

До Суду ЄС також можуть звертатись Європейський парламент, Рада чи Комісія, щоб отримати, відповідно до ст. 218 «Договору про функціонування ЄС» (ДФЄС) висновок Суду щодо відповідності передбачуваної угоди договорам. У разі негативного висновку Суду угода може набути чинності лише тоді, коли до неї внесуть зміни чи буде здійснено перегляд договорів [5, с. 125].

На підставі ст. 257 ДФЄС [2] Європейський парламент і Рада, які діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть створювати при Загальному суді спеціалізовані суди для розгляду у першій інстанції певних категорій справ у спеціалізованих сферах. Європейський парламент і Рада діють шляхом ухвалення регламентів за пропозицією Комісії та після консультації з Судом або на запит Суду і після консультацій з Комісією.

Члени спеціалізованих судів обирають з числа осіб, чия незалежність є безсумнівною і які мають кваліфікацію, необхідну для призначення на судові посади. Їх призначає Рада одноголосно.

Нагляд за виконанням рішень Суду ЄС здійснює Комісія ЄС. Якщо Комісія вважає, що зацікавлена держава-член не вжила заходів щодо виконання рішень Суду ЄС, то після надання цій державі можливості представити свої міркування вона може звернутися до Суду ЄС. Комісія визначає розмір одноразової суми чи штрафу, які має сплатити зацікавлена держава-член, що, на її думку, відповідає обставинам.

Також до Суду ЄС вправі звернутись Комісія ЄС, якщо вона вважає, що держава-член не виконує своїх обов'язків, покладених на неї державами, та надає мотивований висновок з цього питання, попередньо даючи змогу зацікавленій державі представити свої міркування.

Якщо держава не виконає згаданий висновок у межах строку, встановленого Комісією, остання може звернутися до Суду ЄС. Широкі повноваження можуть надати Суду ЄС на підставі ст. 261 «Договору про функціонування ЄС» ДФЄС. Наприклад, регламенти, ухвалені спільно Європейським парламентом і Радою, і регламенти, ухвалені Радою на підставі положень договорів, можуть наділяти Суд ЄС необмеженою юрисдикцією стосовно санкцій, визначених у цих регламентах.

Своєю чергою, відповідно до ст. 263 ДФЄС, Суд ЄС контролює правочинність законодавчих актів, актів Ради, Комісії та Європейського центрального банку, окрім рекомендацій і висновків, а також актів Європейського парламенту і Європейської ради, спрямованих на створення правових наслідків для третіх сторін [2].

З цією метою Суд має юрисдикцію щодо позовів, з якими звертаються держави-члени, Європейський парламент, Рада або Комісія з причин відсутності компетенції, порушення суттєвих процедурних вимог, порушення договорів чи будь-якого іншого пункту, пов'язаного з їхнім застосуванням, або зловживанням повноваженнями. На тих самих умовах Суд ЄС має юрисдикцію щодо позовів, з якими звертаються держави-члени, Європейський парламент, Рада або Комісія з причин відсутності компетенції порушення суттєвих процедурних вимог,

порушення договорів чи будь-якого іншого припису, пов'язаного з їхнім застосуванням, або зловживання повноваженнями.

На тих самих умовах Суд має юрисдикцію щодо позовів, з якими звертається Рахункова палата, Європейський центральний банк і Комісія з метою регулювання своїх прерогатив [5, с. 38-41].

Суд ЄС своєю правозастосовчою практикою не лише утвердив розуміння права Європейського Союзу як права особливої міжнародної організації, і сприяв, завдяки подальшому розвитку інтеграційних процесів, відокремленню (або ж відмежуванню) права Європейського Союзу як системи норм, спрямованих на забезпечення досягнення ефективного функціонування організації, від норм міжнародного права.

Як уже зазначено, на підставі статті 19 «Договору ЄС» ДЄС Суд ЄС забезпечує дотримання законності при тлумаченні та застосуванні положень договорів. Правозастосовча діяльність Суду ЄС, як і діяльність інших органів, на які покладено функцію застосування права, проявляється не лише в рамках передбаченої процесуальними нормами процедури розгляду справи, а й у рішеннях, які змінюють юридичну практику, вносять пропозиції стосовно вдосконалення норм права.

Отже, у процесі своєї діяльності Суд ЄС співпрацює з усіма органами ЄС, насамперед з Комісією ЄС, яка є «наглядачем» за дотриманням права ЄС, Парламентом ЄС та Радою ЄС. До Суду вправі звертатись усі без винятку органи ЄС. Зазначене стосується і тих органів ЄС, які зачислено до таких Лісабонським договором. Як уже зазначено, Суд може отримати широкі повноваження шляхом прийняття регламентів, які приймають спільно Європарламентом і Радою та можуть наділити Суд юрисдикцією стосовно санкцій, визначених ними.

Список використаних джерел:

1. Договір про Європейський Союз.
2. Договір про функціонування Європейського Союзу.
3. Грицаєнко Л. Л. Інституційний механізм Європейського Союзу: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / Л. Л. Грицаєнко. – Київ, 2010. – 19 с.
4. Кондратенко Ю. Право Європейського Союзу – особлива модель регулювання міждержавних відносин / Ю. Кондратенко // Право України. – 2005. – № 7. – С. 130.
5. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу: загальна частина: підручник / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. – К.: КНЕУ, 2002. – 460 с.
6. Четвериков А. О. Основные органы Европейского Союза (конституционно-правовой аспект): Государственное управление; Административное право; Муниципальное право» / А. О. Четвериков. – М., 1999. – 26 с.

Костенко А.С.

студентка,

Науковий керівник: Амарян М.Х.

кандидат історичних наук, доцент,

Криворізький факультет Національного університету

«Одеська юридична академія»

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Існуючи в рамках меж дії різних правових комплексів і правових режимів у рамках міждержавних відносин, правова система ЄС увібрала в себе найпрогресивніші здобутки та правові традиції європейських держав, що є однією з визначальних умов у процесі творення норм права в рамках ЄС.

Істотний внесок у дослідження різноманітних аспектів функціонування правової системи ЄС внесли такі іноземні та вітчизняні вчені, як А. Дашвуд, Н. Фостер, Ж. Вейлер, Н. Марченко, В. Муравйов, М. Микієвич, О. Андрійчук, В. Скакун, А. Саїдов.

Відмітимо що, дослідження особливостей правової системи ЄС, засад її взаємодії з правовими системами держав-членів на сьогодні є актуальним.

Наявність діаметрально різних поглядів щодо правової природи ЄС обумовлюють складність формулювання поняття права Європейського Союзу.

Як одна з найбільш динамічних правових систем сучасності [4, с. 31], правова система Європейського Союзу перебуває у постійному розвитку. Її конституціалізація здійснюється, на відміну від національних правових систем, не вищими законодавчими органами, що приймають, змінюють чи відміняють конституційні акти, як це звичайно відбувається, а Судом ЄС [5, с. 78].

У сфері порівняльного правознавства науковці все частіше зосереджують особливу увагу на визнанні державами-членами різних правових систем один одного.

Аналізуючи етапи формування романо-германського типу правових систем науковці відштовхуються від моменту створення Європейського Союзу.

Зазначене свідчить про взаємний вплив правових систем держав-членів та Європейського Союзу. Так, розвиток наукових уявлень щодо змісту і значення принципу верховенства права більшість дослідників розглядає, передусім, у тісному взаємозв'язку з особливостями розвитку національних правових систем Великобританії, Франції та Німеччини, де дістали доктринального обґрунтування, відповідно, принцип верховенства права, принцип законності та правової держави.

Правова система ЄС не залежить від якоїсь конкретної правової системи, а навпаки «здійснює певний вплив на національні правові системи» держав-членів та «переплітається з ними» [4, с. 57]. Аналіз судової практики Суду ЄС у сфері регулювання діяльності компаній у рамках ЄС є яскравим підтвердженням врахування особливостей функціонування корпоративного права у рамках дії різних систем права.

Сьогодні права система ЄС, що створена та функціонує на засадах міжнародного права, є автономним особливим утворенням, визначальною засадою діяльності якого є досягнення цілей та завдань в економічній, політичній та правовій сферах. Необхідність розвитку права ЄС, відповідно до зазначених цілей, слугує однією з передумов переростання правозастосування у правотворчість [3, с. 21], формуються норми права, які є однаковими для усіх держав-членів ЄС.

Функціонування і розвиток правової системи ЄС нерозривно пов'язані з правовими системами таких організацій, як Організація з безпеки та співробітництва у Європі, діяльністю Ради Європи, інших організацій і, безперечно, з національними правовими системами держав-членів. Так, формуючи концепцію захисту основоположних прав людини у справі Міжнародного Торгового товариства, Суд ЄС зазначив, що джерелом таких прав є «конституційні традиції, спільні для держав-членів».

Нерозривний зв'язок з зазначеними правовими системами, з правовими системами держав-членів обумовлює засади функціонування правової системи Європейського Союзу, тим самим визначаючи компетенцію та особливості формування його інституційної системи.

Визначальною особливістю ЄС є те, що, з одного боку, він діє як міжнародна організація в рамках міжнародного права, а з іншого – як наднаціональна структура держав-членів. Лісабонський договір, з якого вилучили зовнішні символи, форми й ознаки державоподібності, покликаний тією чи іншою мірою виконувати для Європейського Союзу ті функції, які виконує відносно звичайної держави Конституція. Часто дослідники вбачають у ЄС ознаки федеративного об'єднання. На Європейському континенті ідеї, концепції та рухи стосовно об'єднання держав Європи сягали давніх часів. Так, Д. де Ружмон, один з найактивніших прихильників створення «Об'єднаних штатів Європи», пропонував децентралізувати державну владу і розподілити її між районами, федераціями» [6, с. 397].

Сучасні дослідники, аналізуючи природу ЄС, вбачають саме у функціях Суду ЄС компетенцію та функції, що дають підстави його вважати провідником ідей федеративної держави.

Об'єктивний розвиток міжнародних відносин зумовив необхідність створення європейськими державами Європейського Союзу з окремою правовою системою, яку Луць Л. А. [5, с. 126] охарактеризувала як «цілісну, структурно-впорядковану за допомогою норм і принципів міжнародного права та права ЄС, стійку взаємодію суб'єктів міжнародного права, що забезпечує досягнення належного правопорядку у визначених установчими договорами ЄС сферах європейського правового простору». Як зазначає дослідниця права компаній в ЄС Кібенко О., і з цією думкою слід погодитися, право ЄС не можна застосовувати у вакуумі. Воно ґрунтується на правовій системі кожної з держав-членів, та в деяких випадках на міжнародно-правових нормах. Якщо «сприймати правову систему як єдність позитивного права (нормативний комплекс), правосвідомості (духовне начало) правовідносин і правозастосовного процесу (юридична практика), то стане очевидним, що право ЄС має всі підстави іменуватися правовою системою».

Як правова система, система права ЄС володіє особливою системою юрисдикційного захисту та знаходиться у постійному розвитку. Її суб'єктами, окрім держав, є фізичні та юридичні особи, які в праві безпосередньо застосовувати правові норми, сформовані в рамках Європейського Союзу.

Розвиток правової системи ЄС забезпечується діяльністю Суду ЄС, який, здійснюючи тлумачення і застосування Договорів, забезпечує дотримання права ЄС усіма його суб'єктами. Отже, Суд ЄС реалізує повноваження, закріплені у статті 19 Договору про Європейський Союз. Водночас така діяльність Суду ЄС сприяє гармонізації окремих галузей права Європейського Союзу. Отож, функціонування Суду в межах визначеної компетенції, реалізація ним своїх повноважень, співпраця з іншими органами ЄС слугують досягненню цілей Європейського Союзу [2, с. 60–61].

Європейський Союз базується на цінностях поваги до людської особистості, свободи, рівності та верховенства права, на повазі до прав людини, включно з правами меншості. На підставі статті 13 Договору про Європейський Союз, «Союз володіє інституційним механізмом, покликаним впроваджувати в життя його цінності, здійснювати його цілі, слугувати його інтересам, інтересам його громадян і держав-членів, а також забезпечувати послідовність, ефективність і наступність його політики та дій [1].

Право є важливим чинником інтеграційних процесів, що відбуваються в межах європейського континенту з другої половини ХХ століття. Воно надає стабільності, формальної визначеності, обов'язковості складовим нової європейської політико-економічної структури» [4, с. 133–134].

Важко назвати галузь права ЄС, – чи то митне право, право інтелектуальної власності, інституційне право, банківське право, право компаній, право охорони навколишнього середовища, інші галузі права, у формуванні, становленні та розвитку яких не брав би участі Суд Європейського Союзу. Зазначене також обумовлено і тим, що у системі ЄС застосовується принцип неподільності влади, інституційного балансу, який гарантує участь практично всіх комунітарних інститутів (різною мірою) в законотворчому процесі.

Право, сформоване в рамках ЄС, володіє характерними ознаками та особливостями, що обумовлюється тим, що між Європейським Союзом та міжнародними організаціями існують істотні відмінності. Одне з сучасних визначень права Європейського Союзу, доволі чітко визначає його особливості та вплив судового органу на формування його сутнісних характеристик. Ідеться про формулювання, у галузі порівняльного правознавства, що право ЄС, сформоване на стику міжнародного та національного права, володіє самостійними джерелами та принципами. Його автономність підтверджено рядом рішень Суду Європейських Співтовариств. Воно носить характер наднаціональності. Вже під час створення ЄС замислювали як особливу форму об'єднання держав. Юридичними ознаками передачі повноважень є перенесення суверенних прав на рівень міжнародної організації, які не вилучаються автоматично із предметної сфери регулювання держав-членів; адресатом переданих повноважень виступає міжнародна організація, її правовою формою передачі є міжнародний договір [5, с. 176].

Досягнення Європейським Союзом високого рівня політичної, економічної та правової інтеграції обумовлює постійний розвиток його правової системи, вдосконалення форм і засобів досягнення його завдань і цілей. Право, яке сформувалося у процесі діяльності ЄС, забезпечує не лише досягнення цілей, які ставить перед собою ЄС, але й спрямоване на досягнення мети щодо поглиблення європейської інтеграції. Відбувається розширення предметної та територіальної юрисдикції ЄС.

Отже, особлива правова природа Європейського Союзу, специфічні особливості його правової системи, визначені ним завдання та цілі вимагають існування чіткої та логічно побудованої системи форм існування права ЄС. Їхнє формування повинно, з одного боку, відбуватися відповідно до механізмів формування права в рамках міжнародних організацій, а з іншого – забезпечувати особливі завдання і цілі в рамках компетенції, отриманої ЄС внаслідок передання своїх повноважень державами-членами.

Список використаних джерел:

1. Договір про Європейський Союз // Основоположні акти в редакції Лісабонського договору з коментарями.
2. Андрійчук О. Конституційні цінності єдиної Європи / Олесь Андрійчук // Юридичний журнал. – № 5(47) – С. 60–61.
3. Андрійчук О. Роль комунітарних принципів у процесі застосування права ЄС / О. Андрійчук // Юридичний журнал «Юстиніан». – № 3. – 2007.
4. Гнатовський М. «Концепція «європейського правового простору» в контексті проблем європейської інтеграції / М. Гнатовський // Право України. – 2003. – № 1. – С. 133–134.
5. Головка-Гавришева О. І. Правове регулювання соціальної політики у Європейському Союзі: теоретичні аспекти: Монографія / О. І. Головка-Гавришева. – Львів, 2008. – 220 с.
6. Чубарьян А. О. Европейская идея в истории. – М., 1987 / Редкол. В. Н. Денисов (гл. ред.) и др. – К., 1989. – С. 395–405.

Маммедова А.А.

студентка,

Науковий керівник: Амарян М.Х.

кандидат історичних наук, доцент,

Криворізький факультет Національного університету

«Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ СТАН ВІДНОСИН УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Для України необхідна економічна політика перехідного (від пострадянського до європейського) періоду. Концептуальною основою (на рівні визначення головних пріоритетів і напрямів) цієї політики повинно стати Послання Президента України П. Порошенка «Європейський вибір». Ефективним засобом забезпечення економічної безпеки є створення принципово нової моделі, яка повинна в собі об'єднувати державний протекціонізм з

прискореним технологічним переоснащенням у контексті зниження енерго-, матеріалоемності, підвищення екологічності виробництва, що в кінцевому підсумку означає вихід на той рівень рентабельності виробництва, що забезпечить конкурентоспроможність національної економіки [1].

Проблема відносин між Україною і ЄС не обмежується «географічними та культурологічними» дискусіями на тему, чи є Україна складовою Європи. Важливішими є питання про те, чи має вона в не надто далекому майбутньому реальні шанси стати повноправним членом Європейського Співтовариства і які кроки робляться для цього.

На нашу думку, успішність цієї стратегії потребує на першому етапі гнучких засобів державного протекціонізму. В зв'язку з цим необхідно чітко розрізнити функції держави та приватного бізнесу. До функцій держави належить:

- підтримка і розвиток не обхідної ринкової інфраструктури через прийняття відповідної законодавчої та контроль за її дотриманням;
- сприяння в здійсненні науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт;
- формування нової структури експортного потенціалу, поступовий відхід від експорту сировини та напівфабрикатів;
- включення в систему міжнародних технологічно-виробничих зв'язків у якості необхідної ланки;
- посилення ролі економічної складової в зовнішній політиці держави, створення механізму контролю над діяльністю державних та інших інституцій в цій контексті відповідності їх діяльності чинному законодавству, національним інтересам українського народу.

Україна, як уже було сказано, Європейська держава, і, отже, вона повинна прагнути влитися в загальноєвропейські процеси. На час становлення своєї незалежності наша держава не була достатньо відомою на Європейській політичній арені, але вже тоді відіграла значну роль у цьому регіоні [3].

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань.

На сьогодні в рамках УПС визначено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу [4].

Партнерський діалог Україна – ЄС розвивається під час проведення щорічних засідань саміту Україна – ЄС за участю Президента України; Ради з питань співробітництва за участю Прем'єр-міністра України; Комітету з питань співробітництва; Комітету парламентського співробітництва; регулярних консультацій Україна-Трійка ЄС, постійних експертних консультацій [5]. Між Україною та ЄС щорічно відбувається понад 80 офіційних зустрічей та консультацій на високому і експертному рівнях.

Після набуття чинності УПС (Угода про партнерство та співробітництво) з'явився перший принциповий вітчизняний нормативний акт, щодо Європейського Союзу. Президент України 11 червня 1998 р. Указом затвердив Стратегію інтеграції України до ЄС [4], у якій наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС визнане одним із основних пріоритетів інтеграційного процесу. Внутрішнє забезпечення процесу інтеграції покладалося на центральні та місцеві органи виконавчої влади України.

З метою доповнення і конкретизації Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу у вересні 2000 р. Указом Президента України була затверджена Програма інтеграції України до Європейського Союзу, у якій визнав найважливіші напрями адаптації в короткій, середній і довгостроковій перспективі [2].

Нинішній розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС базується на впровадженні Україною Стратегії інтеграції до ЄС, виконанні сторонами УПС та Плану дій «Україна–ЄС», прийнятого у лютому 2005 року у Брюссель.

У рамках Європейської політики сусідства, після цього почалось процес переговорів між Україною та ЄС по питанню Зони вільної торгівлі, яка затвердилась підписанням Договору про зони свободної торгівлі в червні 2014 р., вступивши в силу 1 січня 2016 р. Україна виходить з того, що реалізація зазначеного документа має сприяти посиленню співпраці між Україною та ЄС в умовах розширення, створити необхідні умови для переходу в майбутньому до якісно нового рівня відносин з ЄС, а також сприяти поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС [3].

На сучасному етапі актуальним є взаємодія України з ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики є ухвалення Євросоюзом рішення про приєднання України до позицій та заяв ЄС з регіональних проблем та питань міжнародного життя.

Таким чином, вже на даному етапі Україні надано право бути складовою позицій ЄС, яким користуються країни-кандидати та країни-члени Європейської економічної зони [6].

У Сучасному етапі розвитку відносин Україна – Європейський Союз, можна виділити наступні напрямки інтеграційних процесів:

Перший напрямок – це адаптація законодавства України до законодавства Союзу у сфері забезпечення прав людини. Тобто, забезпечення розвитку політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, а також сприяти зростанню добробуту громадян, привести його до рівня, який існує в державах-членах ЄС.

Другий напрямок – це економічна інтеграція і розвиток відносин між Україною та ЄС. Базовим документом є Договір про зону вільної торгівлі. Головним завданням у цій галузі є лібералізація в синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємне збалансування торгівлі.

Третій напрямок – це визнання ЄС значення України у формуванні нової архітектури європейської безпеки та управління Євросоюзу. Участь України в європейській оборонній політиці.

Четвертий напрямок – це адаптація соціальної політики України до Стандартів ЄС. Даний напрямок вимагає реформування плати праці, системи страхування, здоров'я, кредитування, пенсійного забезпечення і т. д. [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що Україна хоч і повільним темпами, все-таки прагне в Європу через членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Кашпір Р. Євролізація – шлях України в Європейський Союз // Банківська справа. – 2004. – № 1. – С. 35–41.
2. Кураєва А. Перспективи вступу України до ЄС та модель регіональної економічної інтеграції // Молода нація. Альманах. – 2003. – № 4. – С. 60–70.
3. План дій Україна – ЄС // Євробюлетень. – 2005. – № 1. – С. 4–5.
4. Рибачук О. Реалізація плану дій Україна–ЄС: проблеми і перспективи // Національна безпека і оборона. – 2005. – № 7. – С. 5–9.
5. Рябчук М. Україна – Європейський союз: від «віртуального» партнерства до реального співробітництва / М. Рябчук // Всесвіт. – 2006. – № 11–12. – С. 175–186.
6. Солонець О. Шлях до Європи // Слово Просвіти. – 2005. – № 5. – С. 2.
7. Фомін С. Розширення ЄС: момент істини для України // Політика і час. – 2004. – № 7–8. – С. 44–49.

Шафорост Т.В.

студентка,

Науковий керівник: Амарян М.Х.

кандидат історичних наук, доцент,

Криворізький факультет

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Серед усіх цінностей нематеріального характеру, усвідомлених людством як дійсно універсальні (всезагальні) цінності, права і свободи людини стоять на одному з перших місць. У сучасний період інтеграції нашої держави у русло демократичних процесів світового розвитку та адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що є пріоритетним напрямком української зовнішньої політики, істотного значення набуває правове забезпечення конституційних прав людини і громадянина, серед яких особливе місце займають екологічні права.

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3), закріпила низку основних прав, поряд з якими виділила і екологічні права: право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; право на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ст. 50). І оскільки закріплення прав в

Основному Законі держави, що має найвищу юридичну силу і норми якого є нормами прямої дії, набуває істотного значення для їх захисту, то виведення екологічних прав у ранг конституційних, у свою чергу, мало визначальний вплив на їх подальший розвиток та реалізацію.

Основним (фундаментальним) екологічним правом є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. В цілому, формування екологічних прав почалося з визнання саме цього права, яке в еколого-правовій літературі прийнято розглядати як ядро всієї системи екологічних прав, на реалізацію і захист якого спрямовані інші екологічні права громадян. У даний час екологічні права громадян закріплені у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до пункту «а» якої кожний громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище, та у низці інших нормативно-правових актів. Крім того, основне (фундаментальне) екологічне право, згідно з положеннями цивільного законодавства, належить до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, і на законодавчому рівні закріплено в ст. 293 Цивільного кодексу України як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

В країнах Європейського Союзу екологічні права прийнято розділяти на три категорії:

По-перше, це права з галузі публічного права: право на судовий захист від дій екологічних порушників, право оспорювати в суді дії уряду, а також процедурні права, такі як доступ до інформації і право участі в прийнятті рішень в галузі охорони навколишнього середовища (участь в оцінці впливу на навколишнє середовище тощо).

По-друге, це права з галузі приватного права: право на судовий захист при безпосередньому завданні шкоди позивачу і право застосування положень обмежувальних угод.

Третю категорію становлять права, що зазвичай включаються в перелік основних прав чи в так званий «стандарт» прав людини, такі як право на сприятливе навколишнє середовище чи право на інформацію про навколишнє середовище [1].

На сучасному етапі розвитку екологічної діяльності та компетенції ЄС, правову основу здійснення політики ЄС у сфері навколишнього середовища складають положення Договору про Європейське Співтовариство 1957 р. Цьому питанню присвячений розділ XIX Договору про ЄС «Навколишнє середовище», ст. 174-176.

Захист навколишнього середовища є однією з найважливіших цілей ЄС. Амстердамський договір 1997 року, який вніс чергові зміни до змісту установчого договору Співтовариства, закріпив в тексті Договору про ЄС також принцип екологічної орієнтованості діяльності ЄС (ст. 6). Цей принцип має на увазі інтеграцію цілей (ст. 174(1)) і принципів екологічної політики ЄС (ст. 174(2)) у здійснення інших політик Співтовариства (сільське господарство, транспорт, загальний ринок, регіональна політика та ін.)

У ст. 37 Хартії основних прав Європейського Союзу визначається, що високий рівень захисту навколишнього середовища і покращення його якості повинні стати складовою частиною політики Європейського Союзу і

забезпечуватися згідно з принципом стійкого розвитку [2]. На сучасному етапі розвитку права Європейського Союзу становлення механізму захисту екологічних прав громадян є істотним його напрямом. Хартія про основні права закріплює лише екологічну гарантію здійснення інших основних прав і не містить власне екологічних прав. Це викликає обґрунтоване здивування у широких колах екологічної громадськості Європи. Адже екологічні права, безумовно, належать до основних соціальних прав, а їх здійснення є ключовою умовою досягнення стійкого розвитку.

Важливим публічним правом країн – членів Європейського Союзу є право на судовий захист (право на доступ до правосуддя). Згідно зі ст. 1 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, від 25 червня 1998 року «право на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища» є засобом забезпечення захисту «права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту» [3].

Відповідно до ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України суди розглядають в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ здійснюється за правилами іншого судочинства.

Однак саме той факт, що в екологічному законодавстві ЄС наразі формується механізм гарантій екологічних прав, створені правові інструменти, що дозволяють забезпечити їх реалізацію, свідчить про непряме визнання ЄС екологічних прав особистості.

Новий стимул розвитку механізму захисту екологічних прав на рівні ЄС надала Шоста програма дій Співтовариства в сфері навколишнього середовища, затверджена Рішенням Європейського парламенту і Ради № 1600/2002/ЄС від 22 липня 2002 р.

Зокрема, серед стратегічних підходів до виконання екологічних завдань Шоста програма передбачає заходи по зміцненню співпраці і партнерства з неурядовими організаціями, а так само по сприянню кращому розумінню та участі у вирішенні екологічних питань європейських громадян.

Серед пріоритетів Шостої програми знаходиться і становлення законодавства ЄС про екологічну відповідальність, яке може стати надійною гарантією дотримання екологічних прав. В умовах розбудови правової держави і демократичного суспільства проблема екологічних прав людини і громадянина, які посідають особливе місце в системі конституційних прав, набуває особливого значення.

Список використаних джерел:

1. Калиниченко П. А. Защита экологических прав в законодательстве Европейского сообщества / П. А. Калиниченко, Д. Н. Рациборинская // Экологическое право. – 2003. – № 2.
2. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року.
3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхус, Данія, 25 червня 1998 року): ратифікована Законом України від 6 лип. 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 296.

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Кисель А.С.

студентка,

Науковий керівник: Ситніков Д.М.

кандидат біологічних наук, доцент,

старший науковий співробітник, ,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

МІЖНАРОДНА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Протиріччя, що виникли між суспільством і природою, стали причиною глобальних проблем, необхідність вирішення яких передбачає розвиток міжнародного співробітництва, в тому числі і у сфері охорони навколишнього природного середовища. Міжнародне екологічне співробітництво стало реальністю у ХХ столітті. Початковий його період характеризувався як етап становлення міжнародного співробітництва, початком якого стала Міжнародна конференція в Берні (1913 рік). Вона носила інформаційний характер і лише намітила шляхи розвитку природоохоронних ідей [1, с. 3]. Наступний період припав на останню третину ХХ століття і пов'язаний з розробкою і втіленням в життя стратегії сталого розвитку. До кінця ХХ століття формується міжнародна система управління і моніторингу за станом навколишнього середовища, працюють міжнародні програми, які займаються дослідженням глобальних змін, приймається ряд важливих міжнародних конвенцій [2, с. 76]. На сьогоднішній день склалися такі основні форми міжнародного співробітництва як двосторонні та багатосторонні міждержавні угоди, а також діяльність міжнародних природоохоронних організацій.

Особливим джерелом міжнародного права навколишнього середовища є рішення міжнародних організацій. Так, у 1968 році Генеральною Асамблеєю ООН прийнято резолюцію, в якій сприятливе навколишнє середовище віднесено до умов, необхідних для дотримання основних прав і свобод людини. Іншим джерелом міжнародного екологічного права служить Стокгольмська декларація Конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.). З правової точки зору найбільший інтерес в ній має принцип 21, відповідно до якого кожна держава має суверенне право використовувати ресурси відповідно до власної природоохоронної політики, але при цьому вона зобов'язана забезпечити належні умови, щоб діяльність, яка здійснюється в межах її юрисдикції, не завдала шкоди навколишньому середовищу держав, що перебувають за межами цієї юрисдикції.

Еволюція поглядів у сфері міжнародної охорони довкілля супроводжувалася суперечками і дискусіями. Істотну роль в розвитку міжнародного співробітництва в галузі екології відіграла Міжнародна Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, яка відбулася

в Ріо-де-Жанейро (1992 р.). В рамках заходу зустрілися глави держав і представники 172-х урядів зі всього світу і було зроблено конкретні дії обмежити шкоду, яка завдається людиною природі. Одним із результатів Конференції стали перші у світі міжнародні спроби обмежити емісію парникових газів. На конференції також було затверджено «Заяву про принципи глобального консенсусу з управління, збереження та сталого розвитку всіх видів лісів». Вирішено було утворити Комісію ООН з навколишнього середовища і розвитку з метою розробки проекту Конвенції щодо пустель і посушливих зон [3, с. 687–688]. Зусилля світового співтовариства, дозволили збільшити площі охоронюваних природних територій, скоротити виробництво хлорофлуорокарбонів, стабілізувати викиди вуглекислого газу, проте в цей же час з'являються нові екологічні проблеми.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища посідає одне з важливих місць у зовнішньополітичному курсі нашої держави. Україна є суверенною стороною багатьох міжнародних природоохоронних угод з іншими країнами і продовжує активно працювати над завданнями з порятунку нашої планети від екологічної катастрофи. Україною підписано 44 міжнародних договори з сусідами: Білорусією, Грузією, Молдавією, Росією, Словаччиною та Польщею. Меморандуми про взаєморозуміння щодо співпраці в сфері охорони навколишнього середовища підписані з Австрією і Фінляндією. У 1998 році в нашій країні почав реалізовуватися міжнародний проект зі збереження унікальної екосистеми Дунайських плавнів, а у 1999 році Україна приєдналася до конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків [4, с. 74]. У 1996 році Болгарією, Грузією, Росією, Румунією, Туреччиною та Україною був прийнятий Стратегічний план дій щодо захисту і відновлення Чорного моря.

Необхідність зміцнення міжнародних зв'язків в галузі охорони навколишнього середовища зумовлена загостренням екологічних проблем. Вихід з екологічної кризи і перехід до сталого розвитку можливий лише на основі узгодженого екологічного співробітництва всіх держав світу, що стає головним пріоритетом глобальної системи міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. Абашидзе А.Х. Первая международная экологическая конференция – Конференция по международной охране природы (Берн, 1913 г.) / А.Х. Абашидзе, А.М. Солнцев // Экологическое право. – М.: Юрист, 2006, № 4. – С. 2–4.
2. Голубев Г.Н. Геоэкология: учебник [для студентов высших учебных заведений] / Г.Н. Голубев. – М.: Изд-во ГЕОС. – 1999. – 338 с.
3. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде от 14 июня 1992 г. // Действующее международное право: в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов [и др.]. Т. 3. – М.: Изд-во Московского независимого института международного права, 1997. – С. 687–692.
4. Дорогунцов С.І. Екологія: підручник / С.І. Дорогунцов, К.Ф. Коценко, М.А. Хвесик [та ін.]. – Київ: КНЕУ, 2005. – 371 с.

Лушпаєв С.О.

викладач

кандидат юридичних наук, асистент;

Козак Н.П.

студентка,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

На даний момент спостерігається тенденція збільшення частки органічного виробництва в структурі аграрного сектору економіки нашої держави. Станом на 2011 р. було сертифіковано 122 підприємства, що виробляють органічну сільськогосподарську продукцію, у 2013 р. їх кількість становила 127, на початку 2014 р. в Україні працювало близько 200 сертифікованих органічних господарств, на вересень 2016 р. – налічується 300 підприємств, що здійснюють виробництво такої продукції [1, с. 79].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. № 425-VII, органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог цього Закону. Зазначена стаття також містить визначення поняття виробництво органічної продукції, під яким розуміється – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб, де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів, та на всіх етапах виробництва застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної продукції [2].

Органічне сільське господарство, а також його продукція забезпечують вигоду для навколишнього природного середовища та здоров'я споживачів, які надають перевагу використанню органічних методів виробництва. Однак для реалізації даних переваг необхідна зважена правова політика держави, яка б забезпечувала належний і достатній рівень правової регламентації виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Охарактеризуємо ряд нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Серед них згаданий вище Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. № 425-VII, що визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах, маркових як органічні. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 передбачається довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до

10%. Одним із шляхів розвитку рослинництва визначено стимулювання ведення органічного сільського господарства. Планується унормувати розвиток органічного землеробства, створити систему його сертифікації [3]. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17 жовтня 2013 р. № 806-р стратегічною метою розвитку аграрного сектору є сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах [4]. Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI передбачається збільшення до 2020 р. частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві, до 7% [5]. Згідно із п. 6 ст. 8 Закону України «Про дитяче харчування» від 14 вересня 2006 р. № 142-V сировина, що використовується у виробництві дитячого харчування, не може бути вироблена з генетично модифікованих організмів або містити генетично модифіковані організми [6]. Постанови Кабінету Міністрів України, а саме: «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції рослинного походження» від 31 серпня 2016 р. № 587 визначає вимоги до виробництва органічної продукції рослинного походження та агротехнологічні особливості під час її виробництва [7]; «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції тваринного походження» від 30 березня 2016 р. № 241, що виокремлюють технологічні особливості виробництва органічної продукції тваринного походження [8]; «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції бджільництва» від 23 березня 2016 р. № 208, закріплюють, що основою виробництва органічної продукції бджільництва є виключення з технологічного процесу застосування хімічних добрив та пестицидів синтетичного походження, генетично модифікованих організмів, похідних генетично модифікованих організмів, продуктів, вироблених генетично модифікованими організмами, консервантів тощо [9]; «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції аквакультури» від 30 вересня 2015 р. № 982, що встановлюють вимоги до виробництва органічної продукції аквакультури [10]; «Про затвердження Детальних правил виробництва органічних морських водоростей» від 30 вересня 2015 р. № 980, що визначають особливості виробництва органічних морських водоростей для їх подальшого використання у харчовій, фармацевтичній промисловості та як корму для об'єктів аквакультури [11].

Список використаних джерел:

1. Мінькова О. Г. Тенденції розвитку органічного агровиробництва в Україні [Текст] / О. Г. Мінькова, А. В. Калініченко, О. А. Галич // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 1. – С. 76-82. – Бібліогр.: с. 81-82.
2. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 3 вересня 2013 р. № 425-VII // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/425-18> – Назва з екрана.
3. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 //

Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п> – Назва з екрана.

4. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-р> – Назва з екрана.

5. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> – Назва з екрана.

6. Про дитяче харчування: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 142-V // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-16> – Назва з екрана.

7. Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження: постанова Кабінету міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 587 // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/587-2016-п> – Назва з екрана.

8. Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) тваринного походження: постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 241 // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/241-2016-п> – Назва з екрана.

9. Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва: постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 208 // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/208-2016-п> – Назва з екрана.

10. Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) аквакультури: постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 982 // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/982-2015-п> – Назва з екрана.

11. Про затвердження Детальних правил виробництва органічних морських водоростей: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 980 // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980-2015-п>

Ячменская М.М.

студент,

Научный руководитель: Сытник Д.М.

кандидат биологических наук, доцент,

старший научный сотрудник,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

АДАПТАЦИЯ УКРАИНСКОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА К ПРАВУ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Из накопленного мирового опыта следует, что для эффективного разрешения экологических проблем с целью восстановления баланса во взаимоотношениях общества и природы, в каждой стране и во всём мире, необходимо чтобы на глобальном, национальном, региональном и местном

уровнях была принята и осуществлялась комплексная система мер. Право, являясь универсальным регулятором общественных отношений, средством достижения компромисса и баланса публичных и частных экологических интересов, должно обеспечивать минимизацию социальных конфликтов, возникающих, в том числе, и на почве экологических проблем. Без правового регулятора невозможно устойчивое развитие общества, основанное на взаимосогласованном и сбалансированном экономическом развитии и сохранении окружающей среды.

Важным событием в формировании экологического права в Европе стала Стокгольмская конференция ООН (1972 г.), на которой была принята Декларация принципов и План действий. Конференция приняла 26 положений по защите окружающей среды и развитию человечества, план действий с 109 рекомендациями, которые охватывали шесть отраслей (жилье, управление натуральными средствами, загрязнение, образовательные и общественные аспекты охраны окружающей среды, развитие и природная среда, а также международные организации). В 1973 и 1977 годах были приняты Первая и Вторая программы действий Европейского Сообщества, которые поставили цель предотвратить загрязнение, избежать истощения природных ресурсов, а также обеспечить защиту биосферы и поиск решения государствами экологических проблем на международном уровне.

Украина является активным участником международных конвенций, участвует в природоохранных мероприятиях, направленных на реализацию экологических проектов, а также является субъектом многих международных соглашений по вопросам экологии. Международное сотрудничество в области охраны окружающей природной среды Украина осуществляет на нескольких уровнях: мировом, европейском и региональном (страны СНГ, Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии).

Поскольку Украина поставила своей целью интеграцию в Европейское экономическое пространство, её экологическая политика должна была соответствовать требованиям стран-членов ЕС. Так, в 1994 году Верховная Рада ратифицировала «Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между Европейскими Сообществами и Украиной». Согласно ст. 51 данного соглашения наше государство взяло на себя обязательства принимать меры для обеспечения того, чтобы национальное законодательство постепенно было приведено в соответствие с законодательством ЕС. В частности, в пункте втором данной статьи указано, что приближение законов должно происходить в области здравоохранения, жизни людей, животных и растений, окружающей среды, а также по вопросам ядерной энергии [1].

Европейская интеграция становится базовым внешнеполитическим приоритетом Украины и в 2004 году принимается Закон Украины «Об общегосударственной программе адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС», согласно которому создается механизм адаптации отечественного законодательства, соответствующих институтов и другие дополнительные меры, необходимые для эффективного правотворчества и правоприменения. Адаптация законодательства Украины к законодательству ЕС – это процесс приведения законов Украины и других нормативно-

правовых актов в соответствии с *acquis communautaire*, с учетом критериев, предъявляемых ЕС к государствам, которые имеют намерение стать его членами. Основным требованием сближения с ЕС является создание необходимых условий, в первую очередь это совместимость экономической, политической и правовой систем. Именно эффективное внедрение зарубежного опыта в отечественную правовую систему должно было ускорить и углубить интеграционные процессы, ведь право является центральным элементом в механизме европейской интеграции [2].

Важным шагом в экологической сфере в контексте евроинтеграции Украины было подписание в 2005 году Плана действий «Украина – ЕС», который должен способствовать и оказывать помощь в ходе выполнения нашей страной условий, закрепленных в Соглашении «О партнерстве и сотрудничестве». Поддержка Украины предоставляется программой TACIS, которая предусматривает предоставление финансовой и гуманитарной помощи странам-претендентам на членство в ЕС. Учитывая это, создан Украинско-европейский консультативный центр по вопросам законодательства, через деятельность которого ЕС оказывает техническую помощь в адаптации законодательства Украины в соответствии с собственными требованиями [3].

Следующим шагом стало принятие 21 декабря 2010 года Верховной Радой Украины закона «Об основных принципах (стратегии) государственной экологической политики Украины на период до 2020 г.» [4]. Этот закон определяет принципы государственной экологической политики, ее стратегические задачи и цели, согласно этому документу в 2011 году Кабинет Министров Украины (далее КМУ) разработал и утвердил «Национальный план действий по охране окружающей природной среды Украины на 2011–2015 гг.». Особенность данного документа заключается в том, что он стал первым документом такого уровня, который был запланирован, создан и утверждён согласно всем европейским стандартам. Предварительно была также разработана «Концепция Национальной экологической политики», утверждённая отдельным постановлением КМУ [5].

21 августа 2014 года Министерство экологии и природных ресурсов Украины представило «Национальную стратегию приближения (аппроксимации) законодательства Украины к праву ЕС в сфере охраны окружающей среды». В соответствии с общеевропейскими подходами процесс аппроксимации организован в три этапа: транспозиция, имплементация и обеспечение соблюдения (полное внедрение или техническая имплементация). Транспозиция – процесс нормативно-правового приведения законодательства страны в соответствии с требованиями законодательства ЕС. Имплементация – это практическое внедрение требований и стандартов ЕС. Оно предполагает наличие институциональной, финансовой и инвестиционной составляющих [6].

Таким образом, сегодня Украина определила вектор своего внешнеполитического развития и её успешная интеграция в европейские структуры будет невозможной без эффективной адаптации национального экологического законодательства к законодательству ЕС в соответствии с

критеріями, пред'являемими со стороны ЕС к государствам, которые намерены стать его полноправными членами.

Список использованных источников:

1. «Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами». Закон від 10.11.94 № 237/94-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012

2. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до Європейського Союзу». Закон від 18.03.2004 № 1629-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>

3. «Програми допомоги Європейського Союзу та співпраця України з ЄС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/59_eu_asst_eu_ua_coop_uk.pdf

4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Закон від 21.12.2010 № 2818-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

5. «Национальный план действий по охране окружающей природной среды Украины (НПД) на 2011–2015 гг.». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=244289760

6. «Національна стратегія наближення (апроксимація) законодавства України до права ЄС в галузі охорони довкілля». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/adaptation/3133-natsionalna-stratehiia-nablyzhennia-aproksymatsiia-zakonodavstva-ukrainy-do-prava-yes-v-haluzi-okhorony-dovkillia>

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Бурденюк С.І.

аспірант,

Інститут законодавства Верховної Ради України

ІНДИВІДУАЛЬНА ЗАЯВА ОСОБИ ПРИ ЗВЕРНЕНІ ДО ЄСПЛ В КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Визнавши практику ЄСПЛ обов'язковим джерелом права в Україні, законодавець видозмінив правову систему для включення до неї європейських стандартів захисту прав людини [1, с. 7]. Необхідно зазначити, ЄСПЛ розглядає лише скарги щодо порушень прав та свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція). Наша держава, як член Ради Європи, ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 р.

Структурно Конвенція складається із преамбули, 59-ти статей та протоколів, що доповнюють її зміст, відповідно розширюють перелік прав, основоположних свобод та змінюють їх.

На сьогодні Конвенція доповнена Протоколом № 15 від 24.VI.2013 р., що передбачає скорочення строків звернення до ЄСПЛ з шести до чотирьох місяців після остаточного рішення національного суду та Протоколом № 16 від 02.X.2013 р., який надає сторонам право звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених Конвенцією та її протоколами. Станом на жовтень 2016 року зазначені протоколи ще не ратифіковані Україною та достатньою кількістю держав-учасниць Конвенції.

Безумовно, основна роль у забезпеченні чіткого і дієвого контролю за реалізацією державами-учасницями Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини належить ЄСПЛ. Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом дотримання державами-учасницями положень Конвенції, запровадження норм і принципів у рамки національних правових систем.

Формою звернення до ЄСПЛ є заява. Так, згідно ст. 34 Конвенції «Індивідуальні заяви», ЄСПЛ може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права [2]. Процедура підготовки заяви не є складною. Офіційно, чинний бланк для заповнення розміщено на сайті ЄСПЛ за відповідним посиланням

[3]. У разі звернення до ЄСПЛ групи осіб, заповнюється відповідна кількість бланків, що нумеруються. Щодо процедури, то у разі звернення декількох заявників, застосовується процесуальна співучасть.

Відповідно до статті 47-1 Регламенту ЄСПЛ «Зміст індивідуальної заяви»:

1. Кожна заява подається на бланку, наданому Секретаріатом, якщо ЄСПЛ не вирішить інакше. Заява повинна містити всю інформацію, яка вимагається у відповідних частинах формуляру. В ній мають бути зазначені:

- ім'я, дата народження, громадянство та адреса заявника і, якщо заявник є юридичною особою, повна назва, дата створення чи реєстрації, офіційний реєстраційний номер (за наявності) та офіційна адреса;

- якщо у заявника є представник, ім'я останнього, адреса, номери телефону і факсу та електронна адреса;

- якщо у заявника є представник, дата та оригінал підпису заявника в розділі формуляру, відведеного для довіреності; також у цьому розділі формуляру має бути оригінал підпису представника на підтвердження його/її згоди діяти в інтересах заявника;

- найменування Договірної Сторони або Сторін, проти яких подається заява;

- стислий і розбірливий виклад фактів;

- стислий і розбірливий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів;

- стислий виклад інформації про дотримання заявником умов прийнятності, викладених у ст. 35 §1 Конвенції.

2. Необхідно також зазначити, що інформація, викладена у відповідній частині формуляру, має бути достатньою для того, щоб ЄСПЛ міг визначити суть та обсяг заяви, не звертаючись до інших документів. Проте, заявник може доповнити цю інформацію у вигляді додатків до формуляру з викладом подробиць щодо фактів, стверджуваних порушень Конвенції та відповідних аргументів. Ця інформація повинна бути викладена не більше, ніж на 20-ти сторінках.

3. Формуляр повинен бути підписаний заявником чи його представником. До нього слід додати:

- копії документів щодо судових та інших рішень чи заходів, на які скаржиться заявник;

- копії документів та рішень, які показують, що заявник використав усі внутрішні засоби правового захисту, а також дотримався терміну, вказаного у ст. 35 §1 Конвенції;

- за наявності, копії документів стосовно будь-якої іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, які мають відношення до справи;

- якщо заявник є юридичною особою, необхідно подати документ(и) на підтвердження того, що фізична особа, яка подала заяву, має право або уповноважена представляти інтереси заявника.

Документи, які додаються на підтримку заяви, повинні бути надані в хронологічному порядку, пронумеровані та чітко позначені.

4. Заявники, які не бажають оприлюднення перед громадськістю даних про свою особу, мають це зазначити і також викласти підстави, які б виправдовували такий відступ від загального правила про вільний доступ громадськості до інформації щодо провадження в ЄСПЛ. Суд може задовольнити запит про анонімність або надати її з власної ініціативи.

Також, зауважимо, якщо вимоги, викладені в пунктах 1-3 ст. 47-1 Регламенту ЄСПЛ, не були дотримані, ЄСПЛ не розглядатиме заяву, за винятком наступних випадків:

- якщо заявник надав ґрунтовні пояснення про причини невиконання цих вимог;
- якщо заява містить запит про вжиття термінових заходів;
- якщо ЄСПЛ прийме відповідне рішення з власної ініціативи або на прохання заявника.

В усякому разі, Суд може звернутися до заявника в будь-якій формі та будь-яким способом за наданням додаткової інформації чи документів у визначений Судом термін.

Датою подання заяви є дата, коли формуляр, що відповідає всім зазначеним вимогам, був надісланий на адресу ЄСПЛ. Датою відправлення вважатиметься дата поштового штемпеля.

Крім того, заявники повинні інформувати Суд про зміни їхньої адреси чи будь-яких обставин, що мають відношення до заяви [4; 5].

Також зазначимо, що згідно ст. 35 §2 Конвенції, ЄСПЛ не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі ст. 34, якщо вона є анонімною або за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі. Також Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі ст. 34, якщо він вважає, що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви або заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

ЄСПЛ також вправі відхилити будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною, згідно із ст. 35 Конвенції на будь-якій стадії провадження у справі [2].

Список використаних джерел:

1. Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля (посібник) / Є. Алексєєва, О. Мелень-Забрамна, Д. Скрильніков, – Видавництво «Компанія «Манускрипт»» – Львів, 2016. – 240 с.

2. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants&c=#n1357809352012_pointer.

4. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.. – 2003. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_067/card6#Public

5. APPLICATION PACK – RULE 47 OF THE RULES OF COURT – UKR. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int/Documents/Rule_47_UKR.pdf

Груба М.С.

студентка юридичного факультету,

Науковий керівник: Алімов К.О.

кандидат юридичних наук, викладач,

Запорізький національний університет

СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ

Формами повідомлення зацікавлених осіб про здійснення судом певних процесуальних дій є судові повістки про виклик і повістки-повідомлення. Судові виклики і повідомлення здійснює секретар судового засідання. Судові повідомлення здійснюються шляхом надсилання судових повісток-повідомлень. Судове повідомлення має інформаційний характер, оскільки має на меті інформування осіб, які беруть участь у справі, про вчинення процесуальних дій, в яких участь цих осіб не є обов'язковою. Судовий виклик є вимогою суду з'явитися у судове засідання для розгляду справи чи для проведення певних процесуальних дій саме за участю осіб, які викликаються, і участь яких є обов'язковою. Судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик. Судові повістки про виклик до суду надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам (ч. 3 ст. 74 ЦПК) [3].

Судові виклики та повідомлення повинні бути надіслані з таким розрахунком, щоб особа, яка викликається, мала після їх вручення достатньо часу для явки до суду і підготовки до участі в судовому розгляді справи. Такий час не повинен бути меншим за 3 дні. Час вручення повістки має принципове значення при вирішенні питання про наслідки неприбуття в судове засідання учасника процесу (ст. 169 ЦПК), оскільки саме він дозволяє визначити, чи була особа своєчасно повідомлена про час та місце проведення судового засідання.

В більшості випадків судові повістки надсилаються поштою і приймаються для пересилання у рекомендованих листах з позначкою «Судова повістка» з простим або рекомендованим повідомленням про їх вручення. Судова повістка може бути вручена кур'єром. У всіх випадках зворотна розписка повертається до суду та є належним доказом того, що зацікавлена особа повідомлена про час, місце вчинення відповідної процесуальної дії.

Повістка може бути вручена безпосередньо в суді. Частиною 3 ст. 191 ЦПК передбачено, що суд, відкладаючи розгляд справи або оголошуючи перерву в її розгляді, призначає, відповідно, день нового судового засідання

або його продовження, про що ознайомлює під розписку учасників цивільного процесу, присутніх у судовому засіданні [3].

Слід зауважити, що у разі ненадання особами, які беруть участь у справі, інформації щодо їх адреси, такі особи повідомляються шляхом відправлення судової повістки за адресою реєстрації їх місця проживання чи місця перебування – це стосується фізичних осіб, які не мають статусу підприємців; юридичним особам та фізичним особам – підприємцям судові повістки направляються за адресою місцезнаходження (місця проживання), що зазначена в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. При цьому у разі відсутності осіб, які беруть участь у справі, за такою адресою, вважається, що судовий виклик або судове повідомлення вручене їм належним чином.

Відповідно до ч. 6 ст. 74 ЦПК законодавець дозволяє використовувати повідомлення або виклик до суду телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику [3].

Перелік способів викликів і повідомлень не є вичерпним. Головним критерієм відповідного судового виклику або повідомлення є фіксація факту його вручення, що підтверджує належне повідомлення особи про її виклик до суду або про розгляд справи.

Дослідник Ю. Червоний акцентує увагу на тому, що з точки зору судової практики, сформованої в цивільному судочинстві, вважається, що докази належного повідомлення осіб можуть бути отримані судом у разі повідомлення через кур'єра або через пошту [4]. Разом з тим необхідно виходити з того, що якщо повідомлення здійснювалося через визначений в установленому законом порядку друкований засіб масової інформації, особа вважається повідомленою про час та місце проведення судового засідання, а тому такі обставини, як неознайомлення з пресою не можуть бути підставою для визначення особи такою, що не була повідомлена про час та місце проведення судового засідання.

Доказом належного повідомлення особи через засоби масової інформації є надання та залучення до матеріалів справи примірника друкованого засобу масової інформації, де було опубліковано відповідне оголошення про виклик особи.

Дослідник Є. Харитонов відзначає, що учасники цивільного судочинства мають визнаватися такими, що повідомлені належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо в матеріалах справи містяться відомості про відправлення їм судового виклику (повідомлення), відсутні відомості про його отримання, але особи, які повідомляються, присутні у залі судового засідання [2].

Відповідно до частин 7, 8 ст. 74 ЦПК передбачається альтернативний варіант повідомлення – за місцем роботи, який дозволяє у разі якщо особа не приймає поштові повідомлення за домашньою адресою, проінформувати особу через адміністрацію підприємства, оскільки поштова кореспонденція на підприємстві отримується уповноваженою собою, яка повинна забезпечити передачу судового виклику заінтересованій особі (див. також ч. 1 ст. 76 ЦПК). У випадку відмови особи від отримання повістки адміністрацією

підприємства складається акт, який разом із неотриманою повісткою надсилається на адресу суду [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 2006 р. № 52 затверджений Порядок визначення друкованого засобу масової інформації, у якому розмішуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме. Оголошення про виклик до суду публікується в установлені законодавством строки у друкованому засобі масової інформації загальнодержавної сфери поширення та в друкованому засобі масової інформації місцевої сфери поширення за останнім відомим місцем проживання (перебування) на території України відповідача, третіх осіб, свідків.

Таким чином, залежно від процесуального статусу зацікавленої особи, а також обов'язковості її присутності при здійсненні процесуальних дій передбачено 2 форми повідомлення: судова повістка про виклик і судова повістка-повідомлення, які надсилаються в випадках, передбачених ЦПК. Судові виклики та повідомлення повинні бути надіслані з таким розрахунком, щоб особа, яка викликається, мала після їх вручення достатньо часу для явки до суду і підготовки до участі в судовому розгляді справи.

Список використаних джерел:

1. Проблеми цивільного права та процесу // Матеріали науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (22 травня 2010 року). – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. – 456 с.
2. Харитонов Є.О. Цивільний процес України. Навч. Посібник. – К.: Істина, 2012. – 472 с.
3. Цивільний процес України: Підручник / За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2007. – Глава 10, глава 13 у співавторстві з Г.Я. Трипутьським. – С. 190-192, 215-218.
4. Червоний Ю.С. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України Київ; Одеса: Юрінком Інтер, 2008. – 656 с.

Косьмій Л.Р.

викладач,

*Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького*

ДОГОВІРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКЛАДЕННЯ УГОДИ В МАЙБУТНЬОМУ

Сучасне законодавство України регулює різні сфери діяльності людини, навіть ті, які будуть розвиватися в майбутньому. Наприклад, для врегулювання відносин і створення гарантій для здійснення майбутньої угоди можна укласти попередній договір або протокол про наміри.

Поняття попереднього договору вперше було законодавчо закріплене в Україні лише у 2003 році, одночасно з прийняттям чинних Цивільного та Господарського кодексів. Цивільно-правова концепція радянських часів не знала

розмежування договорів на основні та попередні, тому й Цивільний кодекс Української РСР 1963 року не містив жодного посилання на такий вид договору, як попередній договір. Натомість, набуття Україною незалежності стало вагомим поштовхом для стрімкого розвитку цивільних та господарських правовідносин, що, у свою чергу, й обумовило появу інституту попереднього договору [1].

Так, згідно ст. 635 Цивільного кодексу України, попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором [2, ст. 635].

У попередньому договорі має міститись строк укладення основного договору та умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору. Однак, якщо такі умови не встановлені попереднім договором, вони погоджуються у порядку, встановленому сторонами у попередньому договорі, якщо такий порядок не встановлений актами цивільного законодавства. Відповідно до Господарського кодексу України попередній договір повинен містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору [3, ст. 182].

Таким чином, попередній договір за Цивільним кодексом України може бути визнано чинним навіть якщо в ньому відсутні вказівки з приводу предмета, ціни та інших істотних умов, навколо яких ґрунтується основний договір. Але в цьому випадку ставиться під сумнів саме значення такого попереднього договору, який може не пов'язувати сторони жодними чіткими умовами щодо укладення майбутнього договору.

Відсутність або незрозумілість у попередньому договорі певних договірних умов (наприклад ціни) тягнуть за собою ті ж наслідки, що і відсутність або незрозумілість таких умов в основному договорі, тобто недійсність або неукладеність.

Отже, попередній договір має містити усі без винятку істотні умови, а не встановлювати порядок їх узгодження у договорі. У іншому випадку попередній договір є позбавленим будь-якого сенсу і має підстави для ототожнення його з протоколом про наміри.

Що стосується форми укладення попереднього договору, то норма частини 1 статті 635 Цивільного кодексу України закріплює положення про те, що попередній договір укладається у формі, встановленій для основного договору, а якщо форма основного договору не встановлена, – у письмовій формі. У випадку, коли попередній договір укладається між суб'єктами господарювання, для нього письмова форма є обов'язковою, оскільки всі господарські умови договору укладаються письмово. Таке саме правило поширюється і на вимогу про нотаріальне посвідчення деяких видів договорів: якщо чинним законодавством передбачений обов'язок сторін щодо нотаріального посвідчення основного договору (наприклад, договір довічного утримання), то й попередній договір так само має бути обов'язково нотаріально посвідченим. Порушення зазначених вимог тягне загальні наслідки, передбачені статтями 218, 220 ЦК України, а саме, ризик визнання попереднього договору недійсним.

Отже, при укладенні будь-якого попереднього договору сторонам необхідно в першу чергу погодити істотні умови цього договору, щоб у майбутньому уникнути ризику визнання такого правочину неукладеним.

Протокол про наміри, про який йдеться у частині 4 ст. 635 Цивільного кодексу України, по своїй суті близький до попереднього договору. Однак між ними є ряд особливостей. В першу чергу договір про наміри не фіксує жорстко, а лише формулює волю сторін підписати у майбутньому певний договір, співпрацювати, спільно займатися будь-якою діяльністю. Найчастіше у ньому не вказуються часові рамки. Тому, через відсутність чітких визначень, даний документ має, швидше, силу психологічну, ніж юридичну.

По-друге, на відміну від попереднього договору, протокол про наміри не накладає жодних зобов'язань на сторони. У ньому лише вказується, що в майбутньому (як правило, невизначеному або розтягнутому на кілька років) учасники розглянуть різні аспекти співпраці: від цінових умов, специфікації конкретних товарів і послуг, від термінів до санкцій і юрисдикції. Однак самі ці деталі угоди про наміри укласти договір (наприклад, купівлі-продажу, оренди, передачі прав та інші) не описує [4].

Як свідчить практика, найчастіше договір або протокол про наміри складається для того, щоб підвести підсумок, оформити звітність щодо різних зустрічей і переговорів. У ньому в більш-менш офіційній формі фіксується воля сторін продовжити і розвивати відносини в майбутньому. Нерідко такі документи підписують різні організації та установи: від урядових і дипломатичних до благодійних та творчих.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що інститут попереднього договору, який виступає формою забезпечення укладення майбутнього договору, є все ж таки відносно новим у цивільній та господарській галузях українського законодавства. Саме цим обумовлені розбіжності, які виникають в процесі практичного застосування та судового захисту прав та інтересів осіб при укладенні попередніх договорів.

Список використаних джерел:

1. Попередній договір: теоретичні аспекти та практика застосування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asemenyuk.com.ua>
2. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 12 червня 2013 року: (відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2013. – 326 с.
3. Господарський кодекс України. – С. : ФОП Соколик Б.В., 2010. – 164 с.
4. Угода про наміри: у чому суть документа? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://olympica.com.ua>

Майка М.Б.
*адвокат, аспірант,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

РЕАЛІЗАЦІЯ УМОВ МИРОВОЇ УГОДИ: СПОСОБИ ПРИВЕДЕННЯ УХВАЛИ ПРО ВИЗНАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ ДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ

Норми чинного цивільного процесуального законодавства передбачають право сторін на укладення мирової угоди та визнання її судом шляхом включення її змісту до положень відповідної ухвали. Водночас, законодавцем не здійснено однозначне визначення процедури виконання такої ухвали ні в Цивільному процесуальному кодексі України [1], ні в ЗУ «Про виконавче провадження» [2].

Окремі аспекти виконання ухвали суду про затвердження мирової угоди визначені у роботах С.Я. Фурса, Лисенко Л.С., Верби-Сидор О.В., які опосередковано визначали процедуру постановлення та виконання вказаної ухвали. Водночас, сучасна правова доктрина не містить узагальненого структурного дослідження способів забезпечення реалізації умов мирової угоди, у випадку ухилення однієї із сторін від її виконання.

На практиці, виникає необхідність гарантування виконання умов мирової угоди, тому, вважаємо необхідним, визначити способи приведення ухвали про затвердження мирової угоди до примусового виконання.

1. У випадку оформлення ухвали про затвердження умов мирової угоди як виконавчого документа, за такою ухвалою відривається виконавче провадження та подальше примусове її виконання здійснюється посадовими особами органів державної виконавчої служби за правилами ЗУ «Про виконавче провадження». Слід звернути увагу, що у випадку пред'явлення ухвали про затвердження умов мирової угоди до примусового виконання органами державної виконавчої служби або до приватного виконавця, така ухвала повинна містити положення, що зазначена ухвала є виконавчим документом, зміст мирової угоди повинен бути включений до резолютивної частини ухвали про її затвердження, ухвала повинна містити реквізити виконавчого документа визначені ЗУ «Про виконавче провадження».

2. У випадку, якщо ухвала про затвердження умов мирової угоди, не містить реквізитів виконавчого документа визначених ЗУ «Про виконавче провадження», доцільним є подання заяви про виправлення опіски з метою оформлення мирової угоди як виконавчого документа. В такому випадку, в заяві слід зазначити про необхідність включення до змісту ухвали строку пред'явлення ухвали про затвердження мирової угоди до виконання, реквізитів боржника та стягувача, конкретизувати положення мирової угоди.

3. Звернення до суду з заявою про зміну способу виконання мирової угоди з добровільного на примусовий. Судова практика зміни способу виконання мирової угоди з добровільного на примусовий поширена у

господарських спорах (Постанова ВГС по справі № 02-03-13/918 від 2 грудня 2008 року).

4. Звернення до суду з заявою про видачу виконавчого листа на примусове виконання ухвали про затвердження мирової угоди. Разом з тим, суди вправі відмовити у видачі виконавчого листа на примусове виконання такої ухвали, оскільки, провадження по справі припинено у зв'язку із досягнення між сторонами мирової угоди та визнання її судом, а рішення суду про вирішення спору по суті відсутнє.

5. Звернення до суду з позовом про спонукання до виконання мирової угоди. Зазначений спосіб, вважаємо, найбільш дієвим, оскільки за результатами розгляду позовної заяви суд, в межах способів захисту визначених ст. 16 ЦК України, приймає рішення по суті, яке підлягає примусовому виконанню Державною виконавчою службою України або приватним виконавцем на підставі виконавчого листа.

С. Я. Фурса, з метою вирішення питань практичної реалізації ухвали про затвердження мирової угоди зазначає, що в мировій угоді повинні міститися конкретні умови врегулювання виконавчого провадження [6]. Погоджуючись із думкою науковця, відзначаємо на необхідності включення до змісту ухвали про затвердження мирової угоди положень про заходи примусового виконання, які повинні бути застосовані до сторони.

Лисенко Л.С., досліджуючи процедуру виконання мирової угоди, пропонує передбачити одночасне виконання сторонами умов мирової угоди [4].

Талан Л.О. пропонує законодавчо встановити санкції за невиконання чи неналежне виконання сторонами умов мирової угоди у вигляді штрафу чи пені [5].

Верба-Сидор О.В. вказує на необхідність внесення змін до ЦПК України, якими надати право суду видати виконавчий лист на примусове виконання ухвали суду про затвердження умов мирової угоди у випадку невиконання її в добровільному порядку, при чому питання про видачу виконавчого листа розглядати у відкритому судовому засіданні [3].

Погоджуючись із запропонованими пропозиціями процесуалістів, вважаємо необхідним внести зміни до чинного законодавства, якими однозначно визначити за змістом групи ухвал про затвердження мирової угоди, які є виконавчими документами та підлягають пред'явленню до виконання за правилами ЗУ «Про виконавче провадження», відокремивши їх від ухвал про затвердження мирової угоди, для примусового виконання яких, необхідним є звернення до суду з позовом про спонукання до виконання мирової угоди.

За результатами дослідження узагальнено варіанти виконання умов мирової угоди на практиці, охарактеризовано шляхи приведення ухвали про затвердження умов мирової угоди до примусового виконання, проаналізовано пропозиції процесуалістів щодо оптимізації правового механізму виконання ухвали про затвердження мирової угоди, встановлено напрям законодавчих змін у вказаній сфері.

Забезпечення функціонування належного механізму виконання ухвали про визнання мирової угоди сприяє реалізації конституційного принципу верховенства, утворює довіру населення до судової гілки влади, адже

інститут мирової угоди є поєднанням медіації, як способу вирішення спору, та роботи юрисдикційного органу, тому подальше дослідження теорії та практики виконання ухвали про визнання умов мирової угоди створить передумови для імплементації європейського правового інституту медіації у чинну правову систему України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Текст] // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40-42. – Ст. 492.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016р. № 1404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Верба-Сидор О.Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Верба-Сидор О.Б. – Л., 2012. – 19 с.
4. Лисенко Л. С. Ухвали в цивільному процесі України [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. С. Лисенко. – К., 2012. – 19 с.
5. Талан Л. Г. Реалізація судових рішень у виконавчому провадженні [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. Г. Талан. – Х., 2012. – 19 с.
6. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про визнання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Науково-практичний коментар. – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2013. – 1172 с.

Розгон О.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ЕЛЕМЕНТАРНА МОДЕЛЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА США

Звична для вітчизняного права тріада повноважень була сформована у працях західноєвропейських вчених. Абсолютність такої концепції права власності піддавалася сумніву ще в радянський період розвитку правової думки. Було виділено три теоретичні моделі права власності: елементарну, модель розщепленого права власності та модель права власності з відокремленим правом управління [1, с. 78, 105].

Елементарна, або спрощена, модель заснована на принципі «в однієї речі – один повноправний власник». За такої конструкції всі інші особи, які мають інтерес до цієї речі, вважаються особами з «чужими правами» [2, с. 39], а її власник одноосібно реалізує свої правомочності щодо володіння, користування та розпорядження. У цьому сенсі право власності має абсолютний характер (*fee simple absolute* – безумовне право власності) [3, с. 43].

В елементарній моделі фігурує компонент фіксації (норми про закріплення права власності за особою та можливості витребування речі з чужого незаконного володіння) [4, с. 148]. Зокрема, у ст. 387 ЦК України закріплено право на витребування власником свого майна від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави ним заволоділа.

У цій законодавчій нормі обмежується право на витребування власником свого майна, оскільки зазначена стаття передбачає, що власник може витребувати належне йому майно тільки від особи, яка заволоділа ним незаконно та без відповідної правової підстави, тобто в недобросовісного набувача.

У ЦК України містяться норми, що захищають право інших осіб – нових власників майна, на яке вони набули право власності, не знаючи про наявність незаконних обставин відчуження цього майна [5]. За ст. 330 ЦК України, якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до ст. 388 ЦК України майно не може бути витребуване у нього (у цій статті чітко визначено, за яких умов власник майна може звернутися з вимогою про витребування майна з чужого незаконного володіння). Тобто законодавець передбачив існування добросовісного набувача і захищає вже його право власності на майно.

У чистому вигляді елементарна модель права власності зустрічається в США не так часто, як у межах континентальної правової системи. Необхідно враховувати, що західні цивілісти традиційно оцінюють майнові відносини з точки зору їх утилітарності та практичної зручності, не прагнучи вибудувати ідеальні юридичні конструкції [6, с. 57].

Подібний науковий висновок зовсім не означає, що приватна власність повинна бути усунена чи обмежена іншими формами власності. Навпаки, з розвитком юридичної техніки і соціально-економічних зв'язків кожна людина набуває можливість не тільки самостійно здійснити своє право на володіння, користування і розпорядження своїм майном, а й реалізувати ці правомочності таким чином, в такому обсязі й у такій послідовності, які вона вважатиме найбільш ефективними. Узгоджені дії власників сприяють утворенню та функціонуванню різних складноструктурних моделей права власності (common ownership – спільна власність), вельми характерних для США.

При цьому необхідно мати на увазі, що вже згадувана рецепція англійського феодального права США привела до особливого статусу землі як об'єкта власності, у зв'язку з чим особливості структури комплексних правовідносин власності доцільно розглядати саме на прикладі відповідних титулів на землю (estates in land – нерухомість на землі). Разом із тим слід враховувати, що моделі права власності на рухоме майно (personal property – рухоме майно), хоча і мають специфічні риси, в цілому.

Склад таких моделей визначається виходячи з двох ключових факторів – часу і повноти прав. Інакше кажучи, складноструктурне право власності може встановлювати такі відносини, за яких воно розділене в часі між декількома правовласниками, та є певна черговість, або власники реалізують свої правомочності одночасно, лише розподілені за змістом (concurrent ownership – одночасне володіння) [3, с. 47].

Таким чином, можна зробити висновок, що хоча є певні тотожності стосовно розуміння елементарної моделі права власності в Україні та США, зокрема закріплення права власності за особою та можливості витребування речі з чужого незаконного володіння, але підхід США більш спрямований на статус землі як об'єкта власності, у зв'язку з чим є певні властивості структури

комплексних правовідносин власності, а моделі права власності на рухоме майно (personal property), хоча і мають специфічні риси, в цілому схожими.

Список використаних джерел:

1. Рубанов А. А. Проблемы совершенствования теоретической модели права собственности / А. А. Рубанов / Развитие советского гражданского права на современном этапе / Малеин Н. С., Мозолин В. П., Прокопченко И. П., Рубанов А. А., и др.; Отв. ред.: Мозолин В. П. – М.: Наука, 1986. – 267 с.

2. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике / В. П. Мозолин; Российская Академия наук, Институт государства и права. – М., 1992. – 176 с.

3. Тягай Е. Д. Модели правособственности в современном праве США // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2009. – № 4. – С. 41–47.

4. Точилин В. В. Право оперативного управления и право хозяйственного ведения: особенности правового регулирования: Монография / В. В. Точилин – Армавир: Редакционно-издательский центр АГПУ, 2006. – 196 с.

5. Чундак М. В. Витребування майна з чужого незаконного володіння. Основні проблеми та шляхи до захисту цивільного права / М. В. Чундак // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 2. – С. 96–100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_2_13

6. Шумилов В. М. Учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 2006. – 408 с.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Мала А.Л.

студент,

Науковий керівник: Білоус І.М.

кандидат юридичних наук, доцент,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ

В наш час одним із найважливіших аспектів прибутково успішної діяльності суб'єктів підприємництва стає використання результатів інтелектуальної праці в господарській діяльності. Використання торговельних марок дозволяє не тільки збільшити споживчий попит та досягти значних прибутків, а також суттєво впливає на досягнення позитивної ділової репутації на певному ринку товарів чи послуг та є значним стимулом для розвитку здорового конкурентного середовища.

Окремим аспектам проблематики правового регулювання торговельної марки як засобу індивідуалізації товарів і послуг були присвячені наукові праці І.М. Білоус, А.О. Кодинця, О.М. Мельник, О.А. Підпригори, В.М. Сергеева та інших науковців.

Правове регулювання відносин, які виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на торговельну марку передбачається Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», іншими нормативно-правовими актами України, а також відповідними чинними міжнародними договорами.

Під торговельною маркою розуміють згідно зі ст. 492 ЦК України будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами [1].

Торговельна марка – це не просто позначення для розрізнення товару одного виробника від однорідного товару іншого, вона є ефективним правовим засобом підвищення рівня впізнаваності підприємства та збільшення його доходу.

Під використанням торгової марки розуміють використання на розсуд власника товарного знака будь-яким законним способом, зокрема:

- на товарах і на упаковці;
- під час виконання робіт і надання послуг;
- на документації, пов'язаній з введенням товарів у цивільний оборот;
- у рекламі;
- на вивісках, в оголошеннях, у комерційних пропозиціях тощо;

- у мережі Інтернет, включаючи доменне ім'я [5].

Для того щоб бути визнаним в якості торговельної марки, тобто стати об'єктом правової охорони, позначення повинно відповідати певним умовам.

Перш за все торговельною маркою визнається умовне позначення, яке поміщується на виготовлюваній продукції, її упаковці або супровідній документації.

Крім того позначення може бути визнано торговельною маркою тільки в тому випадку, якщо воно дозволяє споживачу без особливих зусиль упізнати потрібну йому продукцію і виключає можливість сплутування її з аналогічною продукцією інших виробників. Тому необхідною умовою правової охорони торговельної марки є її новизна. З точки зору закону новими вважаються такі умовні позначення, які за своїм змістом не є тотожними або схожими до міри зміщення.

Марка повинна мати об'єктивне вираження, яке дає змогу маркувати нею випущені вироби й упаковку, використовувати її у технічній і супровідній документації без зниження якості і зовнішнього вигляду товару, тобто бути технологічною. Також, позначення має відповідати вимогам промислової естетики та ергономіки, що включає благозвучність, у тому числі бути милозвучним і легковимовним. Та нарешті, позначення вважається торговельною маркою лише тоді, коли воно зареєстровано у порядку визначеному законом [3].

Коли торгова марка вже зареєстрована, вона починає «розкручуватись» на ринку і стає упізнаваною. Упізнаваний товарний знак стає потужним інструментом маркетингу компанії і набуває суттєвого значення в її діяльності.

Зокрема, торгова марка може:

- збільшити обсяги продажів компанії;
- збільшити доходи від продажу товару;
- приносити дохід за рахунок ліцензій і франшиз;
- впливати на вартість фінансових угод компанії [5].

Діюче законодавство визначає умови надання правової охорони торговельної марки:

1) правова охорона надається тій марці, яка не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі;

2) об'єктом марки може бути будь-яке позначення або комбінація позначень, ними можуть бути слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори тощо;

3) право власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом, яке дійсне протягом 10 років від дати подання заявки, строк дії свідоцтва може продовжуватися за клопотанням власника;

4) обсяг правової охорони визначається зображенням торговельної марки та переліком товарів та послуг, на які вона надається;

5) право на марку мають юридичні та фізичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, або їх правонаступники [4].

Під час реєстрації торговельної марки підприємці зіштовхуються з такою проблемою, як не завжди висока якість експертизи, яку проводить Укрпатент.

Частішають випадки, коли експерти закладу не проводять належного пошуку, зокрема, на предмет відповідності критерію «введення в оману щодо виробника». Тому, буває, виробники-іноземці не можуть зареєструвати свій знак через те, що таке позначення (як виявляється) вже зареєстроване. Як наслідок, виникають суттєві труднощі при виході на національний ринок України товарів та послуг цих закордонних виробників, втрачається безцінний час, гроші, енергія співробітників. Завершується усе судовим позовом та скасуванням такого свідоцтва на знак для товарів і послуг, як виданого з порушення прав третіх осіб – таким, що вводить в оману споживачів щодо особи виробника. В рамках такого розгляду, як правило, призначається судова експертиза, на що додатково витрачаються гроші та час, причиною цього є випадки неякісної кваліфікаційної експертизи.

Ще, досить часто можна натрапити на «різноплановість» рішень судових органів. Тобто в одному випадку суд виносить рішення на користь іноземного позивача, а у повністю аналогічній ситуації – рішення про відмову [2].

Українське законодавство не передбачає відповідальності ні експерта Укрпатенту, ні судді, котрі стали занадто незалежні у своїх процесуальних правах, за неякісні послуги. Їх справам повинна надаватися правова оцінка, а наслідком протиправних дій мають бути дисциплінарні попередження та покарання.

Наразі проблемним стало також використання торговельних марок у мережі Інтернет. Виникла потреба у розробці адміністративних та правових засобів захисту в сфері використання торговельних марок, які могли б застосовуватися при реєстрації доменних імен, а також тимчасових заходів, спрямованих на недопущення реєстрації чужих торговельних марок як доменних імен, недобросовісної ділової практики.

Таким чином, використання торговельних марок у мережі Інтернет породжує багато проблем, що вирішуються у міру розвитку законодавства. Не вирішеним залишається питання кваліфікації акту порушення прав на торговельну марку в мережі Інтернет, відсутнє законодавче врегулювання цих питань [4].

В умовах недосконалого законодавчого врегулювання та, доволі млявого реагування держави на прояви недобросовісної конкуренції, найефективнішим способом захисту своєї репутації, здобутків та, зрештою, прибутків від незаконних зазіхань є вчасне їх попередження.

Отже, на підставі вищевикладеного, можна сказати, що в системі правової охорони торговельної марки в Україні існує проблема відставання законодавства від розвитку науки і техніки, наслідком цього є неврегульованість відносин в сфері використання та захисту прав на торговельні марки в мережі Інтернет.

Потребує вдосконалення і міжнародна правова охорона торговельних марок. Необхідно виробити єдині способи оцінки схожості позначень товарів та послуг до ступеня змішування, вирішити питання обсягу охорони загальновідомих торговельних марок у разі використання на несхожих товарах.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page8>
2. Пономарьов А.О. Зміст та особливості права на використання торговельної марки / А.О. Пономарьов // Європейські перспективи. – 2012. – № 2 ч. 1. – С. 189–194.
3. Марушева О.Г. Особливості визначення поняття торговельної марки / О.Г. Марушева // Право і безпека. – 2012. – № 5. – С. 214–217.
4. Перевалова Л.В. Проблеми правової охорони торговельної марки в Україні / Л.В. Перевалова, Т.М. Марченко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків НТУ «ХПІ», 2013. – № 69(1042). – С. 13-19.
5. Вовк О.Б. Аналіз об'єктів, що можуть бути торговими марками: види, класи, захист [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/ISM/2011_699/06.pdf

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Цемко С.О.

студентка,

Інститут післядипломної освіти

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИДИ ПРАВОВИХ СТАТУСІВ ДИТИНИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛЛОЙДА ДЕМОСА

Осмилення поняття правового статусу дитини у суспільстві має давню традицію. Ллойд ДеМос, відомий американський дослідник обґрунтував необхідність врахування особливостей впливу виховання в дитинстві на формування правової свідомості дорослої особи і пов'язав виховання дітей з особливостями розвитку цивілізації в кожен історичний період її існування.

У своїх роботах по аналізу статусу дитинства автор виділяє шість різних моделей ставлення до дітей протягом усієї історії. Вважаємо за доцільно розглянути кожну з моделей.

Інфантицидній моделі – притаманна низка характеристик, як от: вбивства і насильство по відношенні до дітей. Будь-яка дитина в цей період історії постійно ризикує розлучитися з життям, а ті діти що виживали ставали жертвами насильства. Дитину найчастіше позбавляли життя, якщо родичі боялися що їй важко буде виховати або прогодувати. У ці історичні періоди, незважаючи на священний характер ритуалів, пов'язаних з дітонародженням і прийняття «божественної карі» за безпліддя, продовження роду не було сенсом існування батьків. Народи, на ранніх етапах свого економічного розвитку, фізично не могли прогодувати велике потомство, тому практикували вбивство «з економічних міркувань». Так, наприклад, у бушменів, що живуть в пустелі Калахарі, залишають в живих тільки тих дітей, які народжуються після того, як мати забрала від грудей першу дитину (дитині зазвичай буває вже 3-4 роки). Це обумовлено тим, що багато дітей важко носити на великі відстані в пошуках їжі. Зі зміною способу господарювання і переходом до осілого способу життя знижуються інфантильні тенденції в суспільстві. Діти можуть бути використані для праці по господарству (прополка, догляд за худобою і т.п.). При зміні форм суспільно-економічних відносин ми спостерігаємо трансформації у сприйнятті культурологічних патернів зумовлених змінами у способах господарювання, вбивство дітей вже не було жорсткою економічною необхідністю і здійснюється не за кількісними, а за якісними параметрами: знищували новонароджених дітей з фізичними вадами, нежиттєздатних, або небажаних за статтю (частіше дівчинки) або з ритуальних міркувань (близнюки). Розвинені суспільства, наприклад античне, були досить вибагливі в турботі про дітей. Так в працях Гіппократа, основоположника медицини, і

родоначальника гінекології Сорана Ефеського, можна знайти роз'яснення, які новонароджені заслуговують того, щоб їх виховували, а які – ні. Сенека також вважав справедливим топити слабких і потворних немовлят. Сильна емоційна прив'язаність до дітей не властива древнім епохам, дітей намагаються не помічати, ставлячись до них як до істот нижчих, які до того ж є власністю батьків. Лише в IV столітті н. е. в Римській імперії батьків було позбавлено права повновладно розпоряджатися життям і смертю дітей на законодавчому рівні. З 318 р н.е. за часів імператора Костянтина інфантицид стали вважати злочином, а з прийняттям християнства до людинобивства він був прирівняний в 374 році. Хоча це і не гарантувало дитині право на батьківську любов і автономію від батьківського свавілля.

Відчужувальна модель – характеризується відмовою від інфантицида в зв'язку з поширенням християнства. Його найбільш характерна риса – масова практика передачі батьками дітей на виховання третім особам. Після визнання у дитини наявності душі, дітовбивства перестали бути широко поширеними, але разом з тим дитина залишається об'єктом негативних проєкцій батьків, його реактивних утворень. Головним засобом позбавлення від цих негативних переживань стає залишення дітей (частіше фізичне, іноді психологічний – у вигляді безправ'я і пригніченості у власному будинку), передача їх на виховання (годувальниці, в чужу сім'ю, в монастир, в пансіон і т.п.). Годування дітей грудьми матері досить часто вважалося ницим, особливо «непристойним» для шляхетного стану. Тому дітей вигодовували жінки-простолюдинки, вони ж виконували роль няньки. При цьому часто дитина жила в будинку годувальниці до тих пір, поки не закінчувався період грудного вигодовування. Звичай віддавати дітей на виховання в чужі сім'ї був поширений в цей період у всіх соціальних класах у валлійців, англосаксів і скандинавських народів. Дитину відправляли в іншу сім'ю, де вона виховувалась до сімнадцяти років, а потім поверталася назад до батьків. В Ірландії робити так було прийнято до сімнадцятого століття, а англійці в епоху середньовіччя часто посилали своїх дітей на виховання в ірландські сім'ї. Дітей зі знатних станів увіці 7 років і молодше відправляли в інший знатний будинок або монастир як слуг, пажів, фрейлін, послушників. Представники нижчих станів посилали дітей в учнівство, де вони дуже важко працювали в чужій хаті. При такому стилі виховання використання фізичних покарань було загальноприйнятим: дітей били кулаками і палицями, батогами і різками до крові і серйозних травм, вважаючи цей спосіб впливу на дитину цілком природним. Навіть наближеність до королівської сім'ї не звільняла від побоїв. Батько Людовика XIII виховував свого сина батогами, вже в 17 місяців дофін розумів, що якщо йому показали батіг – треба замовчати. З 25-ти місяців хлопчика били регулярно. Восьмилітнього дофіна висікли навіть в день коронації. Також надзвичайно поширеним в цей період був звичай залякувати дітей різними страхітливими образами (диявол, відьма, тощо), щоб домогтися від них покори. Дітей спеціально водили на прийняті тоді публічні карі, змушували дивитися на повішених, четвертували і колесували людей з метою дати їм урок слухняності. Досить часто в такі моменти дітей били або сікли для того, щоб урок засвоївся більш повно. Зрозуміло, що подібний стиль

виховання не міг не позначитися на поведінці дітей, коли вони вже ставали дорослими. Найчастіше це виражалося в невмотивованій жорстокості та агресії по відношенню до себе подібних, в тому числі і до власних дітей.

Амбівалентна модель – характеризується тим, що дитину було допущено в емоційне життя батьків, вона була оточена увагою, але було відмовлено в самостійному духовному існуванні. Типовий образ того часу – «*Tabula Rasa*», чиста дошка, яка є уособленням душі дитини, не заповнена ніяким досвідом. Завдання батьків – відлити її «в форму», «викувати», надати образ. У філософів від Домінічі до Локка найпопулярнішою метафорою було порівняння з м'яким воском, гіпсом, глиною, яким треба надати форму. Цей етап характеризуються сильною подвійністю по відношенню до дітей, фізичні покарання ще не зникають повністю, але починають витіснятися з широкого вжитку. Разом з тим свавілля дитини, як зле, демонічне начало, підлягає «вибиванню». Починаючи з XIV століття з'являється багато посібників з виховання дітей. У Європі поширюється культ Марії і немовляти Ісуса, а в мистецтві стає популярним образ «турботливої матері».

Примусова модель – характеризується початком розуміння потреб дитини. Дитина вже не вважається об'єктом фізичного догляду або небезпечною істотою, проте з'являється нав'язливе прагнення контролювати повністю не тільки поведінку, а й внутрішній світ, думки і волю дитини. Як зазначає Ллойд ДеМос, цей стиль став можливий після грандіозного ослаблення проєктивних реакцій, що дозволило здійснити перехід до нового стилю відносин. Дитина поступово перестає бути віддушиною для проєкцій, батьки намагаються тісно зблизитися з нею, але при цьому здобути владу над її розумом, контролювати її внутрішній стан, емоції, потреби, поведінку. Коли дитина виховувалася такими батьками, його виховувала рідна мати, били іноді, але не систематично, коритися змушували частіше за допомогою слів. Рідше пускалися в хід погрози, так що стала можлива справжня емпатія. Деяким новаторам вдалося домогтися поліпшення турботи батьків про дітей, внаслідок чого знизилася дитяча смертність, що стало основою демографічних змін XIII століття.

Соціалізуюча модель (XIX – перша половина XX століття) – характеризується масовим поширенням педагогічних знань, а також початкової та середньої освіти. Оскільки негативні батьківські проєкції продовжують слабшати, виховання дитини полягає вже не стільки в оволодінні волею дитини, скільки в тренуванні її напряму на правильний шлях. Дитину вчать пристосовуватися до життєвих умов і обставин, соціалізують. Хоча, треба зауважити, що дитина залишається все-таки об'єктом соціалізації, а не суб'єктом її. Цей стиль відносин став основою всіх психологічних моделей XX століття, починаючи від «каналізації імпульсів» З. Фрейда до Скіннерівського біхевіоризму. Характерний здобутком для даного періоду виступає визнання державою прав дитини на захист.

Модель допомоги – характеризується індивідуалізацією процесу виховання, відмовою від фізичних покарань і рівноправними відносинами між батьками і дітьми. Цей стиль заснований на припущенні, що дитина краще, ніж батьки знає свої потреби на кожній стадії розвитку. У житті дитини беруть

участь обидва батьки, вони намагаються задовольняти її зростаючі індивідуальні потреби і бачать в цьому мету свого виховного впливу. Спроби дисциплінувати або формувати певні «риски» припиняються. Бути слугою, а не повелителем дитини, розбиратися в її причинах її емоційних проблем і конфліктів, створювати умови для розвитку її психіки, інтелекту, емоцій, вміти спокійно ставитися до часових періодів регресу – все це є невід’ємними рисами даного стилю [1, с. 4].

Якщо раніше, на попередніх етапах історії, правовий статус дитини поглинався в той чи іншій мірі правовим статусом батьків, то на сьогодні є характерним визнання правового статусу неповнолітніх як самостійної величини, яка в певній мірі формує правовий статус батьків. Зазначена тенденція пов’язана з впливом норм міжнародного права та специфікою гуманізації розвитку законодавства присвяченому правовому статусу дитини.

Список використаних джерел:

1. ДеМос Л. Психоистория. – Ростов-на-Дону // Феникс, 2000. – 84 с.

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Борох А.Ю.

студент,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ТРУДОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

В умовах сьогодення досить активно відбувається розвиток правовідносин у різних сферах суспільного життя. З огляду на це, необхідно постійно оновлювати нормативну базу з того чи іншого питання для забезпечення нормального функціонування правової системи в цілому. Таким чином, набуває актуальності тема удосконалення законодавства у сфері трудових правовідносин, адже останні врегульовані застарілими нормами Кодексу законів про працю України (далі – КЗпПУ) 1971 року, який затверджений ще за часів Радянського Союзу. Наявну проблему можливо вирішити шляхом прийняття Трудового кодексу України (далі – ТКУ), який би врахував всі реалії сучасності.

Слід зазначити, що доцільність укладання нового кодифікованого акта обумовлена наявністю великої кількості законів та підзаконних актів у сфері трудового права, які часто суперечать один одному, а також неодноразовим внесенням змін до КЗпПУ. Крім того, застаріле законодавство України та чинність окремих положень актів влади СРСР в частині, що не суперечить Конституції України, призводить до колізій та прогалин при регулюванні трудових правовідносин.

При дослідженні було встановлено, що багато науковців у своїй діяльності висвітлювали тему необхідності реформування трудового законодавства з відповідністю його сучасній соціальній та економічній ситуації в державі, зокрема А. В. Биков, Л. О. Золотухіна, К. Ю. Котляревська, А. О. Мовчан, Г. В. Назарова, А. Г. Ніколенко, П. Д. Пилипенко, О. Г. Серeda тощо.

Дискусія з приводу необхідності прийняття ТКУ ведеться протягом всього часу незалежності нашої держави. Робота над ним почалася у 2001 р. і здійснювалася за підтримки Міжнародної організації праці.

Верховна Рада України прийняла в першому читанні 5 листопада 2015 року проект ТКУ № 1658 від 27.12.2014 (доопрацьований – 20.05.2015). Влада позиціонувала проект ТКУ- документ, що ляже в основу реформи трудового законодавства, – як такий, що відповідає найкращим міжнародним стандартам у галузі трудових відносин. Водночас, на переконання представників опозиції та громадськості, окремі положення нового Кодексу суперечать ст. 22 Конституції України, що забороняє звуження змісту та обсягу прав і свобод під час створення нових нормативно правових актів [1].

При опрацюванні проекту ТКУ було встановлено, що його зміст включає в себе як позитивні, так і негативні новели у порівнянні з КЗпПУ по відношенню до становища працівників у відносинах з роботодавцем.

Так ст. 58 проекту ТКУ передбачає право на працевлаштування вперше без трудової книжки. У свою чергу в ст.44 зазначено, що « під час укладення трудового договору або пізніше сторони можуть домовитися про виконання працівником роботи вдома (надомну працю), якщо він має для цього необхідні умови, що відповідають вимогам охорони праці, пожежної безпеки і санітарії». Крім того, передбачається збільшення тривалості відпустки з 24 календарних днів до 28 календарних днів, а також нові її види (додаткова трудова відпустка за стаж роботи, заохочувальні) [2].

Крім того, до позитивного можна віднести такі моменти проекту: обов'язковість укладання письмових договорів; новий вид режиму робочого часу у вигляді його поділу на частини; строк позовної давності з трудових спорів продовжений з 3-х місяців до 1-го року; вводяться легальні визначення окремих понять (працівник, роботодавець, трудові відносини, робочий час тощо).

У той же час, проект не вирішує питань щодо залучення до праці осіб, визнаних обмежено дієздатними чи недієздатними, соціально не захищених верств населення, що значно ускладнюватиме застосування їх праці роботодавцями. У запропонованому документі взагалі відсутня глава XVI КЗпПУ «Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами, установами, організаціями», внаслідок чого буде знищено організаційно-правовий механізм захисту профспілками прав працівників [3, с. 77-78].

Положення ст.150 проекту ТКУ встановлює, що залучення до надурочних робіт не потребує згоди профспілки, а це у свою чергу може призвести до порушення прав працівника та прийняття односторонніх рішень роботодавцем. Неоднозначною є норма ст. 291 проекту ТКУ, відповідно до якої жінки можуть залучати до роботи в нічний час. Порушується конституційне право щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції нормою ст.30 проекту ТКУ, яка передбачає можливість роботодавця контролювати виконання працівниками трудових обов'язків, у тому числі шляхом використанням технічних засобів.

Таким чином, Верховна Рада України просувається на шляху реформування трудового законодавства, зокрема у сфері його кодифікації, з метою гарантування належного функціонування трудових правовідносин в умовах сьогодення. В той же час, існуючий проект ТКУ потребує доопрацювання та уточнення, адже він дещо погіршує становище працівника порівняно з існуючим КЗпПУ. І останнє, виконання вимоги сучасності щодо прийняття Трудового кодексу України допоможе певною мірою перетворити декларативну норму ст. 1 Конституції України « Україна є суверенною, незалежною, демократичною, правовою, соціальною державою « на реальність.

Список використаних джерел:

1. Ніколенко А. Г. Реформування трудового законодавства в Україні [Електронний ресурс] // Веб-сайт Науково-технічних конференцій. – Режим доступу: conference.nuos.edu.ua/

2. Проект Трудового Кодексу // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

3. Назарова Г. В., Котляревська К. Ю. Організаційно-нормативні новації у регулюванні соціально-трудоких відносин в Україні [Електронний ресурс] // Національний вісник Херсонського державного університету. Випуск 14. Частина 1. – 2015 рік. – Режим доступу: http://ej.kherson.ua/journal/economic_14/20.pdf

Войтюк Д.Я.

аспірант,

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

«ГЕНДЕР» ТА «СТАТЬ»: ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Протягом останніх декількох років усе більшого поширення у сфері наукових знань набувають дискусії з питань гендерної політики та гендеру зокрема. Не виключенням є сфера трудової діяльності людини, де питання забезпечення рівності прав чоловіків та жінок постає особливо гостро. Річ у тім, що незважаючи на закріпленій у Конституції принцип рівності та наявність начебто усіх можливостей для вільного розвитку жіночої ініціативи, жінки виявляються менш захищеними у сфері праці, що робить їх низькоконкурентною робочою силою. Відтак важливим аспектом буденної практики українського суспільства є саме ліквідація нерівності між особами обох статей, що передбачає не лише створення рівних умов для розвитку особистості, але і умови для самореалізації індивіда без огляду на його статеву належність.

В основі гендерних досліджень лежить поняття «гендер», щодо визначення якого існує безліч концептуальних підходів. На жаль з огляду на недосконалість існуючої у сфері гендерної політики нормативно-правової бази, сьогодні досі відсутня не лише теоретична база щодо правових аспектів поняття «гендер», але й немає чіткої дефініції цього поняття, що має наслідком відсутність єдиного підходу застосування окресленої термінології, як і неможливість чітко визначити місце терміну «гендер» у юридичній науковій термінології.

Отож, що варто розуміти під поняттям «гендер» та яке його змістовне наповнення. Сучасне розуміння терміну «гендер» до наукового обігу у 1968 році ввів американський психоаналітик Роберт Столлер. Він запропонував використовувати для позначення соціальних та культурних аспектів статі поняття «рід», яке до того використовувалося лише для позначення граматичного роду та не пов'язувалося з біологічними характеристиками людини.

Аналіз наявних у науковій літературі тлумачень цього терміну, запропоновані такими вченими, як Д. Батлер, Дж. Річард Удрі, Р. Унгер, О.А. Вороніна, І.В. Костікова, дозволяє зробити висновок про багатоаспектність позначуваного поняттям «гендер» явища. Так, у сучасній науковій літературі

його використовують у кількох значеннях, а саме як соціально-рольову й культурну інтерпретацію рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки, на відміну від біологічної, як набуття соціальності індивідами, що народилися в біологічних категоріях жіночої або чоловічої статей та як політику рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації. Згадані підходи до розуміння гендеру об'єднують те, що усі вони пов'язані із соціальною складовою.

Найбільш вдалим видається перший підхід, згідно з яким гендер формується через існуючу у суспільстві систему розподілу праці та наявні у ньому культурні норми, ролі і стереотипи. Вони певною мірою визначають види діяльності, здібності, професії, а також психологічні якості людей в залежності від їх біологічної статі. Тобто бути чоловіком або жінкою в цьому розумінні зовсім не означає володіти певними природними якостями, а виконувати певну роль у суспільстві. В сучасних соціальних і гуманітарних дослідженнях «гендер» використовується не як незмінна і універсальна конструкція, яка означає не річ або предмет, не сукупність речей або предметів, а комплексне переплетіння стосунків і процесів. Гендер репрезентує не біологічні чи фізичні розбіжності між чоловіком та жінкою, а те культурне і соціальне значення, яке суспільство надає цим розбіжностям.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» неодноразово використовує термін «гендерна рівність», «гендерно-правова експертиза», «гендерні дослідження», «гендерна культура», разом з тим, закон не наводить визначення самого терміну «гендер», що створює передумови для його різного тлумачення в процесі реалізації гендерної політики. На міжнародному рівні своє визначення поняття «гендеру» пропонує Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), яка тлумачить «гендер» як «соціально обумовлені ролі, моделі поведінки, діяльності, а також атрибути, які відповідне товариство вважає необхідними для чоловіків і жінок».

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що під гендером розуміється саме соціальна поведінка людини, яка зумовлена існуючими у суспільстві нормами та стереотипами. Це соціально-рольовий статус особи, що визначає соціальні можливості обох статей в освіті, професії та інших сферах життя. З іншого боку це своєрідна система цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що, визначається соціальними, політичними, економічними і культурними контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їхньої статі. Разом з тим, гендер стосується відносин між чоловіками та жінками в цілому та визначає соціальні ролі, що їх виконують особи обох статей у взаємозв'язку між собою, а тому з точки зору права, його слід тлумачити як впорядковану модель соціокультурних відносин, що зумовлює рівність юридичних та інших можливостей незалежно від статі особи.

Визначення поняття «гендер» через категорію статі зумовлює питання про те яким же чином ці два терміни співвідносяться між собою, адже на перший погляд вони начебто тотожні. Традиційно під статтю розуміють сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечують

відтворення потомства і дозволяють розрізняти чоловічі й жіночі особини, а також один із двох розрядів живих істот (чоловіків і жінок, самців і самок), що різняться за цими ознаками. Вочевидь, стать задається природно та залежить від фізіологічних особливостей людського організму.

Поняттям «стать» охоплюються біологічні, анатомічні та фізіологічні відмінності між жіночим та чоловічим організмами, що характерні людині від народження. Його слід вживати тільки щодо характеристик і поведінки, які впливають безпосередньо з біологічних відмінностей між чоловіками та жінками.

Тобто, поняття «стать» як наукова категорія охоплює строго біологічні характеристики, за якими розрізняються між собою і доповнюють один одного в процесі репродукції людські особини. Своєю чергою поняття «гендер» являє собою специфічний набір соціокультурних характеристик, які визначають соціальну поведінку жінок і чоловіків та їх взаємини між собою.

Годованець Ю.С.

аспірант,

Львівський національний університет

імені Івана Франка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ АМОРАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

У п. 3 ст. 41 КЗпП зазначається, що розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця може відбутися за вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи. Аналіз положень пункту 3 статті 41 КЗпП України та Закону України «Про освіту» дає підстави для висновку про те, що працівники, які виконують виховну функцію, – вчитель, педагог, вихователь – зобов'язані бути людиною високих моральних переконань та бездоганної поведінки [1]. Варто також наголосити, що Рекомендація ЮНЕСКО/МОП «Про становище вчителів», ухвалена 5 жовтня 1966 року спеціальною міжурядовою конференцією з питань статусу вчителів, визнає вирішальну роль вчителя у розвитку освіти, особистості, у формуванні суспільства в цілому та зазначає, що дисциплінарні заходи за порушення норм професійної поведінки повинні бути чітко визначені [2].

Застосування положень п. 3 ст. 41 КЗпП, передусім, ускладнене тим, що поняття «аморальний проступок» носить оціночний характер. Так, у пункті 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 9 від 06.11.92 «Про практику розгляду судами трудових спорів» зазначається, що при розгляді справ про поновлення на роботі осіб, звільнених за пунктом 3 ст. 41 КЗпП, судам слід враховувати, що розірвання трудового договору з цих підстав не є заходом дисциплінарного стягнення і тому вимоги статей 148, 149 КЗпП про строк і порядок застосування дисциплінарних стягнень на ці випадки не

поширюються. Разом з тим при вирішенні справ про звільнення з цих підстав суди мають брати до уваги відповідно час, що пройшов з моменту вчинення винних дій чи аморального проступку, наступну поведінку працівника і інші конкретні обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. За вказаною підставою можуть бути звільнені лише працівники, які займаються виховною діяльністю, наприклад, вихователі, вчителі, викладачі, практичні психологи, соціальні педагоги, майстри виробничого навчання, методисти, педагогічні працівники позашкільних закладів. Підставою для звільнення може бути не будь-який аморальний проступок, а такий, що не сумісний із продовженням виховної роботи. Звільнення у цьому випадку допускається як за вчинення аморального проступку при виконанні трудових обов'язків, так і не пов'язаного з ними (вчинення такого проступку в громадських місцях або в побуті). Крім того, звільнення не може бути визнано правильним, якщо воно проведено лише внаслідок загальної оцінки поведінки працівника, не підтвердженої конкретними фактами [3].

Згідно правової позиції Верховного Суду у справі від 11.02.2015 р. № 6-248цс14 [1], аморальним проступком є винне діяння, що суперечить загальноприйнятим нормам і правилам, порушує моральні устої суспільства, моральні цінності, які склалися в суспільстві, і суперечить змісту трудової функції, тим самим дискредитує службово-виховні, посадові повноваження відповідного кола осіб. Зокрема, аморальним слід вважати появу в громадських місцях у нетверезому стані, нецензурну лайку, бійку, поведінку, що принижує людську гідність тощо. На нашу думку, таке визначення навряд чи вирішить проблему власного розсуду та особистих переконань при оцінці аморальності вчинку та критеріїв сумісності чи несумісності його із продовженням виховної діяльності. Крім того, зважаючи на численну судову практику, Верховний Суд України мав би, в якості орієнтиру, навести більш розгорнутий перелік випадків аморальної поведінки працівників, які виконують виховні функції, несумісної із продовженням даної роботи.

У контексті досліджуваної проблеми, доцільно звернути увагу на Рекомендацію Генеральної конференції ООН із питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) про статус викладацьких кадрів установ вищої освіти прийняту 11 листопада 1997 р. у Парижі. У відповідності до п. 50. Рекомендації, звільнення як дисциплінарне стягнення застосовується до викладацького персоналу вищих навчальних закладів тільки за наявності обґрунтованих і достатніх підстав, що стосуються професійних норм поведінки, наприклад: систематичне невиконання посадових обов'язків, явна професійна непридатність; підробка або фальсифікація результатів наукових досліджень, серйозні фінансові порушення, сексуальні домагання або інше неправомірне поведінка щодо учнів, колег або інших представників академічної спільноти; або висловлювання серйозних погроз на їхню адресу, або отримання протиправної вигоди з навчального процесу, наприклад шляхом фальсифікації свідчень, дипломів і ступенів за грошову винагороду, сексуальні або інші послуги або шляхом вимагання з метою отримання сексуальних послуг або фінансових або інших матеріальних вигод від підлеглих або колег за збереження роботи [4].

Як стверджує О.В. Супрунюк, таке положення може слугувати достатньо переконливим напрямом для більш чи менш однакового судження про аморальність. На думку автора, національне трудове законодавство має містити подібну норму, яка виконуватиме роль орієнтиру для розуміння поняття аморального проступку, не претендуючи при цьому на його повноту та свободу тлумачення, враховуючи природну суб'єктивність такого тлумачення [5, с. 86].

У вищезгаданій Рекомендації ЮНЕСКО/МОП «Про становище вчителів» від 05.10.1966 р. закріплюється ряд гарантій у випадку застосування дисциплінарних стягнень до цієї категорії працівників. Зокрема, у п. 47 вказується, що дисциплінарне розслідування і прийняте на його підставі рішення може бути оприлюднене тільки на прохання зацікавленого вчителя, за винятком тих випадків, коли воно тягне за собою заборону займатися педагогічною діяльністю, або якщо це диктується міркуваннями, що стосуються захисту або благополуччя учнів. При виробленні дисциплінарних заходів та порядку їх застосування, необхідно консультиватися з учительськими організаціями (п. 49). На кожній стадії розгляду дисциплінарної справи кожному вчителю повинні бути забезпечені достатні гарантії, зокрема: (а) право бути поінформованим в письмовому вигляді про висунуті йому претензії і про підстави для цих претензій; (б) право на ознайомлення з усіма матеріалами по даній справі; (в) право на захист особисто або через представника за своїм вибором, з наданням вчителю достатнього часу для підготовки захисту; (г) право бути поінформованим в письмовому вигляді про вжиті у його справі рішеннях, а також про мотиви цього рішення; (д) право апеляції в чітко визначені компетентні інстанції (п. 50). Відповідні органи повинні визнати, що дисципліна та дисциплінарні гарантії дотримувалися б краще, якби справи, що стосуються вчителів, розглядалися за участю їхніх колег по професії (п. 51) [2].

Звичайно, зазначені положення носять рекомендаційний характер, проте можуть бути покладені в основу національного законодавства та практики в сучасних умовах. Зокрема, в Рекомендації ЮНЕСКО 1966 р. мова йде про необхідність розробки кодексу етики вчителя, який повинен сприяти забезпеченню престижу цієї професії. Прикладом реалізації наведеної Рекомендації слугує «Декларація професійної етики Всесвітньої організації вчителів та викладачів» прийнята на третьому міжнародному конгресі Всесвітньої організації вчителів та викладачів (Education International), що відбувся 25-29 липня 2001 року в Йомтієні, Таїланд [6]. Вирішення на національному рівні питання із прийняттям аналогічних кодексів повинна стати, на нашу думку, поштовхом для внесення змін і до трудового законодавства. Передусім, як видається, існує необхідність заміни у трудовому законодавстві поняття «аморальний проступок», яке складно піддається юридичному визначенню на поняття «порушення професійних вимог етичної поведінки». До того ж, із метою забезпечення наведених вище гарантій, слід однозначно визнати таке діяння дисциплінарним проступком. Проте, звільнення працівника, який виконує виховні функції за порушення професійної етики, пов'язаного з роботою чи безпосередньо з нею не

пов'язаного, повинно допускатися лише у разі, якщо такий проступок не сумісний із її продовженням. В той же час, зміст кодексу професійної етики вчителя чи викладача мав би містити широкий, але, очевидно, не вичерпний перелік порушень професійної етики, не сумісних із продовженням даної роботи рекомендаційного характеру. Остаточну оцінку порушень професійних вимог етичної поведінки, як таких, що не сумісні із продовженням виховної роботи повинен давати суд у сукупності з іншими обставинами справи.

Список використаних джерел:

1. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 11 лютого 2015р. № 6-248 цс 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/.../6-248цс14.doc
2. Рекомендации МОТ/ЮНЕСКО о положении учителей 1966г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>
3. Про практику розгляду судами трудових спорів // Верховний Суд; Постанова від 06.11.1992 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>
4. Рекомендация о статусе преподавательских кадров учреждений высшего образования, принятая 11 ноября 1997 г. на 29-й сессии Генеральной конференции ООН по вопросам образования, науки и культуры [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>
5. Супрунюк О.В. Компаративістсько-правове дослідження звільнення за аморальний проступок / О.В. Супрунюк // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. – Вип. 74. – 2014. – С. 81-89.
6. Декларация профессиональной этики Всемирной организации учителей и преподавателей, принятая на третьем международном конгрессе Всемирной организации учителей и преподавателей (Education International), состоявшемся 25-29 июля 2001 г. в Йомтиене, Тайланд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.moysosh10n.narod.ru/deklar.rtf

Дочинець А.М.

студент,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Розвиток світової економіки, якому характерні міжнародний розподіл праці й поглиблення процесів глобалізації, вимагає перегляду наявних процесів в економіці, зокрема й на ринку праці. Закриття підприємств, спад виробництва, зростання рівня безробіття в Україні спонукають до пошуків нових підходів до вивчення ринку праці, реформування національної системи регулювання зайнятості населення. Особливої актуальності набуває поширення нестандартних форм зайнятості, перспективи напрямів їх легалізації та механізми регулювання зайнятості населення в Україні.

Актуальність цього питання полягає в тому, що сьогодні зайнятість перебуває в центрі всіх аспектів економічного розвитку. Для більшості людей робота є практично єдиною можливістю забезпечити себе засобами до існування, основною формою реалізації себе як особистості.

Останніми роками дослідженню проблем розвитку соціально-трудоких відносин в умовах трансформації форм зайнятості приділено чимало уваги з боку як вітчизняних учених, так і зарубіжних, зокрема А. М. Колот, Ю. М. Куліков, О. Ф. Новікова, В. А. Сердюк, Р. П. Колосова, М. В. Луданик та ін.

Існує чимало різних варіантів класифікації зайнятості, пов'язаної з нестандартними формами, зокрема такі як: повна зайнятість за умов гнучких форм організації робочого часу; неповна зайнятість; тимчасові працівники; зайнятість на засадах вторинної зайнятості; зайнятість на основі договорів цивільно-правового характеру; надомна праця; праця за викликом; дистанційна зайнятість; позикова праця (лізинг персоналу, аутстафінг персоналу, аутсорсинг персоналу); неформальна зайнятість [1, с. 110].

Гнучкість нестандартних форм зайнятості дає змогу поєднувати роботу за найманням із виконанням сімейних обов'язків, підтримкою здоров'я. Виникнення нестандартних форм зайнятості можна розцінювати як вияв самоорганізації ринку праці, але є проблема правового поля.

Найпоширенішими видами нестандартної зайнятості на сьогодні є позикова праця та дистанційна зайнятість.

Позикову працю слід розглядати як особливий вид трудових правовідносин. При позиковій праці працівник, залишаючись оформленим в одного роботодавця, передається в розпорядження іншого. За сучасних умов у межах позикової праці виокремлюють аутсорсинг, аутстафінг та лізинг персоналу.

Аутсорсинг – це передання окремих (непрофільних) функцій підприємства зовнішній компанії, яка є спеціалістом у цій галузі, для обслуговування на тривалий строк. В Україні найчастіше зустрічається аутсорсинг бізнес-процесів, що передбачає передачу стандартизованих поточних операцій (приміром, обробка телефонних дзвінків клієнтів у спеціалізованих call-центрах, розміщених зазвичай у місцях із більш дешевою робочою силою) [2, с. 3].

Аутстафінг – це виведення працівників зі штату роботодавця-користувача і оформлення їх у штат іншого роботодавця (провайдера), при цьому працівники залишаються працювати на попередньому робочому місці і виконувати попередні обов'язки, а обов'язки роботодавця стосовно них виконує вже провайдер. Юридично це виглядає так: між працівником та агентством зайнятості укладається трудовий договір, виникають трудові відносини, в яких агентство є формальним роботодавцем працівника. Працівник направляє виконувати обов'язки до фактичного роботодавця, трудові відносини між ними не виникають, а прийняття на роботу, звільнення, виплату заробітної плати, вирахування та сплату податків здійснює агентство зайнятості. Між приватним агентством зайнятості та фактичним роботодавцем укладається цивільно-правовий договір про надання послуг.

Лізинг персоналу – вид запозиченої праці, за якого працівники відповідної кваліфікації та профілю тимчасово залучаються до виконання певних видів завдань (проектів) іншої компанії (фактичного роботодавця).

Експерти відзначають тенденцію зростання звернень українських компаній до послуг компаній-аутсорсерів – на початок 2010 р. найбільш популярними видами аутсорсінгу були ІТ-аутсорсінг (27%), юридичний (25%), бухгалтерський (20%), транспортний (12%) і кадровий (6%).

Незважаючи на швидке розповсюдження позикової праці, в Україні немає узгодженості поглядів соціально-трудоових суб'єктів на цю проблему. Якщо роботодавці сприймають таку працю позитивно, то профспілки бачать у ній загрозу трудовим правам працівників [3].

Профспілки України наголошують що працівники, зайняті на умовах запозиченої праці, мають гірші умови праці, зокрема нижчу заробітну плату, ніж основні працівники. Проте в деяких країнах на законодавчому рівні робляться спроби забезпечити рівність прав різних категорій працівників у сфері заробітної плати. В Італії, наприклад, закріплено обов'язок роботодавця виплачувати атипичним працівникам заробітну плату в тому самому розмірі, що і штатним співробітникам компанії.

До речі, новим Законом України «Про зайнятість населення» вперше зроблено спробу правового закріплення позикової праці в національному законодавстві. Необхідно зазначити, що норми Закону прописані таким чином, аби охопити забезпечення персоналу як у формі аутсорсінгу, так і формі аутстафінгу. Так, у ч. 1 ст. 36 Закону йдеться про діяльність суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва в працевлаштуванні, та інших суб'єктів господарювання, які здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців.

Таким чином, Україні необхідно законодавство про суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, та суб'єктів господарювання, які здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців, повинне містити положення про те, що працівники користуються тими самими індивідуальними та колективними правами, що й інші категорії працівників.

Дистанційна робота є новим видом зайнятості, формами вияву якого є мобільна дистанційна робота, кваліфікована та низько кваліфікована робота вдома. Основні переваги над звичайною зайнятістю: економія часу і грошей на проїзд до місця роботи, гнучкий графік роботи, можливість залучення до роботи людей з обмеженими фізичними можливостями, зниження безробіття.

Підприємства розвинутих країн масово впроваджують дистанційну зайнятість. Наприклад, компанія Telecom в Італії надала можливість персоналові семи своїх довідкових бюро працювати вдома, забезпечивши їх комунікаційним обладнанням. У Німеччині компанія платного телебачення Premiere установила лінії передавання інформації у квартирах співробітників, щоб персонал відповідав на службові дзвінки, не виходячи з будинку [4].

В Україні ринок віддаленої роботи розвинений поки що досить слабо. Згідно з неофіційними даними близько 1% усіх працівників виконують роботу

на дому. Офіційна статистика відсутня, оскільки дистанційна зайнятість перебуває в тіні.

Український ринок зайнятості поступово переймає зарубіжний досвід у різних аспектах, у тому числі запроваджується дистанційна зайнятість на офіційному рівні. Для її розвитку потрібно сформувати умови правового забезпечення і регулювання відносин дистанційної роботи.

Отже, законодавче визнання окремих видів нестандартної зайнятості – це перший крок у вдосконаленні законодавства про працю. У цьому напрямку державі належить здійснити низку заходів для заповнення прогалини правового регулювання нетипової трудової діяльності. Тим більше дослідження цих процесів в Україні засвідчили їх актуальність і масовість. Зволікання з вирішенням цієї проблеми може посилити напругу в соціально-трудовій сфері та негативно позначитися на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Іванова Л. В. Застосування нестандартних форм зайнятості на сучасному ринку праці / Л. В. Іванова, В. Г. Никифорова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Випуск 2(49), Ч. 1. – 2013 р. – С. 109-115.
2. Новак И. Нестандартная занятость в Украине: социальные риски и контр-стратегии профсоюзов [Електронний ресурс] / Б. Оверковский, И. Новак. – 22 с. – Режим доступу: <http://www.fes.kiev.ua> – Заголовок з екрана.
3. Робоча нарада щодо дій профспілок проти застосування нетипових форм праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3285%3A2010-09-28-10-31-54&catid=58%3A2009-07-30-20-01-54&Itemid=34&lang=uk – Заголовок з екрана.
4. Шимченко Л. А. Ринок праці в Україні: проблеми та складнощі реформування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Shimchenko.pdf

Різун Р.Л.

студентка,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

СТАБІЛЬНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Право розвивається із розвитком суспільного життя, саме тому воно має регулювати динамічні суспільні відносини. Принципи покликані відображати як властивості відносин у їх статичному стані, так і служити основою для формування нових приписів.

Відомим є принцип стабільності трудових відносин. Стабільність трудових відносин в першу чергу пов'язана із захистом від незаконного звільнення, що гарантоване статтею 43 Конституції України. Практична реалізація цього принципу пов'язана із зацікавленням працівника і роботодавця у стабільних правовідносинах [1].

Принципи правового регулювання трудових відносин – основоположні вихідні правила, що визначають природу регулювання відносин, які виникають з моменту укладення трудового договору між суб'єктами цих відносин; це ті вихідні ідеї, засади, положення, що обумовлюють прийняття нормативно-правових актів і їх основних положень [2].

У чинному КЗпП України не містить окремої норми про основні принципи правового регулювання трудових відносин. Розуміння основних принципів трудового права у нерозривному зв'язку з правами людини у сфері праці відповідає міжнародним стандартам та сучасним тенденціям розвитку міжнародного трудового права [3].

Україна є членом Міжнародної Організації Праці з 1954 року, внаслідок ратифікації Статуту МОП від 28 червня 1919 року. Відповідно до Декларації МОП основних принципів та прав у світі праці (ухвалена Міжнародною конференцією праці на її вісімдесят шостій сесії в Женеві, 18 червня 1998 року): Міжнародна конференція заявляє, що всі члени Організації, навіть ті з них, які не ратифікували вказані Конвенції, мають зобов'язання, що випливають вже з самого факту їхнього членства в Організації, дотримуватися, зміцнювати та реалізовувати добросовісно та відповідно до Статуту принципи що стосуються основних прав, які є предметом цих Конвенцій [4].

Частина I Європейської соціальної хартії (переглянута) від 3 травня 1996 року об'єднує разом права та принципи, щодо яких держави повинні взяти зобов'язання для їх здійснення. Хартія містить перелік прав з 31 права та принципів [5].

Людина, реалізуючи право на працю, вступає у трудові правовідносини, набуваючи статусу працівника. Для багатьох працівників заробітна плата є єдиним джерелом для існування і вони зацікавлені у тривалому характері цих відносин [6].

У тривалості і стабільності трудових відносин проявляється гарантія зайнятості працюючих. МОП у Рекомендації щодо припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця № 166 від 22 червня 1982 року закріплює гарантії проти застосування договорів про прийняття на певний строк, мета яких ухилитися від надання захисту, передбаченого Конвенцією 1982 року про припинення трудових правовідносин. Серед них – обмеження застосування договорів про прийняття на певний строк випадками, коли, враховуючи рід майбутньої роботи або умови її виконання чи інтереси працівника, ці трудові відносини не можуть встановлюватися на невизначений строк; визнання договорів про наймання на певний строк, що продовжувалися один чи декілька разів, договорами про прийняття на невизначений строк [7].

Україна, як держава – учасниця Конвенції № 158 МОП про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця від 22 червня 1982 року, ратифікована ВРУ 4 лютого 1994 року, реалізувала ці пропозиції, закріпивши у статті 23 КЗпП положення: строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених

законодавчими актами. Якщо після закінчення строку трудового договору трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не вимагає їх припинення, дія цього договору вважається продовженою на невизначений строк. Трудові договори, що були переукладені один чи декілька, за винятком випадків, передбачених частиною 2 статті 23, вважаються такими, що укладені на невизначений строк (Стаття 39 – 1 КЗпП) [8; 9].

Однією з головних гарантій і основою механізму, що сприяє стабільності трудового правовідношення, є обмеження підстав припинення трудових правовідносин з ініціативи роботодавця. Це означає, по-перше, підстави припинення трудових правовідносин не можуть встановлюватися нормативними актами, що мають меншу юридичну силу ніж закон; по-друге, у законах не можуть встановлюватися підстави звільнення з ініціативи роботодавця, в основі яких лежать об'єктивно зумовлені фактори.

Рекомендація МОП № 166 щодо припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року розвиває ці положення: крім зазначених у ст.5 Конвенції № 158 МОП, законною підставою для припинення трудових відносин не повинні бути вік і відсутність на робочому місці у зв'язку з проходження обов'язкової військової служби, виконання інших громадянських обов'язків. Зокрема, в ній закріплено, що трудові відносини з працівником не повинні припинятись у зв'язку з провинною, яка відповідно до національного законодавства або практики була б підставою для припинення трудових відносин лише одно- чи багаторазового повторення, якщо тільки роботодавець не зробив працівникові відповідного письмового попередження і якщо працівник надалі незадовільно виконує свої обов'язки після закінчення розумного строку, встановленого для виправлення становища [7].

Також стабільність трудових правовідносин забезпечується тим, що власник або уповноважений ним орган може змінити умови трудового договору лише за наявності на те згоди працівника, а розірвати трудовий договір – тільки за наявності підстав, передбачених законом [10]. Зокрема, законодавчі акти про працю забороняють вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором (ст. 31 КЗпП); переведення працівника на іншу постійну роботу допускається тільки за його згодою (ст. 32 КЗпП). З ініціативи власника або уповноваженого ним органу розірвання трудового договору можливе тільки з підстав, передбачених ст. 40, 41 КЗпП. Будь-яке розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з підстав, не передбачених законом, є незаконним. При цьому обґрунтованість намагань власника або уповноваженого ним органу розірвати трудовий договір підлягає попередньому контролю з боку профспілкової організації, членом якої є працівник (ст. 43 КЗпП) [9].

Таким чином, питання принципів трудового права є важливим, адже вони спрямовані на побудову громадянського суспільства, верховенства права, демократії в країні. В умовах ринкових перетворень суспільні відносини у сфері праці наповнюються новим змістом, змінюється їхній характер, з'являються нові відносини, які не знайшли правового регулювання саме тому важливість принципів важко переоцінити. Законодавство про працю України

спрямоване на формування стабільних трудових відносин, а відповідно – й на створення стабільних трудових колективів, що формуються з кваліфікованих працівників, які мають досвід роботи саме на даному підприємстві, установі, організації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: зі змінами. – Х.: Право, 2016. – 68 с.
2. Чорна К. П. Принципи правового регулювання трудових відносин, які закріплені в проекті трудового кодексу України [Електронний ресурс] / Науковий вісник Херсонського державного університету, випуск 4, том 2, 2015 – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo04/part_2/12.pdf
3. Паньков Д. А. Поняття та система принципів трудового права України [Електронний ресурс] / Актуальні проблеми держави і права, 2004 – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v22/150.pdf>
4. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці: міжнародний документ від 18.06.1998 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_260
5. Європейська соціальна хартія (переглянута): міжнародний документ від 03.05.1996 № ETS N 163 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_062
6. Жернаков В. В. Принцип стабільності трудового договору і стабільності трудового правовідношення [Електронний ресурс] / В. В. Юрченко // Трудове право. – 2012. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/469-trudove-pravo-jernakov-vv.html>
7. Рекомендація щодо припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця N 166: міжнародний документ від 22.06.1982 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_276
8. Конвенція МОП N 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року: міжнародний документ від 22.06.1982 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_005
9. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
10. Мельник К. Ю. Стабільність та змінюваність трудових правовідносин / К. Ю. Мельник // Право і Безпека. – 2010. – № 4. – С. 203-206. – Режим доступу: buv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_4_46

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бабінська А.В.

аспірант,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Організація роботи в органах прокуратури складається з комплексу заходів, які безпосередньо спрямовані на раціональний розподіл праці, створення належних умов для реалізації продуктивної роботи та підтримку організаційного порядку, а також повсякденну процесуальну та непроцесуальну діяльність прокурора-керівника, пов'язану з розподілом перед підлеглими працівниками прокуратури конкретних завдань, у тому числі з подальшим контролем за їх виконанням і оцінкою ефективності здійсненої роботи.

Організація роботи та управління в органах прокуратури є важливим складовим елементом роботи прокуратури в цілому, як цілісної системи, це вбачається не тільки у Законі України «Про прокуратуру» [1], а ще й у наказах, інструкціях, вказівках, інформаційних листах та інших офіційних відомчих документах Генеральної прокуратури України. Практика здійснення прокурорської діяльності свідчить про те, що належна організація роботи та управління є гарантованою запорукою ефективного функціонування органів прокуратури на всіх напрямках її діяльності.

Слід зазначити, що у наукових джерелах існує різне тлумачення терміну «організація». В одного боку його використовують для позначення певного конкретного об'єкта, що має чітко впорядковану внутрішню структуру та вважається цілісним комплексом взаємозалежних елементів та як особливий функціональний зв'язок з зовнішнім оточенням [2, с. 43]. Головним прикладом є система органів прокуратури в цілому на чолі з Генеральним прокурором України.

Варто звернути увагу, що на практиці поняття «організація» втілює своє значення у діяльності щодо впорядкування, оптимізації роботи певного колективу працівників, їх спільної діяльності, основна мета якої максимальна економія робочого часу направленою на отримання оптимальних результатів від здійснення такої роботи [4, с. 23].

Стосовно організації роботи в системі органів прокуратури України – це, перш за все, вжиття організаційно-управлінських рішень, які чітко спрямовані на виконання покладених на органи прокуратури завдань, які визначені Конституцією України [3], Законом України «Про прокуратуру» [1] та

галузевими наказами Генерального прокурора України по кожному напрямку прокурорської діяльності.

Розглядаючи організацію роботи в системі органів прокуратури у більш широкому значенні, перш за все як певний комплекс заходів, спрямованих на впорядкування прокурорської системи в цілому та її структурних підрозділів, а також як творчу діяльність посадових осіб прокуратури по впорядкуванню та оптимізації прокурорської праці, важливо усвідомити те, що організація роботи не можлива без забезпечення належного управління в органах прокуратури.

Згідно з ст. 15 Закону України «Про прокуратуру» [1] Генеральний прокурор України спрямовує роботу органів прокуратури та здійснює контроль за їхньою діяльністю, видає обов'язкові для всіх органів прокуратури накази, розпорядження, затверджує інструкції та положення, здійснює інші управлінські функції, зокрема визначає затверджує структуру і штатну чисельність підпорядкованих органів прокуратури, відповідно до законодавства визначає порядок прийняття, переміщення та звільнення прокурорів тощо.

Практичне значення цього питання проявляється у тому, що організації та управлінню в органах прокуратури України присвячено галузевий наказ Генерального прокурора України № 1гн від 26.12.2011 року [5], яким визначено основні засади діяльності єдиної системи органів прокуратури України щодо виконання покладених на них завдань і функцій. Особливості організації роботи органів прокуратури з окремих напрямів визначені в галузевих наказах, у яких відповідно до чинного законодавства конкретизовані завдання і пріоритети прокурорської діяльності, предмет нагляду, приводи, підстави та періодичність проведення перевірок, повноваження різних ланок прокурорської системи, критерії оцінки їхньої роботи. Особливості діяльності спеціалізованих прокуратур та прокуратур міст з районним поділом визначені також окремими наказами Генерального прокурора України.

Можна зробити висновок, що наразі існує необхідність запровадження спеціального принципу управління в органах прокуратури – принципу збалансованості. Оскільки практика минулих років, а саме формалізм, зайвий паперообмін, заорганізованість системи в цілому, застосування аспектів бюрократичного стилю та методів керівництва є найбільшими негативними чинниками у здійсненні швидкого та якісного реформування у частині функціонування органів прокуратури України.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ: редакція від 12 травня 2016 р. / Верховна Рада України – Режим доступу до текст.: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
2. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; За ред. Н. П. Осипової. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: редакція від 30 вересня 2016 р. / Верховна Рада України – Режим доступу до текст.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Тарасюк Г. М., Шваб Л. І. Планування діяльності підприємства. Навч. посіб. – К.: Каравела, 2003. – 432 с.

5. Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України: Наказ Генерального прокурора України № 1-гн від 26.12.11 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id

Бабяк Н.В.

аспірант, викладач,

Львівський державний університет внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ВІДНОСИНАХ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку світової спільноти проблема прав і свобод людини є однією з найактуальніших. У цьому напрямку прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів, котрі визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод є головним обов'язком демократичної держави. Зокрема в Преамбулі до Загальної Декларації прав людини закріплено положення про те, що визнання рівних та невід'ємних прав громадян є основою їх свободи і справедливості.

Ці ідеї знайшли відображені й у Конституції України [1], згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Саме закріплення за державою обов'язку забезпечення прав і свобод людини дає можливість, у випадку порушення останніх, звертатися до суду з метою їх захисту та поновлення, а також за компенсацією шкоди, завданої таким порушенням.

Зазначимо, що відшкодування порушених прав і свобод громадян України є одним із найважливіших інститутів сучасного вітчизняного права. Шкода, спричинена внаслідок порушення прав і свобод громадян у їх відносинах з органами державного управління і місцевого самоврядування має бути відшкодована у випадках і в розмірах, установлених адміністративним законодавством.

Стосовно дій (бездіяльності), які підлягають відшкодуванню належать такі види діяльності, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності. Сьогодні ст. 162 Кодексу адміністративного судочинства України [2] надає повноваження суду при вирішенні адміністративного позову прийняти постанову про визнання протиправним рішення суб'єкта владних повноважень чи окремих його положень, дій чи бездіяльності, і про

скасування або визнання нечинними рішення в цілому чи окремих його положень.

Норми адміністративного законодавства обумовлені Конституцією, закріпили за громадянами право на відшкодування шкоди, заподіяної діями чи бездіяльністю органів держави, місцевого самоврядування та їх посадових осіб. В українському законодавстві передбачено два види шкоди, що підлягають відшкодуванню, це шкода матеріальна і шкода моральна. Згідно вимог адміністративного законодавства кожен громадянин має право на відшкодування за рахунок держави [3] чи органів місцевого самоврядування [4] матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Адміністративним законодавством передбачено, що матеріальне відшкодування здійснюється органами державного управління або органами місцевого самоврядування. Вимога про відшкодування збитків, що виникли в результаті незаконних дій (бездіяльності) державного органу, органу місцевого самоврядування або посадових осіб цих органів, може бути заявлено після набрання законної сили рішенням суду про визнання недійсним акту державного органу, органу місцевого самоврядування або посадової особи.

Процес реалізації відшкодування порушених прав і свобод громадян конкретизований у низці законів та підзаконних актів. Як зазначається у юридичній літературі, окреслена сфера адміністративного процесуального процесу будується на існуючому нормативному масиві [5]. Насамперед це: на рівні кодифікованого акта у Кодексі адміністративного судочинства України, який регламентує судовий порядок розгляду адміністративних справ, що виникають у сфері публічно-правових відносин та пов'язані з дією чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень, а також на рівні окремих (спеціальних) законів, якими регулюються питання практичної реалізації громадянами України права на відшкодування порушених прав і свобод.

Адміністративне законодавство України передбачає, що відшкодуванню підлягає також шкода, завдана життю і здоров'ю особи при виконанні нею трудових, службових обов'язків, а також якщо особа без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя іншої фізичної особи від реальної загрози для неї або рятувала від реальної загрози майно іншої особи, яке має істотну цінність.

Слід зазначити, що, на відміну від відшкодування матеріальної шкоди, відшкодування моральної шкоди є порівняно новим інститутом, адже раніше цивільне право колишньої тоталітарної держави такого способу захисту прав та інтересів громадян не передбачало. 31 березня 1995 р. Пленум Верховного Суду України прийняв постанову № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», яка була уточнена постановою Пленуму Верховного Суду від 25 травня 2001 р.

Найбільш гострою і складною є проблема визначення розміру відшкодування моральної шкоди в грошовій чи іншій матеріальній формі. Чинне законодавство фактично не регулює розмір відшкодування такого

збитку. Компетенція рішення цього питання надана суду. Тому виникає необхідність подальшої законодавчої розробки цієї проблеми.

Із набранням чинності Кодексом адміністративного судочинства України розглядаються справи щодо порушень прав громадян, які пов'язані з виборчими процесами. Вони здійснюються судами в порядку адміністративного судочинства [6]. Підставами для звернення до адміністративного суду у виборчих спорах є: захист особистих виборчих прав (всі справи за зверненням виборців, справи за зверненням учасників виборчого процесу щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій тощо); захист прав офіційних спостерігачів тощо.

Згідно Закону України «Про звернення громадян» [7], адміністративні суди зобов'язані розглядати звернення громадян внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності. Зважимо, що звернення громадян мають розглядати і вирішувати у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, що не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін розв'язати порушені в зверненні питання неможливо, то він може бути продовжений.

З метою підвищення ефективності розгляду звернень громадян необхідно на законодавчому рівні закріпити адміністративно-правовий механізм його забезпечення, зокрема, шляхом визначення адміністративної відповідальності посадових осіб за ухилення від виконання цього компетенційного обов'язку. Слід зазначити, що розмаїття нормативного матеріалу адміністративного законодавства певним чином забезпечує повноту регулювання процесу відшкодування порушених прав і свобод громадян у відносинах з органами державного управління і місцевого самоврядування. Однак значна кількість цього нормативного матеріалу має і певні недоліки. У більшості випадків цей нормативний матеріал носить відомчий, а іноді й формальний характер, у ньому відсутня деталізація загальної процедури відшкодування, обов'язковість вирішення питань у зверненні громадян відносно порушених їх прав і свобод.

Тому, на нашу думку, сприяти ефективному провадженню за зверненням громадян щодо відшкодування порушених їх прав і свобод має прийняття спеціального кодифікованого акта. Значну кількість норм, які містяться у відомчих актах, необхідно також уніфікувати, а важливі аспекти проваджень щодо розгляду звернень громадян закріпити на законодавчому рівні. Це стосується значної кількості питань: закріплення загальних правил розгляду звернень громадян; переліку процесуальних дій у справі за зверненням; строків адміністративного провадження; початок і закінчення адміністративного провадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72 – Ст. 2598.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: прийнятий Верховною Радою України 6 липня 2005 року № 2747-IV: офіційний текст зі змінами та доповненнями станом на 25 травня 2009 року. – К.: Форум, 2009. – 180 с.
3. Кузнецов А. Стягнення збитків, заподіяних державними органами / А. Кузнецов // ФПА АКДИ «Економіка і життя». – 2003. – Вип. 6, червень.
4. Ковріга О. Відповідальність органів місцевого самоврядування за неправомірні дії / О. Ковріга. – К.: Український центр правничих студій, 2001. – 302 с.
5. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / Е.Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 495 с.
6. Кальченко С. Особливості застосування положень кодексу адміністративного судочинства України щодо оскарження порушень виборчого законодавства / С. Кальченко // Юридичний журнал. – 2005. – № 11. – С. 67-73; № 12. – С. 88-94.
7. Закон України «Про звернення громадян» // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

Косова Е.В.

*кандидат економічних наук,
Класичний приватний університет*

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ

Важливим інструментом державного управління, що дає змогу досягти виконання зазначених завдань та зменшити кількість проблемних питань, пов'язаних з діяльністю органів державного і комунального сектору, є державний внутрішній фінансовий контроль.

Незважаючи на те, що системи державного внутрішнього фінансового контролю в різних країнах Європи мають певні відмінності, вони функціонують за єдиними (стандартними) організаційними підходами та понятійною базою, що містяться в *acquis communautaire* (розділ 28), а також базових документах Міжнародної організації вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI). Складовими зазначених систем у країнах ЄС є фінансове управління і контроль, внутрішній аудит та їх гармонізація на центральному рівні. На сьогодні система органів державного внутрішнього фінансового контролю в Україні лише частково відповідає вимогам ЄС.

Міністерство фінансів України створено у 1991 р. на базі Міністерства фінансів УРСР. Це головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, державну політику у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності, бухгалтерського обліку, випуску і проведення лотерей, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [1].

На відміну від міністерств фінансів більшості країн ЄС в організаційній структурі Міністерства фінансів України відсутній підрозділ (центральний директорат), який відповідає за гармонізацію фінансового управління і контролю та внутрішнього аудиту. Завданням цього підрозділу є надання міністру фінансів допомоги у визначенні напрямку, за яким повинна здійснюватися державна фінансова політика та вдосконалюватися система фінансового управління і контролю. Завданням централізованого підрозділу гармонізації внутрішнього аудиту є розроблення рекомендацій, інструкцій, методик проведення внутрішнього аудиту, а також надання внутрішнім аудиторам органів державного і комунального сектору консультацій з питань застосування відповідних стандартів. Крім того, підрозділ забезпечує створення надійної та сталої структури внутрішнього аудиту в органах державного управління.

Головне контрольно-ревізійне управління було створено у 1993 р. в результаті прийняття Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» [2]. Відповідно до Указу Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» Головне контрольно-ревізійне управління України реорганізовано у Державну фінансову інспекцію України, яку було утворено 23 квітня 2011 р. із розширенням повноважень органів державного фінансового контролю з контролю за дотриманням бюджетного законодавства, передбачених ст. 113 Бюджетного кодексу України.

28 жовтня 2015 р. на базі Державної фінансової інспекції постановою Уряду створена Державна аудиторська служба України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю [3]. Основними завданнями Державної аудиторської служби України є: реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю; внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері державного фінансового контролю; здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів; надання у передбачених законом випадках адміністративних послуг.

Таким чином, напрямком удосконалення діяльності Міністерства фінансів України є створення в організаційній структурі центрального директорату, який відповідає за гармонізацію фінансового управління і контролю та внутрішнього аудиту. Протягом функціонування України як незалежної держави створені у надрах СРСР контрольно-ревізійні управління еволюціонували у державну аудиторську службу, а акценти змістилися з наступного контролю у формі ревізій на попередній – аудит ефективності. Це відповідає євроінтеграційним прагненням України, оскільки однією з важливих ознак готовності країни – кандидата до вступу в ЄС є встановлення процедури відшкодування втрачених фінансів.

Список використаних джерел:

1. Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/page/polozhennja-pro-ministerstvo-finansiv-ukraini>
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-ХІІ {Назва Закону в редакції Закону № 5463-VI від 16.10.2012} [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>
3. Про утворення Державної аудиторської служби України: Наказ Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 868 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248594452>

Павліченко Є.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Донецький юридичний інститут
Міністерства внутрішніх справ України*

НАПРЯМИ ЗМІН ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Кожна країна має свою модель публічного управління та адміністрування, яка складається історично та враховує національні особливості. Україна обрала шлях європейської інтеграції, що потребує трансформації її моделі до європейської моделі публічного управління та адміністрування, яка характеризується розвиненою системою права та акцентуванням на виконавчо-розпорядчі функції. Зараз виникає необхідність в осмисленні моделі управління, які властиві країнам Європейського Союзу і пристосуванні до неї національної моделі публічного управління та адміністрування. Зараз в Україні триває складний процес поступового приведення законодавчого поля України до відповідності законодавчому полю Європейського Союзу, для спрямування нашого суспільства на дотримання європейських цінностей та забезпечення рівності України поряд з європейськими країнами.

Одним з основних наукових принципів є забезпечення випереджаючого характеру наукових досліджень, що означає необхідність передбачувати та обґрунтовувати не тільки розвиток процесів державотворення, але й процеси управління ними. Одним з важливих завдань науки публічного управління є постановка цілей, формування засад публічної політики, механізмів її реалізації в усіх напрямках суспільної діяльності, передбачення відповідних напрямів, завдань, технологій та необхідних ресурсів, застосування для цього технологій форсайту та стратегічного планування, а також розвиток методології виявлення та діагностування проблемних ситуацій у процесах державотворення, формування, реалізації державних стратегій та політик [3, с. 42].

Аналіз кризових ситуацій, в котрих перебувала Україна свідчить, що кризові ситуації впливали на перебіг реформування [1, с. 31]. Криза оголює проблеми, висвітлює шляхи їх вирішення, консолідує суспільство, актуалізує

необхідність її подолання. Президент України П.А. Порошенко на презентації «Стратегії 2020» розвитку держави підкреслював, що тільки реформи можуть оновити державу, яка не здатна відповідати на запити громадян. Альтернативою цьому є тотальний колапс [2]. Основною проблемою сучасної України є проведення системних реформ, від реалізації котрих залежить її надійне майбутнє.

Сьогоднішні та попередні наукові пошуки управління суспільством, в основу яких покладено забезпечення інтересів людини, обумовлюють об'єктивну необхідність запровадження перевірених у світі та часом основ управління суспільством, а саме розширення публічного управління.

Модернізація та розвиток інститутів, механізмів і моделей публічного управління є актуальною науковою та практичною проблемою для країн світу, а також для України, яка спрямовується до змішаної формації та солідаристичної цивілізації.

Становлення України як повноцінного конкурентоспроможного партнера у світовому цивілізаційному та формаційному просторі потребує наукового обґрунтування засад публічного управління. Публічне управління – це управління, що здійснюється на основі волевиявлення громади та реалізується суб'єктами, визначеними громадою, для задоволення потреб і досягнення цілей громади як об'єкту управління.

Наукове формулювання категорії «публічне управління» включає уточнення певних наукових понять. Публічне управління – здійснення сукупності раціональних (тобто запрограмованих і відокремлених за певними ознаками із можливих з урахуванням стану зовнішнього середовища) впливів на функціонування та розвиток колективу людей на основі програми управління та інформації про поведінку та стан об'єкта управління, спрямованих на підтримку, поліпшення та розвиток об'єкту управління для досягнення наперед визначеної сукупності цілей.

У сучасних умовах України, коли громадянське суспільство, публічна сфера, багато складових політичної системи ще не повною мірою сформувалися, саме публічна політика має стати єдиним виразником загальних інтересів усіх верств населення. Через формування публічної політики та її впровадження інституціональним середовищем публічного управління має формуватися солідарність між суспільством країни та державою як системою відносин, спрямованих на реалізацію цінностей суспільства та досягнення цілей публічною політикою.

Українське державне управління необхідно модернізувати за всіма складовими: 1) нормативно-правова система державного управління та місцевого самоврядування в аспекті укріплення законності; 2) суб'єкти державного управління, насамперед вищі органи державної влади в аспекті підвищення їх ефективності; 3) функції державного управління в аспекті їх відповідності сучасній моделі держави; 4) механізми, технології та інструменти державного управління в аспекті спрощення, демократизації, насичення досягненнями науково-технічного прогресу; 5) адміністративні послуги держави в аспекті їх гуманізації; 6) державного службовця в аспекті

перетворення в дійсного професійного та морального слугу народу; 7) людини в аспекті перетворення в активного громадянина [2].

Державна служба є основою державного управління. Створення професійної державної служби має виключне значення для країни з перехідною економікою. Цілі реформування, передбачені Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, не можуть бути досягнуті без професійних, добросовісних та етичних державних службовців.

Реформа державної служби передбачає поступове оновлення складу міністерств (до кінця 2017 року), поетапне реформування інших центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів (2018-2020 роки) і місцевих держадміністрацій (2019-2020 роки), а також утворення у другому півріччі 2016 р. команд фахівців з питань реформ у Секретаріаті Кабінету Міністрів України, визначених міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади.

Політична прихильність до реформування і лідерство є вирішальними для успішного планування та проведення реформи державного управління. Реформа є міжгалузеву і проводиться у цілісний та узгоджений спосіб, чого неможливо досягти без потужного політичного лідерства з достатніми повноваженнями та підтримкою Прем'єр-міністра України. З огляду на це Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України визначено відповідальним за координацію реформування державного управління. У складі Секретаріату Кабінету Міністрів України передбачається створення провідного структурного підрозділу з питань реформування державного управління, який буде забезпечувати супровід реформи та підтримку діяльності політичного керівництва і координації реформи. Штатна чисельність такого підрозділу становитиме від 10 до 20 державних службовців з відповідним рівнем професійної компетентності для забезпечення сталого процесу реалізації цієї Стратегії до 2020 року. Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та провідний структурний підрозділ з питань реформування державного управління також візьмуть на себе відповідальність за такі напрями реформи державного управління, як реформування державної служби та реорганізація центральних органів виконавчої влади [4].

Запровадження публічного управління як інституціональної системи управління суспільством солідаристичної цивілізації та змішаної формації потребує пошуку нового змісту і форм взаємодії людини і громади, громади і суспільства, суспільства і системи публічного управління, системи публічного управління і держави, інституцій та інститутів механізму держави і людини.

Список використаних джерел:

1. Голуб О.В. Криза в системі державного управління як стимул до суспільних реформ / Голуб О.В. // Становлення і розвиток української державності: зб. наук. пр. / МАУП. – 2014. – К.: ДП: «Видавн. Дім» «Персонал», Вип. 12 матеріалів 10 Всеукр. наук.-практ. конф. «Становлення і розвиток української державності: історія, сучасність, зарубіжний досвід». – С. 29-32.

2. Виступ Президента України на прес конференції « Стратегія – 2020» (Електроний ресурс). – Режим доступу:[www/president/ gov/ua/news\ 31291/ htm](http://www/president.gov.ua/news/31291/htm))

3. Бакуменко В.Д., Бондар І.С., Горник В.Г., Шпачук В.В. Особливості публічного управління та адміністрування: навч. пособ. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. – С. 42.

4. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р. – Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 роки.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Бутенко В.А.

студент,

Научный руководитель: Родионова Т.В.

старший преподаватель,

Одесский национальный университет

имени И.И. Мечникова

СОДЕРЖАНИЕ ВИЧ-ИНФИЦИРОВАННЫХ ЗАКЛЮЧЕННЫХ В ТЮРЬМАХ УКРАИНЫ

На протяжении всего периода развития в Украине эпидемии ВИЧ-СПИДа учреждения системы исполнения наказаний остаются местом, в котором фиксируется наибольшая заболеваемость ВИЧ-инфекцией, потому что там заключенным и осужденным намного сложнее контролировать риск инфицирования (из-за неосведомленности, практики незащищенных сексуальных контактов, полового насилия, низкого уровня профилактических услуг), а поэтому они являются самой уязвимой частью населения.

В силу важности данного вопроса, статус ВИЧ-инфицированных осужденных прямо или опосредованно, но регулируется рядом международных и национально-правовых нормативных актов. Так, пожалуй, одним из важнейших положений следует считать то, согласно которому в обращении с осужденными не допускается никакой дискриминации по признаку расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических и иных убеждений, национального или социального происхождения, имущественного положения, рождения или по другому признаку [1, п. 13]. К 1997 году в Украине заключенные по результатам обязательного тестирования всех лиц, поступающих в учреждения Пенитенциарной службы (тогда Департамент Украины по отбыванию наказаний), были сконцентрированы в двух учреждениях, что породило многочисленные проблемы, которые находили свое проявление в дополнительном ограничении их прав, в избыточной изоляции, в предвзятом отношении персонала к этой категории осужденных, то есть в фактической дискриминации по признаку заболевания. С 1997 года Украина, занимающая первое место в Европе по темпам распространения ВИЧ-инфекции, отменила практику тестирования на ВИЧ всех лишенных свободы лиц, аргументируя это тем, что такая процедура является дискриминационной и такой, что оскорбляет права человека. Сейчас анализ крови на наличие ВИЧ-инфекции осужденному делается исключительно по его желанию, а результаты такого анализа являются врачебной тайной. Такой подход полностью соответствует Рекомендации № К(98) 7 Комитета министров Совета Европы государствам-участникам

относительно этических и организационных аспектов здравоохранения от 8 апреля 1998, согласно которой «проверки на ВИЧ должны проходить только с согласия заключенных».

На сегодня в Украине ВИЧ-инфицированность не может быть фактором, ограничивающим права и обязанности арестованных и осужденных. Что же касается лиц, лишенных свободы, у которых обнаружен ВИЧ/СПИД, то они должны держаться в следственных изоляторах и уголовно-исполнительных учреждениях на общих основаниях [1, с. 47].

Несмотря на такой демократичный подход, статистика по показателям наличия ВИЧ-инфицированных в метах лишения свободы не идет на спад, поэтому работники пенитенциарных органов должны принимать какие-то профилактические меры, чтобы, если не уменьшить процесс размножения ВИЧ-инфекции, то хотя бы приостановить его.

Группу специфических факторов, влияющих на распространение ВИЧ в учреждениях исполнения наказаний, составляют: сексуальные отношения между мужчинами без применения презервативов; употребление инъекционных наркотиков с использованием нестерильного инструментария; нанесение татуировок нестерильным инструментарием, насилие и т.д. И несмотря на то, что персоналом вводятся существенные запреты на эти действия, искоренить их полностью не удастся.

Соответственно, ВОЗ, Объединенной программой ООН по ВИЧ/СПИД и другими агентствами ООН был предложен определенный комплекс мер, которые должны принять администрации пенитенциарных систем стран мира, чтобы снизить риски заболевания. В «Руководящих принципах ВОЗ по ВИЧ-инфекции и СПИДа в тюрьмах» ВОЗ настоятельно рекомендовала администрации пенитенциарных учреждений использовать практику распространения презервативов. В настоящее время она распространена в широком кругу пенитенциарных систем, включая Украину (через посредничество общественных организаций) [2, с. 21].

Относительно проблемы предупреждения инфицирования ВИЧ через употребление осужденными инъекционных наркотиков можно выделить следующие мероприятия: распространение в местах осуждения стерильных игл и шприцев; распространение дезинфицирующих средств. По мнению экспертов ВОЗ и соответствующих структур ООН, эти действия являются одними из самых эффективных по уменьшению инфицирования осужденных. Ряд исследований подтверждают значительную распространенность инъекционных наркотиков в местах лишения свободы Украины, однако пока в тюрьмах системно не действуют программы, направленные на уменьшение вреда от их употребления. В учреждениях исполнения наказаний Украины дезинфицирующие средства распространяются исключительно через программы, реализуемые на их базе общественными организациями, соответственно, это происходит бессистемно и охватывается незначительное количество учреждений исполнения наказаний [3].

Также важным моментом профилактики заболевания является то, что администрация учреждений исполнения наказаний обязана обеспечить арестованным и осужденным доступность обследования на ВИЧ. В каждом

учреждении исполнения наказаний приказом начальника учреждения назначается медицинский работник (врач), который отвечает за проведение предтестового и послетестового консультирования, которое заключается в том, чтобы на основе разработки рекомендаций по организации предтестового и послетестового консультирования лица, обладающие достаточными навыками и знаниями, обеспечили осужденное лицо информацией такого вида и в таком объеме, чтобы это дало ему возможность принять решение о целесообразности тестирования на ВИЧ (предтестовое консультирование), а также проведении консультаций после тестирования на ВИЧ для предупреждения неадекватного поведения осужденного, как при отрицательном, так и при положительном результате тестирования. Администрация учреждений исполнения наказаний обязана обеспечить конфиденциальность сведений о лицах, которые являются ВИЧ-инфицированными.

После установления диагноза ВИЧ-инфекции врачом-инфекционистом совместно с медицинским работником медицинской части УИН, который отвечает за пред- и послетестовое консультирование, определяются показания для назначения антиретровирусной терапии и принимаются меры, предусмотренные Порядком взаимодействия учреждений здравоохранения, территориальных органов внутренних дел, учреждений исполнения наказаний и следственных изоляторов в части обеспечения последовательности диспансерного наблюдения за ВИЧ-положительными лицами, осуществления клиничко-лабораторного мониторинга за течением болезни и проведения антиретровирусной терапии, утвержденным приказом Министерства здравоохранения Украины, Министерства внутренних дел Украины и Министерства юстиции Украины от 05. 09. 2012 [5, 2. п. 10].

Особого внимания заслуживает то положение, что осужденные, у которых наступают последние стадии заболевания, требующие специализированного ухода, по решению суда могут быть освобождены от дальнейшего отбывания наказания. Согласно приказу МЗО и Министерства юстиции Украины «Об утверждении порядка организации предоставления медицинской помощи осужденным к лишению свободы» от 15.08.2015 года, к ним относится и ВИЧ/СПИД в четвертой клинической стадии.

Таким образом, можно сделать вывод, что в настоящее время Украина занимает достаточно демократическую позицию относительно ВИЧ-инфицированных осужденных и пытается осуществлять определенные профилактические меры для того, чтобы их число уменьшалось. Но существует ряд проблем, которые мешают делать это эффективно. Например, недостаточное финансирование из бюджета, из-за которого нет возможности обеспечить больных нужными лекарственными препаратами и дезинфицирующими средствами, произвол и безразличие работников органов пенитенциарной службы и многое другое, над чем еще стоит работать, чтобы добиться определенного результата.

Список использованных источников:

1. Європейські в'язничні правила. Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032/
2. Степанюк А. Х. Уголовно – исполнительное право Украины: учебник / А. Х. Степанюк. – Харьков: Право, 2006. – 255 с.
3. ВИЧ/СПИД в местах заключения: сб. метод. пособ. для разработчиков политики, администрации тюрем, тюремного персонала и медико-санитарных работников в местах заключения / [под ред. С. В. Ваньковского]. – Нью-Йорк: [б. и.], 2009. – 154 с.
4. Проблема наркомании в тюрьмах и меры по снижению вреда: доклад о положении дел. – Копенгаген: Европейское региональное бюро ВОЗ, 2005. – 33 с.
5. Приказ Минюста и МЗО Украины «Об утверждении порядка организации предоставления медицинской помощи осужденным к лишению свободы» от 15.08.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14/para306#n306>

Гоголь Є.С.

студентка,

Науковий керівник: Родіонова Т.В.

старший викладач,

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК

Праця – це основна умова людського існування і, безумовно, серед заходів виправного впливу на засуджених вона займає особливе місце. Протягом тривалого історичного періоду проблема трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі не була в юридичній науці предметом глибокого і всебічного аналізу. Але для багатьох держав світу, в тому числі для України, характерною є проблема застосування праці ув'язнених радше як засіб покарання, а не засіб забезпечення їх можливості адаптуватись до життя на волі після звільнення, хоча одним із найважливіших аспектів повернення колишніх ув'язнених до суспільного життя є їх спроможність брати участь у суспільному виробництві.

Важливість та актуальність цієї теми дослідження підтверджується тим, що на даний час порядок, підстави і форми залучення до праці засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, сформульовані в міжнародних правових актах по поводженню із засудженими. Так, у ст. 8 Міжнародного пакту про цивільні і політичні права (1966 р.) підкреслюється, що робота або служба осіб, які знаходяться в місцях позбавлення волі за законним вироком суду, не відноситься до примусової або обов'язкової праці [1, ст. 8]. Європейські в'язничні правила встановлюють, що характер роботи, що надається, повинен підтримувати або розвивати навички, які дозволять ув'язненому заробляти собі на життя після звільнення [2, п. 26].

Зміни, які відбулися в діючому національному кримінально-виконавчому законодавстві, введені Законом України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України, щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р., розширили права та законні інтереси засуджених в рамках статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) щодо надання їм «права працювати», тим самим звільнивши їх від «обов'язку працювати». В результаті чого, на думку багатьох дослідників, було встановлено негативні наслідки практичного застосування норм статті 118 КВК України в частині організації праці засуджених до позбавлення волі. Тож, на наш погляд, варто розглянути це питання детальніше.

І справді, в Конституції України закріплено, що засуджені особи користуються всіма правами, що і громадяни України, крім обмежень, зазначених у вироку суду. З цього приводу у науковців існують різні точки зору на дану проблему. Одні схильні до того, щоб працю в цьому випадку розглядати як право, оскільки Україна прагне до гуманізації і укорінення більш демократичних поглядів на право. Інші ж вважають, що у даному контексті мова має йти про обов'язок, оскільки за такого підходу праця, у першу чергу, виступає засобом перевиховання, ресоціалізації особи та економічного відновлення завданої шкоди. Переважна більшість схиляється до того, щоб праця в даному випадку вважалась все-таки обов'язком, не дивлячись на те, що зміст міжнародно-правових актів та міжнародних стандартів, чітко встановлює, що праця засуджених не повинна бути примусовою. Так, О. Г. Пермінов посилається на те, що принцип обов'язковості праці засуджених не суперечить і міжнародним нормам, цитуючи Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями (МСП) у частині того, що всі засуджені зобов'язані працювати відповідно до їх фізичних можливостей [3, с. 183].

Також слід додати на користь підтвердження цієї думки, що Державна цільова програма реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р., визначає, що одним із напрямів реформування ДКВС України є створення умов для залучення засуджених до праці і відшкодування ними збитків, завданих злочином, та виконання інших майнових зобов'язань. Але нині діюча норма статті КВК України певною мірою суперечить основній меті програми, оскільки виникає питання, яким чином засуджених до позбавлення волі можна зобов'язати відшкодувати збитки, завдані злочином, та виконання інших майнових зобов'язань, якщо вони мають право не працювати?

У цілому подібною є спрямованість і Європейських пенітенціарних правил (ЄТП). Зокрема, вони пропонують розглядати працю в місцях позбавлення волі як позитивний елемент виправного впливу, професійної підготовки та адміністративного управління; ув'язненим має надаватися достатній обсяг суспільно корисної праці або, наскільки це доцільно, іншої цілеспрямованої діяльності із тим, щоб вони були зайняті нею протягом робочого дня [2, п. 26].

Звісно, заборона примусової праці – один із основних принципів демократії, закріплений у ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Міжнародна організація праці розуміє примусову працю як виконання роботи під погрозою будь-якого покарання (насильницького впливу). Водночас не вважається примусовою працею військова служба чи альтернативна служба (невійськова), а також робота чи служба, що виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і надзвичайний стан. Останнє визначення дає деяким фахівцям підстави для висновку, що «обов'язкова праця засуджених до позбавлення волі не може розглядатися як вид примусової праці» [4, с. 330].

Як негативний аспект того, що праця тепер визнається правом, а не обов'язком ув'язнених, слід відзначити й те, що єдиною формою «соціально-виховної та психологічної роботи» у випадках відмов від робіт із благоустрою було та залишається повторне «роз'яснення положень ст. 107, 108, 132, 133 КВК України та ст. 391 КК України про те, що відмова від виконання законних вимог адміністрації установи тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 391 КК України». З одного боку, адміністрацією установ виконання покарань не робляться спроби іншим чином мотивувати засудженого до участі в таких роботах, зокрема, шляхом перегляду їх видів з метою обрання більш прийнятних для даного засудженого, надання часу для переосмислення поведінки із залученням працівників психологічної служби, представників громадських організацій тощо [5, с. 82]. З іншого – держава несе тягар по утриманню даної категорії осіб. У нашій державі утримання ув'язнених відбувається за рахунок бюджетних коштів, і у разі якщо засуджена до позбавлення волі особа працює, з її заробітку держава відшкодовує потрачені на неї кошти в порядку регресу. Якщо ж засуджений відмовляється працювати, оскільки праця є правом, а інше майно та кошти у неї відсутні, то держава не має можливості витребувати понесені в результаті утримання збитки. Таким же чином засуджена особа не в змозі відшкодувати шкоду, заподіяну власним злочином, а тому потерпіла сторона не може відновити порушені права.

Також одним із негативних аспектів зміни обов'язку працювати на право є те, що адміністрації органів та установ виконання покарань зловживають цим. Так, правозахисники констатують, що часто засуджені працюють неофіційно, тобто юридично адміністрація зазначає, що засуджена особа відмовилася від праці, а фактично ця ж особа працює, не отримуючи ніяких коштів. Також правозахисні організації зазначають, що адміністрація установ у деяких випадках пропонує засудженим за певні преференції, наприклад, за обіцянку надати умовно-дострокове звільнення, письмово погодитись працювати без оплати. Крім цього, громадські правозахисні організації відзначають випадки роботи ув'язнених по 12 годин та навіть у дві зміни, при тому, що офіційно це не фіксується, що дає можливість адміністрації пенітенціарних установ заперечувати такі порушення нормування праці ув'язнених. Як наслідок, держава несе менші збитки по оплаті праці і отримує такий же результат, як і у випадку, коли це є обов'язком. Однак у

розглянутому випадку порушуються права засудженої особи, бо вона фактично притягується до примусової праці.

Проаналізувавши норми міжнародно-правових актів, міжнародну практику, норми національного законодавства, погляди науковців на ситуацію, яка скалалася на даний час в Україні, можна зробити висновок, що порядок регулювання праці засуджених до позбавлення волі у старій редакції КВК не суперечив міжнародним стандартам, не порушував права ув'язнених, тобто і так був достатньо демократичним, а зміна права працювати на обов'язок потягнула за собою більше негативних наслідків, ніж принесла користі. Тому, на наш погляд, доцільно було б переглянути рішення щодо наділення засуджених до позбавлення волі обов'язком працювати з метою їх соціального виховання.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Європейські в'язничні правила. Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032
3. Перминов О. Г. Проблемы реализации уголовного наказания: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08 / О. Г. Перминов. – Москва: Российский государственный университет нефти и газа им. И. М. Губкина, 2002. – 321 с.
4. Рыбак М. С. Ресоциализации осужденных к лишению свободы: проблемы теории и практики: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08 / М. С. Рыбак. – Саратов, 2001. – 450 с.
5. Зайцева Е. Н. Цели наказания и средства их достижения в исправительных учреждениях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Е. Н. Зайцева. – Краснодар, 1998. – 175 с.

Радзівілл А.В.

здобувач,

Київський університет права

Національної академії наук України

Науковий керівник: Костенко О.М.

доктор юридичних наук, професор, академік,

Національна академія правових наук України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КАТУВАННЮ В УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

В доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні з 16 лютого по 15 травня 2016, опублікованій у червні 2016 року управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), стверджується, що «незаконне утримання під вартою, тортури та поведження, що принижує гідність, залишається звичною справою в регіоні». Це вказує на те, що проблеми протидії та запобігання злочинам, пов'язаних з катуванням зараз набагато масштабніші, ніж до військового конфлікту на сході [1].

Відповідно до Конвенції ООН від 10 грудня 1984 року проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (далі – Конвенція), катування означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. Якщо порівняти наведене поняття із визначенням злочину катування, що закріплене у ст. 127 Кримінального кодексу України, то можна встановити, що в українському законодавстві термін «катування» розуміється значно ширше за рахунок розширення кола суб'єктів діяння [2].

Зокрема, за міжнародним правом такими суб'єктами можуть бути виключно офіційні особи, а за кримінальним кодексом України – будь-які особи, що, виходячи з аналізу судової практики, більшою мірою відповідає об'єктивно існуючим суспільним відносинам. При цьому, кримінальне законодавство України навіть не передбачає підвищення кримінальної відповідальності за катування у випадках його вчинення службовою особою, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком та прогалиною у законодавстві [3].

В нашій державі, нажаль, в межах правової системи залишається проблемою традиційне ставлення до прав людини, як до свого роду «факультативного» елементу у формуванні і функціонуванні системи кримінального правосуддя. Аналогічне ставлення переважає у суспільстві в цілому, коли будь-які, навіть дуже суворі заходи, вважаються обґрунтованими у боротьбі із злочинністю. Про високий рівень порушення прав людини свідчить той факт, що Україна посіла третє місце за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Водночас, це вказує не лише на проблемні питання в діяльності правоохоронних органів, а й на те, що скривджені особи не можуть знайти належного захисту в суді. За цих обставин особливо актуальним є формування надійних теоретико-методологічних засад дослідження європейського досвіду, аналізу умов, що сприятимуть реформуванню системи протидії катуванням в Україні відповідно до європейських стандартів, забезпечення незалежності та ефективності системи правосуддя, підвищення якості судових рішень відповідно до європейських стандартів [4].

Так, аналіз судової практики рішень українських судів засвідчив випадки, коли під час перевірки органами досудового слідства і місцевими судами не з'ясовувалися обставини та способи спричинення заявникові тілесних ушкоджень, а в постанові містилися лише посилання на те, що заявника не було піддано жорстокому поводженню.

Вироком Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 05 грудня 2011 року М. засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України до покарання у виді позбавлення волі строком на 11 років.

Ухвалою Апеляційного суду Запорізької області справу стосовно М. направлено на додаткове розслідування (КПК України 1960 року), оскільки ні органами досудового слідства, ні судом першої інстанції не було вжито в повному обсязі необхідних заходів для встановлення фактичних обставин вчинення вбивства потерпілої. При цьому, не було належним чином перевірено обставини спричинення тілесних ушкоджень М, якого затримано 16 травня 2008 року, а наступного дня, тобто 17 травня 2008 року, у нього виявлено тілесні ушкодження, які, з його слів, було заподіяно працівниками міліції. Наявність цих ушкоджень підтверджено висновком експерта та довідкою з травмпункту. В день написання М явки з повинною він був допитаний слідчим у якості підозрюваного, де заявив, що вбивства своєї матері не скоював, а обмовив себе внаслідок застосування до нього фізичного та психічного насилля. Про це свідчить і той факт, що М невинувато тривалий час утримувався в ІТУ, а не був після обрання йому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою переведений до СІЗО, а також неодноразово (12 разів) доставлявся до відділу міліції, де жодного разу слідчі дії не проводилися.

Крім того, під час досудового слідства не було перевірено і усунено протиріч між його показами та встановленими по справі фактами.

Враховуючи вимоги Європейського суду, Верховною Радою України було прийнято та введено в дію 20 листопада 2012 року КПК, що містить норми, направлені на викорінення практики катування осіб, які утримуються під вартою.

Так, відповідно до ст. 206 КПК України незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе:

- 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;
- 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою;
- 3) відсутність зволікання у доставлянні особи до суду.

Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письму заяву та:

- 1) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи
- 2) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи;
- 3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що в Україні законодавчо встановлені ознаки катування сформульовані занадто широко, що не сприяє точному його розумінню та призводить до помилок у

правозастосуванні. Хоча дефініція катування у ст. 127 КК України загалом відповідає його визначенню, що закріплене у Конвенції, проте потребує суттєвого уточнення з врахуванням інтерпретації катування Європейським судом з прав людини. Крім того, склад катування потребує невідкладного доповнення низкою кваліфікуючих ознак, що усуне існуючий дисбаланс у кримінально-правових санкціях. [5]

Список використаних джерел:

1. «ТЕБЕ НЕ ІСНУЄ». Свавільні затримання, насильницькі зникнення та тортури на сході Укарїни. AMNESTY INTERNATIONAL / HUMAN RIGHTS WATCH. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5044552016 UKRAINIAN.PDF>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
3. Михайленко Д. Г. Кримінально-правова характеристика катування / Д. Г. Михайленко // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 4: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/index.html>
4. Ахирська Н. «Абсолютна заборона катувань, як умова справедливого судочинства» // Віче. – Журнал. Наукова бібліотека. – № 22, листопад 2011.
5. Ягунов Д. В. Практика Європейського суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства) / Д. В. Ягунов; за ред. та вступ. сл. Й. Л. Бронза, Адвокат. об-ня «Одес. обл. колегія адвокатів», рец.: В. О. Туляков, О. К. Вишняков, М. І. Пашковський, Т. О. Анцупова. – О.: Фенікс, 2010. – 256 с.

Сарнавський М.О.

студент,

*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ ЯК МЕТОД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Кримінально-правова політика здійснюється за допомогою комплексу специфічних методів, провідне місце серед яких займає криміналізація суспільно небезпечних діянь. У кримінально-правовій науці теорія криміналізації визнається досить складною. Незважаючи на наявність численних теоретичних розробок, до теперішнього часу залишаються дискусійними питання щодо розуміння змісту та структури категорійного апарату криміналізації.

У сучасній доктрині кримінального права під криміналізацією пропонується розуміти процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність як злочинів [1, с. 73]. Криміналізація як метод кримінально-правової політики знаходить найбільш широке

застосування при прийнятті нового кримінального закону. Так, зокрема, у вітчизняній системі права цілісна система об'єктів кримінально-правової охорони законодавчо була закріплена у прийнятому 5 квітня 2001 року Верховною Радою України Кримінальному кодексі України. Здійснення подальшого процесу криміналізації обумовлюється необхідністю удосконалення чинного механізму кримінально-правового регулювання, що, у свою чергу, призводить до динамічного розвитку кримінального закону.

Необхідність кримінально-правової заборони породжується об'єктивними потребами суспільства. Форма її закріплення в законі повинна відповідати змісту діяння, вчинення якого забороняється. Неповнота врахування тих чи інших чинників, помилковий прогноз результатів криміналізації або недосконалість законодавчої техніки можуть призвести до двох протилежних, але однаково небажаних наслідків – прогалин у криміналізації або, навпаки, до її надмірності [2, с. 20, 21]. При цьому рівень вказаної небезпеки може бути мінімізовано за умови використання у ході законотворчої діяльності результатів наукових досліджень, у першу чергу, досягнень наук кримінального права, кримінології та соціології. При цьому, варто зазначити, що в останні роки спостерігається у цих науках підвищення інтересу до проблематики криміналізації та його спрямованість на поглиблене та якісне її вирішення. Так, прикладом досягнень у кримінально-правових дослідженнях цієї проблематики є науково обґрунтована доцільність криміналізації певних суспільно небезпечних діянь, що виникли або актуалізувались під впливом розвитку інформаційного суспільства [3], криміналізації посягань на інформаційну безпеку [4], на права щодо об'єктів інтелектуальної власності [5].

У законотворчій діяльності криміналізаційний процес має здійснюватись із особливою вимогливістю та відповідальністю, адже за результатами його проведення виникають кримінально-правові норми, пов'язані із встановленням найсуворішого виду юридичної відповідальності. З огляду на зазначене, необґрунтована або надмірна криміналізація може призвести до суттєвих негативних наслідків для людини, суспільства та держави. У цьому контексті вбачається доречним ще раз наголосити, що реалізація кримінальної відповідальності породжує певні небажані соціальні наслідки: негативне формування особистості тих, до кого застосовано кримінальне покарання, деформація міжособистісних відносин, порушення функціонування економіки та інших сфер суспільного життя тощо. Криміналізація ніколи не може розглядатися як абсолютне благо, вона завжди є жертвуванням одними інтересами суспільства заради інших, більш значущих. Тому встановлення кримінального покарання за певне діяння допустиме лише тоді, коли є підстави обґрунтовано передбачати, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права істотно перевищать невідворотні негативні наслідки криміналізації [6, с. 220].

Список використаних джерел:

1. Правова доктрина України: у 5 т. – Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – Х.: Право, 2013. – 1240 с.

2. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці / П.Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1. – С. 19-28.
3. Савінова Н.А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства України: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. – Київ: ТОВ «ДКС», 2012. – 342 с.
4. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монограф. / М.В. Карчевський; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – 528 с.
5. Харченко В.Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія / В.Б. Харченко. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 480 с.
6. Основание уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация. / Дагель П.С., Злобин Г.А., Келина С. Г., Кригер Г.Л. и др.; отв. ред.: Кудрявцев В.Н., Яковлев А.М. – М.: Наука, 1982. – 303 с.

Сероветник В.С.

курсант;

Шармар О.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАМАХУ НА ЗЛОЧИН

Актуальність дослідження проблемних питань кваліфікації різних видів замаху на злочин пояснюється необхідністю правильного застосування законодавства про кримінальну відповідальність, зокрема і в частині призначення покарання.

Метою статті є аналіз поняття замаху на злочин, його видів та надання пропозицій щодо правильного й ефективного застосування норм, які регламентують попередню злочинну діяльність.

Науковою розробкою цього питання займалися такі вчені як: М.Д. Дякур, О.О. Дудоров, Т.М. Данилюк, Д.Є. Дядько, В.Д. Іванов, О.Ф. Кістяківський, В.А. Клименко, М.І. Ковальов, А.П. Козлов, І.В. Красницький, Л.С. Щутяк та ін. Однак варто визнати, що попри досить детальну розробку даної проблеми в науковій літературі низка актуальних питань цієї теми залишаються невирішеними.

Авторами викладено результати комплексного кримінально-правового дослідження проблем кримінально- правової кваліфікації та відповідальності за замах на злочин. Проаналізовано законодавство про кримінальну відповідальність за замах на злочин в історико-правовому, порівняльно-правовому та формально-правовому аспектах. Досліджено поняття й ознаки замаху на злочин, а також критерії розмежування замаху на злочин від готування до злочину і закінченого злочину.

При дослідженні було розглянуто види замаху на злочин та їх ознаки. Досліджено підставу кримінальної відповідальності за вчинення замаху на злочин та особливості призначення покарання за замах на злочин.

При проведенні дослідження були запропоновані рекомендації щодо вдосконалення відповідних положень чинного Кримінального кодексу України. Згідно до Кримінального кодексу України стаття 13 звучить

1. Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу.

2. Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.

Було обґрунтовано необхідність внесення таких змін до чинного Кримінального Кодексу України: частину 2 ст. 13 викласти в такій редакції: Незакінченим злочином визнаються стадії готування до злочину та замаху на злочин. Відповідно до таких змін буде чітко визначено, що замах на злочин можна кваліфікувати як окрему стадію злочину. Тому вважаємо, що таке уточнення дозволить більш чітко встановити кваліфікацію стадій злочину.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон від 5.04.2001 № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Данилюк Т. М. Класифікація складів злочинів та її значення для встановлення моменту закінчення злочину / Т. М. Данилюк // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид.: зб. наук. праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – Вип. 3. – С. 280–288.

4. Дякур М. Д. Поняття, ознаки та аналіз складу замаху на злочин / М. Д. Дякур // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2006. – Вип. 348. – Правознавство. – С. 115–119.

5. Дякур М. Д. Відмежування замаху на злочин від готування до злочину / М. Д. Дякур // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 39. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – С. 532–537.

Терещенко А.О.

студентка,

Одеський національний морський університет

НАСИЛЬНИЦЬКЕ ДОНОРСТВО: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД ЗЛОЧИНУ

Прогрес у медичній сфері, поява нових прийомів, методів лікування, які у свою чергу підштовхують подальший розвиток як традиційних способів рятування життя та здоров'я людини, так і новітні технології, пов'язані з використанням крові людини, компонентів та препаратів на її основі.

Кров людини – це джерело її життя. Кров використовують безпосередньо для лікування або як сировину для виготовлення медичних препаратів, які можуть врятувати життя або покращити стан здоров'я людини. Ефективної заміни крові людини поки що не знайдено, тому в сучасних умовах вона є цінним дефіцитом.

Забезпечення суспільства якісною та ефективною медичною допомогою, безпечними для її життя та стану медичних послуг є однією з основних функцій держави. В Україні правовою основою цього виступає Конституція України.

Стаття 3 Конституції України регламентує, що «Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Актуальність даної теми полягає в тому, що насильницьке донорство крові передбачає як наслідок завдання шкоди здоров'ю донорові шляхом вчинення незаконних, небезпечних дій, а обов'язок держави – це захист та гарантія прав громадян, досягнення фізичного та психічного благополуччя, введення повноцінного життя, тривала соціальна активність. Питання державного управління та контролю у сфері охорони здоров'я й донорства крові та її компонентів на сьогодні залишається досить нагальним.

Об'єктом даного питання виступають суспільні відносини у сфері донорства й використання крові людини та її компонентів.

Предметом дослідження є склад злочину, передбачений статтею 144 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [2].

Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» у статті 46 зазначено, що донорство це здавання крові, її компонентів для подальшого використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях, яке може здійснюватися повнолітніми дієздатними фізичними особами добровільно [3].

Стаття 2 закону України «Про донорство крові та її компонентів» визначає, що донорство крові та її компонентів – це добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях.

Донором може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, який пройшов відповідне медичне обстеження і в якого немає протипоказань, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [4].

Склад злочину статті 144 ККУ «насильницьке донорство» складається з чотирьох елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Об'єктом насильницького донорства виступають суспільні відносини, які покликані охороняти життя та здоров'я особи.

Предметом даних суспільних відносин виступає кров живої, здорової людини, яку у подальшому використовуватимуть для незаконного лікування, виготовлення лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях.

Об'єктивна сторона характеризується лише діянням – вилученням у живої, здорової людини крові. Вилучити кров та її компоненти шляхом бездіяльності об'єктивно неможливо.

Вилучення крові – це її взяття з організму людини (донора) різним чином (через надріз чи проколання голкою вен) задля переливання до організму іншої людини, консервації тощо.

Способи скоєння насильницького донорства – насильницьким шляхом або шляхом обману (частина 1 статті 144 ККУ). Насильницьке вилучення крові передбачає застосування фізичного (удари, побої, викручування рук, зв'язування, заподіяння легких тілесних ушкоджень, зв'язування та застосування інших подібних дій) чи психічного (погроза застосування фізичного насильства) впливу на людину як донора крові. При вчиненні цього злочину насильство виступає як засіб примусити людину до здачі крові та її компонентів.

Обман – це навмисне повідомлення неправдивих відомостей донору або умисне замовчування фактичних обставин, які винний зобов'язаний був повідомити, та повідомлення яких мали б суттєве значення для донора. Обман може носити як активний характер, коли потерпілому повідомляють неправдиві відомості про певні факти, обставини, події, так і пасивний характер, коли навмисно замовчується юридично значима інформація тощо.

Обман також може стосуватися кількості крові, мети її вилучення або реципієнта, якому ця кров буде введена. Будучи обманутим, донор добровільно погоджується на вилучення в нього крові або її компоненти.

Законодавець не передбачає ще одну об'єктивну ознаку злочину як погроза застосування насильства.

Погроза – це різновид психічного насильства над особою. Вона являє собою висловлений у будь – якій формі намір завдати фізичної, матеріальної або іншої шкоди громадським чи особистим інтересам.

Погроза являє собою грубу, зухвалу обіцянку заподіяти яке – небуть зло, неприємність. Вона пов'язана з можливістю або неминучістю виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого -, чого-небудь [5, с. 265-268; 6, с. 819].

Злочин вважається закінченим з моменту насильницького чи обманного вилучення хоча б частки крові з організму людини. При доповненні статті «погрозою застосування насильства», то закінченим злочин можна вважати з моменту насильницького, обманного вилучення хоча б частки крові з організму людини або погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, незалежно від того, заволоділа винна особа кров'ю, її компонентами чи ні.

За насильницьке донорство суб'єктом злочину може бути медичний працівник, який може здійснювати вилучення крові, а також інші особи, які досягли 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел та наявність обов'язкової ознаки – спеціальної мети: застосування людини як донора та вилучення її крові для подальшого незаконного використання.

Всі дії стосовно правопорушення законодавства відносно насильницького донорства здійснюються навмисно [7, с. 469-470].

Розвиток донорства крові та її компонентів є важливою соціальною необхідною справою держави.

Стаття 27 Конституції України закріплює, що «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1].

Отже, аналізуючи вищевикладене, законодавець надає поняття тільки «донорства» та залишає без визначення поняття «насильницького донорства».

Аналізуючи чинне законодавство України про охорону здоров'я та донорство, склад злочину передбачений статтею 144 ККУ, пропонуємо розширити частину 1 статті 144 ККУ поняттям «насильницького донорства».

Так, під насильницьким донорством можна розуміти: «примусове вилучення крові та її компонентів у людини насильницьким, обманним шляхом, або з погрозою застосування такого насильства, небезпечним для життя чи здоров'я особи, для подальшого використання його як донора».

Список використаних джерел:

1. Конституція України – Відомості Верховної Ради (ВВР). – від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями).
2. Кримінальний кодекс України – Відомості Верховної Ради (ВВР). – від 5 квітня 2001 року № 2341-III (зі змінами та доповненнями).
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» – Відомості Верховної Ради (ВВР). – від 19 листопада 1992 року № 2801-XII (зі змінами та доповненнями).
4. Закон України «Про донорство крові та її компонентів» – Відомості Верховної Ради (ВВР). – від 23 червня 1995 року № 239/95-ВР (зі змінами та доповненнями).
5. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – [2-ге вид.] – К.: «Дакор», 2013. – 786 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2014. – 1240 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 5-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2010. – 1234 с.

Тищенко Є.В.

здобувач,

Інститут кримінально-виконавчої служби

Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПРОФІЛАКТИКИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У системі боротьби з наркотичною злочинністю профілактичному попередженню слід приділяти значну увагу. Адже «...можна лікувати людей, будуючи все нові й нові лікарні, а можна будувати в дитячих садках басейни й тим самим закладати основи міцного здоров'я дітей, які, ставши дорослими,

будуть менше хворіти...» [1, с. 354], так і державі простіше займатися профілактикою, та й дешевше, ніж витратити величезні кошти на розробку наукових засобів та методик лікування наркотичної залежності, боротьбу з незаконним обігом наркотиків. І тут доречно згадати відомий вислів Чезаре Беккарія: «Покарання за злочин не може бути визнано справедливим, поки для запобігання останнього закон не вжив найкращих заходів, доступних нації за даних умов» [2, с. 235], а також теза великого Вольтера про те, що запобігання злочинам є істинна юриспруденція в цивілізованому суспільстві [3, с. 103]. Профілактика наркоманії – це дуже важка багатопланова проблема, розв'язання якої можливо лише за тісної взаємодії та координації сил і засобів, задіяних у цій справі. Боротьба з наркотичною злочинністю – це міжнародна, міждержавна, міжнаціональна проблема. Усередині кожної держави вона повинна будуватися на основі науково розробленої, матеріально й концептуально обґрунтованої програми, що включає заходи політичного, соціального, економічного, медичного, морально-виховного та правового характеру.

Низка прийнятих за останні роки нормативно-правових актів і державних програм свідчить про зростання ролі профілактичних заходів боротьби з наркоманією. Водночас недостатня врегульованість питань, пов'язаних із профілактичними заходами в місцях позбавлення волі, наприклад – примусове лікування, помітно знижує ефективність протидії цьому явищу в суспільстві. У свою чергу, накопичений досвід профілактичних заходів боротьби з наркоманією обумовлює потребу в подальшому науковому аналізі зазначених питань та розробці концепції, яка могла б стати підґрунтям для створення підгалузі науки практичних засобів боротьби з цим соціально-негативним явищем.

О.М. Гумін наводить таке визначення «наркотизму» – сукупність суспільно небезпечних станів і діянь, що виявляються в злісному пияцтві (алкоголізмі), свідомому вживанні наркотиків або токсичних засобів без медичного призначення [4, с. 9]. Зазначена позиція автора співвідноситься з думкою російських колег. Так, Е. В. Міляєва, зазначає, що наркотизм – це сукупність суспільно небезпечних для суспільства дій, які виявляються у злісному вживанні алкогольних напоїв, а також у свідомому вживанні наркотиків і токсикоманичних речовин без лікарського призначення, незаконних операцій з ним, утягнення інших осіб у немедичне вживання таких засобів, а також умисне створення умов, які сприяють їх незаконному обігу [5, с. 37].

Таким чином, під наркотизмом у місцях позбавлення волі ми розуміємо – сукупність вчинених злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів на території органів та установ виконання покарань. Фахівцями ВООЗ ООН зроблено висновок: якщо частка наркоманів у структурі населення держави становить 7% і більше, – це свідчить про розвиток у суспільстві незворотних процесів дегенерації населення. За даними вчених, Україна фактично «переступила» кризову межу. Наведене свідчить, що генетична безпека народу і загалом – майбутнє нашої держави перебуває на стадії самознищення [6, с. 15].

Так, на найбільш ранній стадії (дозрівання, виникнення злочинного наміру) доцільно здійснювати заходи профілактики злочинів (виховні заходи, заходи примусу). Суть профілактики злочину полягає у діяльності держави й суспільства, спрямованої проти можливого, але ще не задуманого особою злочину. Створюється обстановка, що усуває шкідливі впливи на особистість і (або) забезпечує необхідне моральне формування його особистості, а також виправлення правопорушників.

Р.М. Павленко стверджує, що запобігання проявам незаконного нарковиробництва – це комплекс оперативно-розшукових, адміністративно-правових, кримінально-правових і кримінально-процесуальних заходів, спрямованих на те, щоб позбавити нарковиробників, які готуються до злочинної діяльності, можливості довести свій задум до кінця [7, с. 114]. Наприклад І. В. Баклан здійснила підрахунок та аналіз законодавчої й нормативно-правової бази України, що визначають заходи попередження незаконного обігу наркотичних засобів, і дійшла висновку, що, використання терміна «попередження» паралельно з терміном «запобігання», є обґрунтованим і доцільним. Термін «профілактика» прийнято вважати терміном медичного походження – який тлумачиться, як система заходів, спрямована на недопущення виникнення й поширення захворювань, на охорону й зміцнення здорового фізичного розвитку населення [8, с. 33–34].

З урахуванням значення понять «попередження» та «профілактика», необхідно зауважити, що в систему попередження злочинів входять різні види діяльності, але одним із основних прийнято вважати профілактику, правопорушень. Без профілактики не може бути попередження. Попередження злочинності як явище завжди передбачає ефективну профілактику конкретних злочинів [9, с. 339]. Профілактика за своєю суттю передбачає етап попереджувальної діяльності в сфері боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями у тому числі наркотизмом, пов'язаними з виявленням, усунення або нейтралізацією причин злочинності, умов, які сприяють їх учиненню.

З урахуванням законодавчих основ виправлення ресоціалізації засуджених необхідно здійснювати облік, нейтралізацію та усунення конкретних криміногенних чинників, які впливають на стан незаконного обігу наркотичних засобів в УВП. З цією метою необхідно забезпечити:

- правильність і точність визначення конкретних завдань виправлення і ресоціалізації;
- цілеспрямованість аналітичної і практичної діяльності УВП;
- врахування у процесі виправлення і ресоціалізації ефективності медико – психіатричної та психологічної допомоги;
- перекриття всіх можливих каналів надходження наркотичних засобів.

Ефективною умовою у перекритті каналів надходження наркотичних засобів є належне забезпечення процесу виконання та відбування покарань, а також єдність вимог, що висуваються до засуджених з боку всього персоналу кримінально – виконавчих установ.

Список використаних джерел:

1. Зайцев А. Дело по душе: Кто поможет найти его человеку? Нужны специалисты-психологи, социологи, но профессионалов, столь необходимых нам, практически не готовят / А. Зайцев // Известия. – 1988. – 3 мая.
2. О преступлениях и наказаниях; перевод с итальянского Ч. Беккариа / сост.: Юмашев М. Ю.; пер.: Маринин Ю. М., Черданцев Г. В. – 5-е изд., испр. и увелич. – М.: Стелс, 1995. – 304 с.
3. Криминология: учебник / Алимов С. Б., Антонян Ю. М., Бузынова С. П. и др.; под ред.: Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. – М.: Юристъ, 1995. – 512 с.
4. Гумін О. М. Проблеми боротьби з наркотизмом серед засуджених у виправно-трудових колоніях: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і криминологія; кримінально-виконавче право» / О. М. Гумін. – К., 1997. – 18 с.
5. Миляева Е. В. Предупреждение наркотизма в учреждениях уголовно-исполнительной системы: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Миляева Елена Владимировна. – М., 2002. – 201 с.
6. Музика А. А. Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів як злободенна проблема національної безпеки України / А. А. Музика, О. П. Горох // Протидія наркозлочинності: вітчизняний та міжнародний досвід співпраці правоохоронних та судових органів: матеріали Українсько-німецької науково-практичної конференції (м. Донецьк, 26-27 травня 2011 року). – Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 7–12.
7. Павленко Р. М. Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Павленко Роман Миколайович. – К., 2004. – 201 с.
8. Молодежь и наркотики: доклад исследовательской группы ВООЗ по злоупотреблению наркотиков среди молодежи / Женева, 22-28 октября 1971 г. – Женева: ВОЗ, 1974. – 59 с.
9. Аванесов Г. А. Криминология / Аванесов Г. А. – М.: Академия МВД СССР, 1984. – 500 с.

Топчий О.Ю.

викладач,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ**

Контрабанда як склад злочину розглядалась у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених: С.А. Гадойбоева, В.О. Владимірова, Ю.Г. Кісловського, М.П. Карпушина, О.М. Омельчука, О.В. Процюка, В.В. Сіленка, Ю.І. Сучкова та ін. Вагомий внесок у розробку окремих криміналістичних методик та визначення елементів криміналістичної характеристики зробили відомі вчені-криміналісти Т.В. Авер'янова, Ю.П. Аленін, О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гавло, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, Н.І. Клименко, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. На рівні дисертаційних досліджень здійснювалася також й розробка методики розслідування контрабанди

В.М. Шевчук або визначення особливостей доказування обставин учинення контрабанди Л.М. Білецька, М.І. Костін.

Об'єктом нашого дослідження є визначення основних елементів криміналістичної характеристики контрабанди. Предметом дослідження є удосконалення криміналістичної характеристики контрабанди.

Найбільш дискусійним у теорії криміналістичної характеристики є питання про якісний та кількісний склад елементів криміналістичної характеристики злочинів. Видатний вчений Л. О. Сергєєв одним з перших виділив такі її елементи: особливості способів і слідів певних видів злочину, обставини, що характеризують учасників злочинів, та їх злочинні зв'язки об'єктивний бік, час, місце і обстановку вчинення злочинів; об'єкт замаху та інші, а також взаємозв'язок вказаних чинників [6, с. 358].

На думку С. П. Мітрічева, «при вивченні методики розслідування окремих видів злочинів слід звертати увагу на типові ознаки, що мають криміналістичне значення на особливості даного виду злочинів, що виражаються у способах вчинення злочинів характерних слідах, професіональних і злочинних навиках злочинця, тобто на все те що є типовим загальним і включається у криміналістичну характеристику злочинів. Видова криміналістична характеристика повинна мати найбільшу кількість ознак, що мають криміналістичне значення». Отже, не розкриваючи загального поняття криміналістичної характеристики, дослідник визначив її зміст і назвав основні взаємопов'язані складові: спосіб вчинення злочину, сліди, що залишаються злочинцем, особа злочинця. При цьому автор наголошував, що цими елементами зміст криміналістичної характеристики не вичерпується, оскільки вона охоплює найбільшу кількість ознак, що мають криміналістичне значення [3, с. 29-30].

В. Г. Танасевич і В. О. Образцов виділили наступні елементи криміналістичної характеристики: а) спосіб вчинення злочину; б) обстановку вчинення злочину; в) умови охорони об'єкта від замаху (включаючи характеристику осіб, пов'язаних із забезпеченням недоторканності благ, на які вчинено замах); г) маскування, направлене на приховання слідів злочину і осіб, що його вчинили; д) особу злочинця і спосіб його поведінки до і після вчинення злочину [2, с. 18].

Своє бачення змісту криміналістичної характеристики запропонував В. К. Гавло, який виділив ситуацію, що виникла перед вчиненням злочину; спосіб злочину (підготовка, вчинення, приховання); слідчу реальну ситуацію, що склалася на момент порушення кримінальної справи; ситуацію розслідування на початковому етапі, на момент пред'явлення обвинувачення і після нього [2, с. 20].

До елементів криміналістичної характеристики С. І. Винокуров відніс типові ситуації вчинення злочину, спосіб вчинення злочину; слідчі (типові) ситуації; коло обставин, що підлягають встановленню на першочерговому етапі розслідування [2, с. 19].

З цього приводу О. Г. Філіппов до переліку основних елементів криміналістичної характеристики включив: а) безпосередній предмет злочинного замаху; б) спосіб вчинення і приховання злочину; в) обставини, при яких готувався і був вчинений злочин (час, місце, умови охорони об'єкта

і т.п.); особливості слідів, що залишаються злочинцем (механізм слідоутворення в широкому розумінні); особа злочинця і потерпілого (включаючи і мотиви злочину) [2, с. 21].

А. І. Баянов виділив п'ять елементів криміналістичної характеристики, зокрема – спосіб підготовки, вчинення і приховання злочину, предмет і наслідки злочинного замаху, особа потерпілого, особа злочинця, мотив і мета вчинення злочину [2, с. 21].

На думку Р. С. Белкіна, до криміналістичної характеристики повинні входити: характеристика вихідної інформації, система даних про спосіб вчинення, приховання злочину та типових наслідків його застосування; особу ймовірного злочинця та ймовірні мотиви і мета злочину; деякі обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка) [1, с. 12].

Ще більше коло елементів криміналістичної характеристики виділив І.П. Лузгін: а) типові способи вчинення і приховання злочинів, знаряддя злочину, що використовуються, послідовність дій; б) типові умови кримінальної ситуації (місце, час, погодні та інші умови); в) типові чинники, що детермінують вибір способів і умов підготовки, вчинення і приховання злочинів, мотив і мета діяння, г) стійкі особливості об'єкта (предмета) замаху, що впливають на підготовку, вчинення та приховання злочину; д) типові сліди та документи як матеріальні джерела інформації, особливості їх утворення, знищення, приховання, взаємні зв'язки слідів; е) найбільш ймовірні свідки; є) особливості особи злочинця, потерпілого, свідка, чинники, що впливають на формування їх показань і поведінки під час слідства; ж) характер і розмір збитків [2, с. 17].

Основними елементами криміналістичної характеристики О.Н. Колесніченко називає сукупність ознак, що визначають: а) спосіб підготовки, вчинення і приховання злочинів; б) місце, час, обстановку, знаряддя і засоби вчинення злочину; в) предмет замаху; г) особу злочинця; д) особу потерпілого; е) сліди злочину (в широкому розумінні) [19, с. 118].

І в останніх роботах учених-криміналістів немає єдиного погляду на елементи криміналістичної характеристики. Так, А. Ф. Лубін структурними елементами криміналістичної характеристики вважає: а) суб'єкти (суб'єктивні чинники); б) ситуацію (об'єктивні чинники); в) способи виконання злочинних дій; г) сліди злочину (джерела інформації) [2, с. 18]. М. П. Яблоков виділяє такі елементи криміналістичної характеристики: а) дані про спосіб вчинення злочину; б) дані про механізм вчинення злочину; в) обстановку вчинення злочину; г) дані про властивості особи як суб'єкта; д) дані про особу потерпілих [7, с. 34]. В. О. Образцов, виходячи з того, що злочин – це цілісна система діяльнісного типу, елементами криміналістичної характеристики злочину виділяє суб'єкт (суб'єкти), об'єкт впливу, мотив, мету, завдання, засоби досягнення мети, механізм (технологія) реалізації мети, результат злочину (наслідки і сліди) [4, с. 104]

Криміналістична характеристика контрабанди являє собою узагальнену інформаційну модель систематизованого опису типових, криміналістично значущих ознак, що мають істотне значення для з'ясування, розкриття, розслідування і попередження контрабанди.

Криміналістична характеристика контрабанди розглядає чотири її елементи: предмет безпосереднього посягання, спосіб вчинення злочину, слідову картину та особу злочинця.

Чинне законодавство України до предметів контрабанди відносить: 1) культурні цінності; 2) отруйні; 3) сильнодіючі; 4) вибухові речовини; 5) радіоактивні матеріали; 6) зброю (крім гладко ствольної); 7) боєприпаси; 8) спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації; 9) наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори; 10) фальсифіковані лікарські засоби.

За останні роки криміналістична характеристика злочинів посіла належне місце у науці і практичній діяльності з розкриття злочинів. Даний термін широко використовується в теоретичній, методичній та навчальній літературі.

Відносно визначення поняття криміналістичної характеристики злочинів то в наці немає єдиного поняття. Аналіз визначень криміналістичної характеристики злочинів дозволяє зробити висновок про існування трьох найбільш поширених підходів до її визначення через: 1) вказівку на зміст криміналістичної характеристики злочинів; 2) перерахування складових її елементів; 3) вказівки на її зміст і роль для теорії і практики.

Найбільш дискусійним у теорії криміналістичної характеристики є питання про якісний та кількісний склад елементів криміналістичної характеристики злочинів. Аналіз позицій науковців з даного питання показує, що більшість авторів називають 4-5 елементів, причому майже всі називають предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, особу злочинця, різні сліди та обставини вчинення злочину. Щодо інших елементів, то вони так чи інакше належать до об'єктивної оцінки події та можуть бути об'єднані в єдине поняття – «слідова картина» події злочину в найширшому її розумінні. Дійсно, обстановка, умови, причини, обставини тощо – все це сліди, тобто якісь зміни в матеріальному середовищі, які можна уявити як слідове середовище – «картину», причому вона включає сліди обстановки та умов, що передують злочину, і сліди безпосередньо злочину, що утворилися під час вчинення злочину й приховання його слідів [7, с. 33].

Таким чином, за висновками М. В. Салтевського, більшість авторів виділяють елементи, які можна звести до чотирьох основних: а) предмет безпосереднього замаху; б) спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; в) «слідова картина» в її широкій інтерпретації; г) особа злочинця [5, с. 287]. Проаналізовані структури криміналістичних характеристик, запропоновані останнім часом, також в основному виділяють елементи, які можна звести до чотирьох основних, виділених М. В. Салтевським та підтриманих деякими ученими (В. К. Лисиченком, П. М. Кубраком, В. К. Чаюком та ін.) [5, с. 264].

Отже, наведений перелік елементів криміналістичної характеристики злочинів не є вичерпним і повинен уточнюватися і поповнюватися у міру появи нових криміналістичних знань. Розроблені наукою криміналістики характеристики злочинів вже довгий час успішно застосовуються на практиці і є невід'ємною частиною методики криміналістики.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня / Р.С. Белкин // Российское законодательство и юридические науки в современных условиях: состояние, проблемы, перспективы. – 2000. – № 7. – С. 11-17.
2. Карнаухов О.В. Криміналістична характеристика, її місце у криміналістичному забезпеченні дізнання в справах про контрабанду / О.В. Карнаухов // Митна справа. – 2009. – № 1. – С. 16-21.
3. Митричев С. Методика расследования отдельных видов преступлений / С. Митричев // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1973. – № 10. – С. 28-38.
4. Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступлений / В.А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1986. – № 25. – С. 100-108.
5. Салтевский М.В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы / М.В. Салтевский // Специализированный курс криминалистики: учебник. – К., 1987. – С. 310.
6. Сергеев Л.А. Сущность и значение криминалистической характеристики преступлений. Руководство для следователей / Л.А. Сергеев. – М.: Юридическая литература, 1971. – 752 с.
7. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений / Н.П. Яблоков // Российское законодательство и юридические науки в современных условиях: состояние, проблемы, перспективы. – 2001. – № 4. – С. 33-39.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Ковтун Л.Ю.

магістр,

*курсант факультету підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції*

Науковий керівник: Амеліна А.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник начальника кафедри фінансових розслідувань,

Університет державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗБИРАННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність даної теми обумовлена стрімким розвитком технологій на сьогоднішній день, що дозволяє кожній людині, не залежно від матеріального стану, вільно користуватися цим у своєму житті, наприклад обмінюватися інформацією за допомогою соціальних мереж або ж здійснювати підприємницьку діяльність в електронному режимі та інше. Однак поряд з позитивним ефектом такого явища можна також констатувати й певні негативні наслідки, такі як спрощення та полегшення процесів, пов'язаних із вчиненням кримінальних правопорушень та знищення або приховання їх слідів. Це зумовлює потребу адаптувати правову систему до кіберпростору. Прийняття Кримінального процесуального кодексу України суттєво змінило процедуру збору доказів, однак невирішеним залишилось питання збирання та перевірки електронних доказів.

Електронні докази – це сукупність інформації, яка зберігається в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах [1]. Джерелами електронних доказів є електронні пристрої: комп'ютери, комп'ютерні мережі, мобільні телефони, периферійні пристрої, цифрові камери та інші портативні пристрої, в тому числі мережу Інтернет [2, с. 124].

Розгляд матеріалів кримінального провадження в суді на сьогодні майже не обходиться без електронної інформації яка надається сторонами в якості доказів, наприклад роздруківки матеріалів листування із соцмережі, або іншої інформація яка зберігається в електронному вигляді.

Практика свідчить, що у значній кількості випадків під тиском представників захисту в суді електронні докази не беруться до уваги [1].

Кримінальний процесуальний закон взагалі не регулює таке явище як електронні докази – лише письмові та речові, тому суди намагаються розглядати

електронні докази в якості письмових, якщо вони залучаються на паперовому носії. Оскільки відповідальність ґрунтується на винних діях конкретної особи, то найголовніша проблема – як достовірно ідентифікувати особу, яка створила і розповсюдила певний електронний документ, що може бути доказом. Також через відсутність базового обсягу знань у галузі інформаційних технологій та повноцінно сформованої методики збирання та використання електронних доказів доводиться залучати спеціалістів, вилучати велику кількість обладнання, а також витратити багато часу на їх пошук та фіксацію.

Таким чином консервативна традиційна система судочинства не завжди «встигає» за динамічним розвитком інформаційного суспільства й не пропонує учасникам суспільних відносин відповідних чітких та зрозумілих процесуальних інструментів, які б, з одного боку, надавали можливість учасникам судочинства повноцінно використовувати для захисту своїх прав та інтересів ті досягнення інформаційних технологій, які вони вже використовують в інших сферах суспільного життя, а з іншого боку, реально впливали на підвищення якості, ефективності та динамічності судочинства в сучасних умовах.

Змінити ситуацію на краще та забезпечити використання електронних доказів при здійсненні доказування у кримінальному процесі без необхідності проведення додаткових процесуальних дій та формування інших джерел доказів, що є досить дорогим та довготривалим процесом, можна шляхом зміни підходу до цього інституту. При цьому доцільно звернути увагу на досвід Німеччини та Франції щодо правового регулювання у вказаній сфері. Так, Німецький підхід до надання юридичної сили електронним документам на рівні із юридичною силою документів у паперовому вигляді полягає у побудуванні суворого порядку на базі регулювання використання криптографії з відкритим та закритим ключем, тобто доказова сила таких документів забезпечується наявністю електронного цифрового підпису. У Франції електронні документи отримали таке ж визнання юридичної сили, як і паперові з власноручним підписом без зв'язку із конкретним технологічним засобом [3].

Отже, узагальнюючи вищезазначене потрібно констатувати той факт, що методика збирання та перевірки електронних доказів у кримінальному процесі потребує значного вдосконалення. Враховуючи сучасні можливості криміналістики необхідно підвищити, принаймні, базовий рівень знань у галузі інформаційних технологій усіх осіб, які здійснюватимуть пошук і фіксацію та досліджуватимуть електронні докази. А також звернутися до міжнародного досвіду та надати електронним доказам такої ж самої сили, як і речовим доказам чи паперовим документам, прописуючи це саме в законодавстві не порушуючи при цьому балансу прав людини, конфіденційності, анонімності та безпеки держави і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Котляревський О. І. Комп'ютерна інформація як речовий доказ у кримінальній справі [Електронний ресурс] / Котляревський О. І., Киценко Д. М. // Режим доступу: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/crim/art70.html>

2. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження / Н. М. Ахтирська. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – С. 123–125.

3. Ницевич А. А. Электронный документ как доказательство [Электронный ресурс] / А. А. Ницевич – Режим доступу: <http://www.rtp.com.ua/4business/10>

Куцій М.С.

викладач,

Національна академія Служби безпеки України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКОГО ЗВ'ЯЗКУ В КОНФІДЕНЦІЙНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

З метою результативного вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) на засадах добровільності використовується інститут конфіденційного співробітництва з різними категоріями осіб (конфіденти) [1]. Науковці вітчизняних і зарубіжних правоохоронних відомств у своїх, переважно закритих, працях досліджували питання зазначеного співробітництва та використання сучасних технологій в ОРД. Зокрема, К.В. Антонов, П.П. Артеменко, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, А.Д. Безруков, М.М. Василина, В.О. Глушков, О.М. Джужа, Є.О. Дідоренко, В.Є. Марічев, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, В.Г. Пилипчук, І.А. Серебряков, І.В. Слюсарчук, І.Ф. Хараберюш, М.О. Шилін та ін.

Але, незважаючи на проведену вказаними й іншими авторами дослідницьку роботу, спрямовану на всебічне вивчення окремих аспектів діяльності негласного апарату, комплексне дослідження процесів правового та організаційного забезпечення зв'язку у конфіденційному співробітництві з використанням сучасної техніки, представниками вітчизняної правової науки не здійснювалось, що і визначає актуальність теми. В контексті з вказаним вище необхідно, на наш погляд, приділити увагу походженню застосованої юридичної термінології, передусім термінам і поняттям, які стосуються ролі таких осіб у забезпеченні конспіративного зв'язку. Запропонований підхід дозволить уникнути термінологічних колізій серед понять, які не визначені в оперативно-розшуковому законодавстві, але широко використовуються в оперативній практиці або не відображені в юридичній науці, однак застосовуються суб'єктами нормотворчої діяльності у відповідних відомчих актах, що мають відношення до сфери конфіденційного співробітництва [2, с. 73].

Як відомо, в оперативній практиці під зв'язком оперпрацівника і конфідента (далі – виконавців завдань ОРД) розуміється їх взаємне сповіщення про необхідність зустрічі, а також конспіративне спілкування, яке надає можливість здійснювати взаємний обмін оперативно-розшуковою інформацією (далі – ОРІ) [3]. Особиста конспіративна зустріч залишається для цих виконавців основним способом їх зв'язку. Однак, при певних негативних умовах, проведення таких зустрічей неможливо внаслідок загроз особистій

безпеці, передусім, конфідента. У непередбачуваних випадках альтернативою «живому» (безпосередньому) конспіративному спілкуванню виконавців завдань ОРД виступає їх зв'язок за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем або через посередників (наприклад, утримувачів т. зв. поштових скриньок, володільців конспіративних телефонів тощо), тобто використовується посередницький зв'язок.

На сьогодні юридична практика визначає посередництво (англ. mediation) як медіацію – дію, що пов'язана із пошуком взаємоприйняттого рішення між жертвою та правопорушником за посередництва компетентної особи (медіатора) [4]. Законодавець пов'язує комерційне посередництво та агентську діяльність у сфері господарювання [5], але жодні його визначення посередництва не стосуються зв'язку виконавців завдань ОРД. Тому, на нашу думку, оперативно-розшукова практика часто вдається до використання спеціально підбраного і підготовленого негласного співробітника – посередника – для забезпечення конспіративності, своєчасності та стійкості зв'язку працівника оперативного підрозділу з конфідентом. Така особа, насамперед, відбирається з оточення конфідента і має можливість тривало контактувати з ним, при цьому не викликати уваги з боку осіб, які знаходяться із конфідентом у певних відносинах, наприклад, є учасниками організованого злочинного угруповання. У конкретних ситуаціях без посередника достатньо складно створити необхідні умови для зв'язку в інтересах ОРД.

На наш погляд, ще на стадії безпосереднього (особистого) зв'язку конфідента з оперативним співробітником, коли використовується єдиний канал передавання ними ОРІ, вже виникають проблеми узгодженості дій щодо взаємного сповіщення цих виконавців завдань ОРД про необхідність зустрічі, їх конспіративного спілкування та обміну матеріалами. В інформатиці під каналом зв'язку або каналом передачі даних (англ. channel чи dataline) розуміють систему технічних засобів та середовище розповсюдження сигналів для односторонньої передачі інформації (даних) від джерела до отримувача [6]. На нашу думку, до каналу зв'язку виконавців завдань ОРД відноситься сукупність засобів і способів, що використовуються конфідентом для пересилання інформації через середовище до оперативного працівника й отримання від останнього інструкцій, завдань, матеріальних засобів на проведення зазначеної діяльності. З огляду на запропоноване вище тлумачення каналу зв'язку з виконавцями завдань ОРД, доцільно віднести до категорії засобів оперативно-розшукової діяльності, так як посередник є тим об'єктом матеріального світу, за допомогою якого конфідент і оперпрацівник користуються для пересилання ОРІ через певне середовище. При цьому, вищезгадана своєчасність посередницького зв'язку забезпечується взаємним сповіщенням виконавців завдань ОРД про його необхідність, тому вона прямо залежить від характеристик обраних каналів (явка зв'язного по пароллю, відправлення листа, залишення матеріалів в обумовленому місці тощо). Вважаємо, що стійкість зв'язку пов'язана, передусім, із стійкістю як властивістю цих каналів та, після чого, лише з їх кількістю. Конспіративність же у посередницькому зв'язку взаємопов'язана з надійністю способів передачі інформації по обраних каналах та через підбраних третіх осіб. Отже,

конспіративність, своєчасність і стійкість як складові посередницького зв'язку виконавців завдань ОРД взаємопов'язано залежать від обраних останніми варіантів сповіщення про необхідність обміну інформацією. Зазначене вище, на наш погляд, демонструє можливість використання певних алгоритмів у посередницькому зв'язку. Ці алгоритми розраховані на типові ситуації в системі вимірів, що забезпечують прийняття оптимальних рішень у процесі здійснення виконавцями завдань ОРД зв'язку через посередників. Взагалі конспіративному зв'язку з використанням посередників передуює захід (система дій), об'єднаний єдиним задумом та спрямований на досягнення мети скрито передати конфіденційну інформацію, що, як відомо, є різновидом операції [7]. При виникненні конкретної оперативної ситуації співробітник оперативного підрозділу не завжди має достатній практичний досвід, який можна застосувати до неї, а відомчі нормативні документи по цій ситуації носять, як правило, загальний, рекомендаційний характер. Тому, оперативні працівники-початківці намагаються використати здоровий глузд – погляди, що стихійно складаються під впливом повсякденного досвіду людей [8]. Однак, і співробітники із незначним стажем практичної роботи зможуть значно краще вирішувати оперативно-розшукові завдання, якщо будуть опиратися на готові схеми, алгоритми, чим на «здорові міркування» своїх зв'язків, іноді випадкових.

На нашу думку, застосування алгоритмічного підходу при побудові посередницького зв'язку, однаково придатне на практиці як у випадку підтримання спілкування виконавцями завдань ОРД через третіх осіб звичайним, «класичним» способом, так і при використанні замість посередників сучасних технологій. У такій спосіб більш вірогідніше зменшити кількість проблемних ділянок певного вектору зв'язку виконавців завдань ОРД. Наприклад, сучасне програмне забезпечення Telegram [9] із закритим кодом й інші захисні месенджери (англ. Instant messaging – служба миттєвих повідомлень) із задіянням технологій Tor і blockchain сприяють забезпечуванню недосяжного стороннім особам обміну інформацією, чим зумовлюється сьогоднішній інтерес до месенджерів і деяких апаратно-програмних засобів як інструменту створювання належних умов посередницького зв'язку виконавців завдань ОРД. Водночас, так звані оверлейні мережі (оверлейні – англ. Overlay Network – комп'ютерні мережі, що надбудовані над іншими мережами або глобальною мережею для досягнення анонімності) створюють поверх мережі Інтернет скриті від сторонніх осіб канали передачі інформації, що дозволяє проводити відеоконференції та забезпечувати обмін документами з обмеженим доступом [10], тобто практично створювати належні умови проведення виконавцями завдань ОРД особистих зустрічей. Разом з тим, стеганографічне (у перекладі з грецької мови означає «таємне» і «пишу») перетворення (вбудовування інформації в певний об'єкт (контейнер), який передається відкритими каналами зв'язку) і деякі інші технології сучасної стеганографії дозволяють забезпечувати закритий від сторонніх осіб обмін інформацією. На тлі обмеження на використання засобів криптографічного захисту інформації в окремих країнах світу та нових технологічних можливостей для діяльності

спеціальних служб [11] зумовлюється сьогоденний інтерес до комп'ютерної та, насамперед, цифрової стеганографії як альтернативи створення належних умов безособистого зв'язку виконавців завдань ОРД.

Взагалі чинник застосування технічних засобів має суттєве значення у забезпеченні стійкого, своєчасного конспіративного зв'язку між виконавцями завдань ОРД у вигляді пересилання інформації конфідента через середовище до оперативного працівника й отримання від останнього інструкцій, завдань, матеріальних засобів на проведення зазначеної діяльності. Техніка невіддільна від законів розвитку суспільства тому, що вона є соціальним феноменом та закономірності розвитку науки і техніки притаманні й для ОРД [12]. Їх вплив виявився у широкому впровадженні в практику технічних засобів. Цей процес знайшов відображення у теорії ОРД, передусім серед вітчизняних науковців, якими визначено технічні засоби як окрему групу серед інших засобів ОРД. Водночас теорія ОРД спрямована на розроблення методів, тактичних прийомів та засобів отримання, передавання, аналізу, оцінки й реалізації ОПІ. Водночас, потребує уточнення саме поняття «технічні засоби» через призму розгляду форми, напрямів та способів використання техніки у забезпеченні зв'язку виконавців завдань ОРД, а також визначення в ньому ролі і місця посередників. Тому й необхідно розробити концептуальні положення підготовки оперпрацівників і конфідентів до використання такої техніки. Під нею, на наш погляд, необхідно розуміти сукупність технічних, програмних засобів, науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання виконавцями завдань ОРД з метою забезпечення конспіративного, своєчасного та стійкого зв'язку між ними.

Список використаних джерел:

1. Глушков В.О., Білічак О.А., Найдъон Ю.О. / Основи оперативно-розшукової діяльності / Підручник – К., НА СБ України: 2014. – 300 с.
2. Бандурка О.М. / Оперативно-розшукова діяльність / Підручник. Ч. 1. – Х., НУ МВС України, 2002. – 245 с., с. 73.
3. Овчинский С.С. / Оперативно-розыскная информация / под ред. А.С. Овчинского и В.С. Овчинского. – М., 2000. – С. 18.
4. О положении жертв преступлений в уголовном судопроизводстве: решение Совета Европейского Союза от 15 марта 2001 г. // Вестник восстановительной юстиции. – М.: Юристь, 2002. – Вып. 4. – С. 72-77.
5. Господарський кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144 / [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page9>
6. Толстолицкий В.Ю. Криминалистическая информатика на современном этапе развития // Криминалистика, криминология и судебные экспертизы в свете системно-деятельностного подхода. Ижевск, 2001. – Вып. 3. – С. 17.
7. Вентцель О.С. «Исследование операций». – М. / Наука, 2008. – С. 15.
8. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – М., 1997. – С. 103.
9. Журнал «Хакер», № 3(206), ООО «Эрсиа». – М., 2016. – С. 13.
10. Statistics website for the I2P network: [Електронний ресурс] / Режим доступу: www/URL: ttp://i2pstats.loria.fr/?sect=historical&subsect_hist=routers
11. Мельник С.В., Кашук В.І. Методи цифрової стеганографії: стан та напрями розвитку / С.В.Мельник, В.І. Кашук // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, № 3(13) 2013 р. – С. 65-70.

12. Хараберюш І.Ф. Сучасні проблеми використання спеціальної техніки в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ / І.Ф. Хараберюш // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – Донецький юридичний інститут МВС України: № 2 2009 р. – С. 237-245.

Перун С.В.

*викладач юридичних дисциплін,
Полтавський кооперативний технікум*

ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [1] вніс суттєві зміни до існуючої системи заходів кримінального процесуального примусу. Не минули вони і таку важливу складову, як запобіжні заходи. Так, були включені нові запобіжні заходи, що можуть бути застосовані під час кримінального провадження: особисте зобов'язання, домашній арешт. Для вітчизняного кримінального процесуального законодавства особливої уваги заслуговує домашній арешт.

Законодавство багатьох держав світу передбачає застосування домашнього арешту як запобіжного заходу. Зокрема, він передбачений у таких країнах, як Білорусія, Казахстан, Латвія, Литва, Німеччина, Росія, Швеція та в багатьох інших. Однак, практика його застосування в цілому у порівнянні з іншими запобіжними заходами є не значною, що призводить до деяких ускладнень. Цей захід є одним з п'яти запобіжних заходів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством і суворішим від нього є лише тримання під вартою. Домашній арешт доволі активно застосовується в нашій державі: згідно статистики він складає близько 20% від усіх обраних запобіжних заходів, при цьому у 90% випадків слідчі судді задовольняють клопотання правоохоронців про його застосування.

Відповідно до ст. 181 КПК України домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Точна адреса житла, а також час, протягом якого особа зобов'язана знаходитися вдома, визначається суддею в кожному окремому випадку і вказується у відповідній ухвалі. Особі може бути заборонено виходити з дому як цілодобово, так і протягом певного часу (наприклад в нічний час з 23.00 по 07.00). Житло, в якому здійснюється домашній арешт, не обов'язково має належати на праві власності саме підозрюваному. Це може бути будь-яке приміщення пристосоване для проживання, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні підозрюваного (наприклад, орендована квартира).

Жодних обмежень щодо занять, зустрічей, телефонних розмов, користування Інтернетом чи іншими засобами зв'язку тощо для особи, яка перебуває під домашнім арештом, законодавством не встановлено. Головним

обов'язком такої особи є перебування за місцем проживання у визначений судом час, при цьому чим вона буде займатися – значення немає.

Виконує ухвалу про обрання цього запобіжного заходу орган Національної поліції за місцем проживання підозрюваного (обвинуваченого), де особа ставиться на відповідний облік. Надалі, співробітники поліції здійснюють контроль за поведінкою особи, яка перебуває під домашнім арештом, та за дотриманням нею умов запобіжного заходу.

Міністерством внутрішніх справ України затверджена Інструкція про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту (№ 845 від 31.08.2013 р.) [2], яка разом з КПК України регулює порядок застосування цього запобіжного заходу.

Згідно зазначеної Інструкції співробітник поліції після обрання щодо особи запобіжного заходу для поставлення на облік і встановлення контролю негайно викликає її до органу Національної поліції або з'являється за місцем її проживання у випадку, якщо було застосовано цілодобовий домашній арешт.

Після цього, співробітник поліції роз'яснює сутність запобіжного заходу, обмежень й обов'язків, наслідки їх невиконання чи порушення, оголошує ухвалу судді про застосування запобіжного заходу та вручає її копію, а також попереджає про необхідність повідомляти чергову частину та співробітника поліції про наміри залишити житло в заборонений час (наприклад, у зв'язку з отриманням виклику до правоохоронного органу чи суду, відлучення з дозволу слідчого, прокурора або суду, хворобу, виникнення стихійного лиха тощо).

Крім того, здійснюється фотографування підозрюваного. У випадку, якщо в ухвалі судді передбачено носіння «електронного браслету» – здійснюється його одягання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 195 КПК України, застосування електронних засобів контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Міністерством внутрішніх справ України протягом трьох місяців з дня опублікування КПК України розроблене та прийняте положення про порядок застосування електронних засобів контролю [3].

Під час здійснення контролю співробітники поліції можуть відвідувати житло особи. Таке відвідування, як правило, проводиться вдень. За наявності у поліції інформації про порушення особою умов застосованого домашнього арешту відвідування її місця проживання може здійснюватися і в нічний час. У разі здійснення підозрюваним опору чи протидії такому відвідуванню, співробітник поліції може вживати заходи до їх подолання.

Періодичність відвідування визначається начальником органу Національної поліції, при цьому, якщо застосовано цілодобовий домашній арешт, відвідування місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів. Крім того, співробітники поліції під час здійснення контролю можуть телефонувати, вимагати від особи пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї обов'язків, отримувати від членів сім'ї підозрюваного чи інших осіб, які з ним проживають, за їх згодою пояснення з приводу поведінки підозрюваного, опитувати сусідів й інших осіб.

Також, вказані співробітники поліції можуть направляти письмові звернення до підприємств, установ, організацій з проханням про сприяння в здійсненні контролю за поведінкою підозрюваного.

Усі випадки повідомлення підозрюваним про вимушене порушення умов домашнього арешту (наприклад, виникнення за місцем проживання загрози його життю або здоров'ю в наслідок пожежі, аварії, стихійного лиха тощо або про його захворювання та розміщення на стаціонарне лікування) перевіряються. Якщо буде виявлений факт порушення особою умов домашнього арешту, він фіксується відповідним рапортом співробітника поліції, після чого відбираються письмові пояснення з цього приводу у підозрюваного, членів його сім'ї, сусідів або інших свідків події за їх згодою.

У разі відсутності підозрюваного за місцем проживання негайно повідомляється чергова частина Національної поліції та вживаються заходи щодо встановлення його місця перебування. Також, невідкладно усно через засоби зв'язку (а потім – письмово) інформується слідчий, прокурор, суд.

Порушення умов домашнього арешту може мати наслідком:

- 1) зміну запобіжного заходу на більш суворий (тримання під вартою);
- 2) покладення додаткових обов'язків на особу (наприклад, якщо ці обов'язки не були покладені раніше – застосування «електронного браслету», заборона відвідувати певні місця, зобов'язання здати на зберігання закордонний паспорт та навіть пройти курс лікування від алкогольної залежності і т. д.).

Зазначені наслідки не є «автоматичними». У кожному конкретному випадку порушення умов домашнього арешту слідчим і прокурором приймається рішення про те, чи є необхідність ініціювати настання цих наслідків. Крім того, якщо правоохоронці і вирішать звернутися до суду з відповідними клопотаннями, остаточне рішення має бути прийняте суддею, який в залежності від обставин може або їх задовольнити, або відмовити в їх задоволенні. Тримання особи під домашнім арештом може бути застосовано слідчим суддею (судом) на строк до двох місяців (тобто два місяці або менше). Проте, у разі необхідності цей строк в майбутньому може бути продовжений, знову ж таки, слідчим суддею (судом) за клопотанням прокурора. Загальний сукупний строк домашнього арешту під час досудового розслідування в рамках одного кримінального провадження не може перевищувати 6 місяців.

На мою думку, головна проблема зазначеного запобіжного заходу – це фінансування даного проекту, бо, як відомо, в Україні не достатнє фінансування у всіх галузях і постає питання: чи буде це достатньо фінансуватися, чи буде достатньо цих приладів, чи є такі кваліфіковані кадри, що будуть здійснювати постійний нагляд осіб під домашнім арештом. Хочу навести такий приклад: у Швеції здійснюється інтенсивний нагляд з застосуванням електронного моніторингу, який полягає у тому, що на особу, за якою встановлено нагляд, закріплюється манжет зі спеціальним передавачем, що направляє радіосигнали на комп'ютер. До комп'ютера внесено режим для кожного підозрюваного, обвинуваченого: навчання, робота, дім, маршрути пересування тощо. У випадку порушення спрацьовує сигналізація. Впровадження такої системи

спостереження в Швеції обійшлося в 20 млн. доларів. Також значні витрати потрібні на обслуговування такої системи.

Таким чином, можна зазначити, що домашній арешт як запобіжний захід є елементом гуманізації кримінального процесуального законодавства України і в сукупності з іншими елементами розбудовує шлях адаптації українського законодавства до норм і стандартів сучасних європейських країн.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 19.05.2012. – № 90-91.

2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: Наказ МВС України від 31.08.2013 № 845 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

3. Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ МВС України від 09.08.2012 № 696 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

Пономаренко В.С.

студентка,

Науковий керівник: Овсяннікова О.О.

кандидат юридичних наук, доцент,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУДОВІ НОВЕЛИ:

ЧОГО ЧЕКАТИ УКРАЇНІ ВІД РЕФОРМИ ПРАВОСУДДЯ

Закон України « Про судоустрій і статус суддів » набрав чинності 30 вересня 2016 року одночасно зі змінами до Конституції України щодо правосуддя.

Вказаний Закон, який істотно змінює структуру судової системи України, процедуру призначення, звільнення і притягнення до відповідальності суддів, має свої переваги та недоліки.

Важливими є положення Закону, які спрямовані на деполітизацію судової системи. Після набрання чинності Законом про судоустрій політичні органи уже не впливатимуть на суддівську кар'єру. Повноваження від Президента і Верховної Ради України щодо переведення, звільнення суддів, надання згоди на їх арешт і утримання під вартою перейдуть до Вищої ради правосуддя. Призначати суддів буде Президент України за поданням Вищої ради правосуддя.

Крім цього, Президент України позбавляється повноважень щодо утворення та ліквідації судів своїм указом.

Закон передбачає перехід до триланкової судової системи та визначає роль Верховного Суду в Україні як суду касаційної інстанції, а у певних

випадках, – як суду першої або апеляційної інстанції. Крім цього, у складі Верховного Суду буде діяти Велика Палата, яка здійснюватиме уніфікацію судової практики та вирішення юрисдикційних спорів.

Це є позитивним кроком, оскільки трансформування вищих спеціалізованих судів в підрозділи Верховного Суду України сприятиме забезпеченню єдності судової практики та однаковому застосуванню законодавства.

Верховний Суд України із новою структурою і новим складом повинен запрацювати у першому кварталі 2017 року.

Набір суддів до найвищого судового органу здійснюватиметься за конкурсом. В конкурсі на посаду судді Верховного Суду зможуть брати участь як діючі судді, так і кандидати з не менш ніж 10-річним стажем наукової роботи у сфері права або адвокатської діяльності.

Можливість призначення особи без досвіду роботи суддею на посаду судді Верховного Суду як найвищого органу, який повинен забезпечувати сталість та єдність судової практики, може негативно вплинути на якість правосуддя.

Судова реформа вдосконалює та посилює процедуру кваліфікаційного оцінювання суддів. Наслідком таких змін буде наповнення суддівського корпусу найбільш професійними правниками, що суттєво підвищить якість правосуддя. Суддів одразу будуть призначати на посаду безстроково.

Ще однією новелою Закону є відрядження суддів, за якою суддя може бути за його згодою відряджений для здійснення правосуддя до іншого суду за виняткових обставин (наприклад, надмірна завантаженість суду). Такі новели, зокрема зможуть оптимізувати строк розгляду судових справ, який постійно порушується нашими судами.

Введення обов'язкової переатестації всіх суддів (у т.ч. за оціночними судженнями, такими як «добросесність») із можливим подальшим звільненням суддів за не проходження таких випробувань або відмовою від такого проходження, становить загрозу колапсу та зупинку всієї судової системи України. Крім того, Венеціанська комісія раніше наголошувала, що така абсолютна переоцінка усіх суддів ставить під сумнів незалежність судової гілки влади і її потрібно проводити.

Щодо додаткових декларацій, то встановлення до суддів вимоги подавати декларацію родинних зв'язків, в якій повинна бути відображена інформація, зокрема, про родичів судді, несе в собі потенційну загрозу. Часто, судді не підтримують зв'язок з деякими своїми родичами (наприклад, свекрами, тестями або племінниками). В свою чергу, законопроект за подання недостовірних в такій декларації відомостей передбачається звільнення судді з посади. Так, у разі якщо теща судді, наприклад, за останні 5 років три місяці була нотаріусом або займалася адвокатською практикою, а суддя про це не знав і не вказав в декларації – такий суддя підлягає звільненню. Таким чином, судді будуть нести відповідальність за діяння в яких відсутня їх вина чи умисел. Це є досить негативним аспектом нового Закону.

Зміни щодо монополії адвокатури на представництво громадян в суді є одними із найбільш дискусійних. Оскільки вбачається, що примушування громадян для обрання захисником їх прав у суді виключно адвоката, порушує

права громадян на судовий захист і вільний вибір судового захисника, що прямо передбачено статтями 55 та 59 Конституції України. Варто також зазначити, що без подальших змін до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, громадян навряд чи виграють від таких змін, оскільки якість надання адвокатських послуг не зміниться. Окрім того, такі зміни є дискримінаційними по відношенню до представників правничої професії.

Наостанок слід зазначити, що квапливість, з якою намагаються провести реформу (30 травня законопроект внесено до парламенту – 31 травня його включено до порядку денного – 2 червня його ухвалили), може зашкодити якості такої реформи. На це, зокрема, намагалася звернути увагу Президента та парламенту Українська Гельсінська спілка з прав людини у своїй відкритій заяві щодо судової реформи, розміщеної на їх веб-сайті.

Хоч закон і недосконалий але все ж проведення реформи судової влади є позитивним кроком. Крім того, Пленум Верховного суду України звернувся до Конституційного Суду з поданням щодо неконституційності низки норм перехідних та прикінцевих положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Северенчук Т.М.

*викладач юридичних дисциплін,
Полтавський кооперативний технікум*

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ЯК ОДИН ІЗ КОМПОНЕНТІВ ЕФЕКТИВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Суддя як носій судової влади при здійсненні правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя самостійно на онові Конституції і законів України, забезпечуючи при цьому верховенство права. Держава охороняє самостійність і незалежність суддів, встановлюючи спеціальні гарантії, які стосуються не тільки особливого порядку призначення і обрання суддів, але й притягнення їх до відповідальності та звільнення з посади.

Дисциплінарна відповідальність суддів – це особливий, самостійний вид юридичної відповідальності, який застосовується у специфічній сфері людського життя і пов'язаний із професійною діяльністю спеціальних суб'єктів – суддів. Вона виступає гарантом виконання суддями своїх службових обов'язків та забезпечення прав громадян на професійний та справедливий судовий розгляд їх справ [5, с. 190].

Дисциплінарна відповідальність суддів є особливим інститутом. Її регулюють не Кодекс законів про працю і не Закон «Про державну службу», а спеціальні закони, що визначають статус судді – «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» [6].

В Україні практичні труднощі вирішення зазначеного питання полягають в тому, що створено два державних органи, які наділені повноваженнями притягти суддів до дисциплінарної відповідальності. Закон України «Про

судоустрій і статус суддів» називає такими органами Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Вищу раду юстиції. Перша здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів, а друга – щодо суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України. У цій законодавчій нормі вбачається певне порушення (недотримання) принципу єдності правового статусу суддів незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції. Наявність двох дисциплінарних органів, які мають принципові відмінності у їх формуванні, можуть впливати на неоднаковість дисциплінарної практики [3].

О. Муравйов, заступник голови ВРЮ, наголошує на розподіленні дисциплінарної відповідальності між двома органами: Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою юстиції. «Процедура, прописана в Законі «Про судоустрій і статус суддів», має бути однаковою. Тому перше завдання, яке ми бачимо, – максимально її уніфікувати з метою створення передбачуваної, відкритої, доступної й зрозумілої системи притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності – як для тих, хто звертається зі скаргами на дії суддів, так і для суддів, стосовно яких відбувається така процедура», – зазначив заступник голови ВРЮ [4].

В межах проекту АПУ «Ефективність дисциплінарних органів у системі судочинства» здійснюється моніторинг діяльності Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо здійснення ними дисциплінарної практики.

Як відомо, перше засідання новоутвореної Вищої ради юстиції, сформованої відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», відбулося рік тому – 9 червня 2015 року. За період з 9 червня 2015 року по 2 червня 2016 року на адресу Ради надійшло 9 413 скарг на дії суддів. 2 237 скарг щодо поведінки суддів були повернені без розгляду. У період з 9 червня 2015 року по 2 червня 2016 року питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів розглядалися на 25 засіданнях Ради.

Згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України дії, визначені як дисциплінарні правопорушення, і відповідальність за них встановлюються винятково законами України. Підстави дисциплінарної відповідальності та порядок дисциплінарного провадження відносно суддів урегульовано положеннями статті 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». У разі вчинення суддею дій, зазначених у ст. 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», щодо судді може бути відкрито дисциплінарне провадження.

Дисциплінарне провадження – це процедура розгляду звернення з метою встановлення обставин, що можуть бути підставою дисциплінарної відповідальності судді. Дисциплінарне провадження щодо судді передбачає здійснення перевірки даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті, розгляд дисциплінарної справи і прийняття рішення. За результатами розгляду дисциплінарної справи до суддів можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення зазначені у статті 97 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» [5, с. 192].

Під час обрання дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер правопорушення, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, а також наявність непогашених дисциплінарних стягнень, та інші обставини, що стосуються вчиненого суддею дисциплінарного правопорушення.

Інформація про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності оприлюднюється на офіційному веб-сайт органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів та на веб-сайті суду, в якому працює суддя.

На жаль, як свідчать соціальні опитування та статистичні показники діяльності Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та інших державних органів, кількість скарг на осіб у суддівських мантиях щороку зростає, що не може залишитися поза увагою як правоохоронної і законодавчої галузі діяльності суспільства, так і науки.

В умовах судової реформи та підвищеної уваги до цього процесу з боку суспільства, громадськість очікує дієвих інструментів очищення судової влади. Підвищення ефективності роботи дисциплінарних органів є необхідною складовою побудови справедливого та ефективного правосуддя, посилення гарантій незалежності суддів та усунення наявних недоліків діючого порядку притягнення їх до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453 // ВВР України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45.
3. Рекомендації круглого столу «Реалізація принципу незалежності суддів в світлі нового законодавства про судоустрій і статус суддів» щодо вдосконалення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Конституції України з метою зміцнення незалежності суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/rec19.11.10.htm>
4. Матеріали круглого столу «Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні: проблеми і перспективи, європейський досвід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurincom.deploy.am.com.ua/dystsyplynarna-vidpovidalnist-suddiv-cherez-pryzmu-yeuropejskogo-dosvidu/>
5. Організація судових та правоохоронних органів. Підручник / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін.; за редакцією І. Є. Марочкіна, – Х.: «Право», 2014. – 448 с.
6. Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні: проблеми законодавства і практики / Куйбіда Р., Серeda М. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. – 72 с.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

**МАТЕРІАЛИ IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 24.10.2016. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 9,07. Тираж 100. Замовлення № 1016-299.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.